Michael Budrzyński

SERIES IMPERATORUM.

15.

 COR-

PP. Carmelit. Insulæ Vigrensis.

CORNELII NEPOTIS
(vulgo AEMILII PROBI)
VITAE
EXCELLENTIUM IMPERATORUM.

ARGUMENTUM PRAEFATIONIS.

Quod non eadem omnibus honesta & turpia; neminem offendat, si Graecis laudi ducantur, quae Romanis videntur indecora & humilia.

Non dubito fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturae leve, & non satis dignum summorum virorum personis judicent, cum relatum legent, quis musicam docuerit Epami-

nondam, aut in ejus virtutibus commemorari, ſaltaſſe eum commodè, ſcienterque tibiis cantaſſe. Sed hi erunt fere, qui expertes litterarum Graecarum, nihil rectum, niſi quod ipſorum moribus conveniat, putabunt. Hi, ſi didicerint, non eadem omnibus eſſe honeſta atque turpia, ſed omnia majorum inſtitutis judicari; non admirabuntur, nos in Grajorum virtutibus exponendis mores eorum ſecutos. Neque enim Cimoni fuit turpe, Athenienſium ſummo viro, ſororem germanam habere in matrimonio; quippe cum ejus cives eodem uterentur inſtituto, at id quidem noſtris moribus nefas habetur. Laudi in Graecia ducitur adoleſcentulis, quamplurimos habere amatores. Nulla Lacedaemoni tam eſt nobilis vidua, quae non ad ſcenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fuit Graecia victorem Olympiae citari, in ſcenam vero prodire, & populo eſſe ſpectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini, quae omnia apud nos partim infamia, partim humilia, atque ab honeſtate remota ponuntur. Contra ea pleraque no-

noſtris moribus ſunt decora, quae apud illos turpia putantur, quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus materfamilias non primum locum tenet aedium, atque in celebritate verſatur? quod multo fit aliter in Graecia, nam neque in convivium adhibetur, niſi propinquorum: neque ſedet niſi in interiore parte aedium, quae gynaeconitis appellatur, quo nemo accedit, niſi propinqua cognatione conjunctus. Sed plura perſequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum feſtinatio, ut ea explicem, quae exorſus ſum. Quare ad propoſitum veniemus, & in hoc exponemus libro *de vita excellentium imperatorum.*

I.

MILTIADES.

ARGUMENTUM.

1. *Miltiades magnae spei homo, ab Apolline dux coloniae nominatus, in itinere a Lemniis irridetur.* 2. *Chersoneso potitus Lemnum ex pacto capit, etiam Cycladas Atheniensibus adjungit.* 3. *Dario Scythis bellum inferente, pontem Istri, cujus custos erat, dissoluturus, ab Histiaeo impeditur, poenamque metuens Athenas redit.* 4. *Eodem rege in Graecos movente auctor suis est, ut obviam hosti eant:* 5. *quem ante sociorum adventum profligat.* 6. *Victoriaeque praemium in porticu pictum accipit.* 7. *In Pari oppugnatione infelix, quod multae solvendae non esset, in vinculis moritur.* 8. *Quanquam vera caussa damnationis non Parium crimen fuit, sed metus populi, ne imperiis adsuetus tyrannidem affectaret.*

I. Miltiades, Cimonis filius, Atheniensis, cum & antiquitate generis, & gloria majorum, & sua modestia, unus omnium maximè floreret; eaque esset aetate, ut non jam solùm de eo bene sperare; sed etiam confidere cives possent sui, talem futurum, qualem cognitum judicarunt: accidit, ut Athenienses Chersonesum colonos vellent mittere. Cujus generis cum magnus numerus esset, & multi ejus demigrationis peterent societatem: ex his delecti Delphos deliberatum missi sunt, qui consulerent Apollinem, quo potissimum duce uterentur. Nam tum Thraces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. His consulentibus nominatim Pythia praecepit, *ut Miltiadem sibi imperatorem sumerent: id si fecissent, incepta prospera futura.* Hoc oraculi responso Miltiades cum delecta manu classe Chersonesum profectus, cum accessisset Lemnum, & incolas ejus insulae sub potestatem redigere vellet Atheniensium, idque ut Lemnii sua sponte facerent, postulasset; illi irridentes responderunt: *tum id se facturos,*

ros, cum ille domo navibus proficiſcens vento aquilone veniſſet Lemnum. Hic enim ventus à ſeptentrionibus oriens, adverſum tenet Athenis proficiſcentibus. Miltiades morandi tempus non habens, curſum direxit, quo tendebat, pervenitque Cherſoneſum.

II. Ibi brevi tempore barbarorum copiis diſiectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca caſtellis idonea communivit: multitudinem, quam ſecum duxerat, in agris collocavit: crebriſque excurſionibus locupletavit. Neque minus in ea re prudentia, quam felicitate, adjutus eſt. Nam cum virtute militum deviciſſet hoſtium exercitus, ſumma aequitate res conſtituit, atque ipſe ibidem manere decrevit. Erat enim inter eos dignitate regia, quamvis carebat nomine. Neque id magis imperio, quam juſtitia, conſecutus. Neque eo ſecius Athenienſibus, a quibus erat profectus, officia praeſtabat. Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miſerant; quam illorum, cum quibus

erat

erat profectus. Chersoneso tali modo constituta, Lemnum revertitur, & ex pacto postulat, ut sibi urbem tradant. Illi enim dixerant, *cum vento borea domo profectus eo pervenisset, sese dedituros: se autem domum Chersonesi habere.* Cares, qui tum Lemnum incolebant, etsi praeter opinionem res ceciderat, tamen non dicto, sed secunda fortuna adversariorum capti, resistere ausi non sunt, atque ex insula demigrarunt. Pari felicitate ceteras insulas, quae Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit potestatem.

III. Eisdem temporibus Persarum rex, Darius, ex Asia in Europam exercitu trajecto, Scythis bellum inferre decrevit. Pontem fecit in Istro flumine, qua copias traduceret. Ejus pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum ex Ionia & Aeolide duxerat. Quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. Sic enim putavit, facillimè se Graeca lingua loquentes, qui Asiam incolerent, sub sua retenturum potestate, si amicis suis oppida

tuenda tradidiſſet: quibus ſe oppreſſo, nulla ſpes ſalutis relinqueretur. In hoc fuit tum numero Miltiades, cui illa cuſtodia crederetur. Hic, cum crebri afferrent nuncii, malè rem gerere Darium, premique ab Scythis, Miltiades hortatus eſt pontis cuſtodes, *ne a fortuna datam occaſionem liberandae Graeciae dimitterent. nam ſi cum his copiis, quas ſecum tranſportaverat, interiiſſet Darius, non ſolum Europam fore tutam, ſed etiam eos, qui Aſiam incolerent Graeci genere, liberos a Perſarum futuros dominatione & periculo. Id & facile effici poſſe. ponte enim reſciſſo, regem vel hoſtium ferro, vel inopia, paucis diebus interiturum.* Ad hoc conſilium cum plerique accederent, Hiſtiaeus Mileſius, ne res conficeretur, obſtitit, dicens, *non idem ipſis, qui ſummas imperii tenerent, expedire, & multitudini: quod Darii regno ipſorum niteretur dominatio. quo exſtincto, ipſos poteſtate expulſos civibus ſuis poenas daturos. Itaque adeo ſe abhorrere a ceterorum conſilio, ut nihil putet ipſis eſſe utilius, quam confirmari regnum Perſarum.* Hujus cum ſententiam

tiam plurimi essent secuti, Miltiades non dubitans, tam multis consciis ad regis aures consilia sua perventura, Chersonesum reliquit, ac rursus Athenas demigravit. Cujus ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda: cùm amicior omnium libertati, quam suae fuerit dominationi.

IV. Darius autem, cùm ex Europa in Asiam rediisset, hortantibus amicis, ut Graeciam redigeret in suam potestatem, classem quingentarum navium comparavit, eique Datim praefecit, & Artaphernem; hisque ducenta peditum millia & decem equitum dedit: caussam interserens, *se hostem esse Atheniensibus, quod eorum auxilio Iones Sardes expugnassent, suaque praesidia interfecissent.* Illi praefecti regii, classe ad Euboeam appulsa, celeriter Eretriam ceperunt, omnesque ejus gentis cives abreptos in Asiam ad regem miserunt. Inde ad Atticam accesserunt, ac suas copias in campum Marathona deduxerunt. Is abest ab oppido circiter millia passuum decem. Hoc tumultu Athenien-

nienſes tam propinquo, tamque magno permoti, auxilium nuſquam, niſi a Lacedaemoniis, petiverunt: Philippidemque curſorem ejus generis, qui hemerodromi vocantur, Lacedaemonem miſerunt, ut nuntiaret, quam celeri opus eſſet auxilio. Domi autem creati decem praetores, qui exercitui praeeſſent: in eis Miltiades, inter quos magna fuit contentio, utrum moenibus ſe defenderent, an obviam irent hoſtibus, acieque decernerent. Unus Miltiades maximè nitebatur, *ut primo quoque tempore caſtra fierent. id ſi factum eſſet, & civibus animum acceſſurum, cùm viderent de eorum virtute non deſperari: & hoſtes eadem re fore tardiores, ſi animadverterent, auderi adverſus ſe tam exiguis copiis dimicare.*

V. Hoc in tempore nulla civitas Athenienſibus auxilio fuit praeter Plataeenſes. ea mille miſit militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa ſunt: quae manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate, quo factum eſt, ut plus, quam collegae, Mil-

Miltiades valuerit. ejus enim auctoritate impulsi Athenienses copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo castra fecerunt. deinde postero die sub montis radicibus, acie e regione instructa, nova arte, vi summa proelium commiserunt. namque arbores multis locis erant stratae, hoc consilio, ut & montium tegerentur altitudine, & arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi nón locum aequum videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum confligere cupiebat: eoque magis, quod, priusquam Lacedaemonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem millia produxit, proeliumque commisit. In quo tanto plus virtute valuerunt Athenienses, ut decemplicem numerum hostium profligarent: adeoque perterruerunt, ut Persae non castra, sed naves peterent. Qua pugna nihil adhuc est nobilius. nulla enim unquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

VI. Cujus victoriae non alienum videtur, quale praemium Miltiadi sit tributum, docere, quò facilius intelligi possit, eamdem omnium civitatum esse naturam. Ut enim populi nostri honores quondam fuerunt rari & tenues, ob eamque caussam gloriosi; nunc autem effusi atque obsoleti: sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. namque huic Miltiadi, qui Athenas, totamque Graeciam liberavit, talis honos tributus est in porticu, quae Poecile vocatur, cùm pugna depingeretur Marathonia: ut in decem praetorum numero prima ejus imago poneretur, isque hortaretur milites, proeliumque committeret. Idem ille populus, postеaquam majus imperium est nactus, & largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

VII. Post hoc proelium classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quæ barbaros adjuverant, bello persequeretur. quo imperio plerasque ad officium redire coegit, nonnullas vi expugnavit.

Ex

Ex his Parum insulam opibus elatam, cum oratione reconciliare non posset; copias e navibus eduxit, urbem operibus clausit, omnique commeatu privavit: deinde vineis ac testudinibus constitutis, propius muros accessit. Cum jam in eo esset, ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est, cujus flamma ut ab oppidanis & oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem, signum à classiariis regiis datum. quo factum est, ut & Parii à deditione deterrerentur, & Miltiades timens, ne classis regia adventaret, incensis operibus, quae statuerat, cum totidem navibus, atque erat profectus, Athenas magna cum offensione civium suorum rediret. Accusatus ergo proditionis, quod cum Parum expugnare posset, a rege corruptus infectis rebus a pugna discessisset. Eo tempore aeger erat vulneribus, quae in oppugnando oppido acceperat. Itaque, quoniam ipse pro se dicere non posset, verba pro eo fecit frater ejus Tisagoras. Caussa cogni-

cognita, capitis abſolutus, pecuniâ multatus eſt, eaque lis quinquaginta talentis aeſtimata eſt, quantus in claſſem ſumtus factus erat. Hanc pecuniam quod ſolvere non poterat, in vincula publica coniectus eſt, ibique diem obiit ſupremum.

VIII. Hic etſi crimine Pario eſt accuſatus, tamen alia fuit cauſſa damnationis. Nam Athenienſes propter Piſiſtrati tyrannidem, quae paucis annis ante fuerat, omnium ſuorum civium potentiam extimeſcebant. Miltiades multum in imperiis magiſtratibusque verſatus, non videbatur poſſe eſſe privatus, praeſertim cum conſuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. Nam Cherſoneſi omnes illos, quos habitarat annos, perpetuam obtinuerat dominationem, tyrannusque fuerat appellatus, ſed iuſtus: non erat enim vi conſecutus, ſed ſuorum voluntate, eamque poteſtatem bonitate retinuerat. Omnes autem & habentur & dicuntur tyranni, qui poteſtate ſunt perpetua in ea civitate, quae libertate uſa

eſt,

eſt. Sed in Miltiade erat cum ſumma humanitas, tum mira comitas, ut nemo tam humilis eſſet, cui non ad eum aditus pateret: magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Haec populus reſpiciens, maluit eum innoxium plecti, quam ſe diutius eſſe in timore.

II.

THEMISTOCLES.

ARGUMENTUM.

1. Themiſtocles exheredatus propter liberiorem vitam, totum ſe, vitiis emendatis, reipublicae dat. 2. Bello Corcyraeo praetor, mox claſſem populo novam fieri perſuadet, utilem poſtea bello Perſico, quo ipſe Apollo moenia lignea lapideis praeſerebat. 3. Spartanis ad Thermopylas deletis pugnatum pari proelio ad Artemiſium; 4.

&

& juxta Salaminem Perſae dolo ad pugnam coacti ſuperantur : 5. & nuntio magis quam armis rex Europa pellitur. 6. Confecto bello Pyraeeum condit Themiſtocles & muros reficit, indignantibus Spartanis. 7. quos ille arte eluſos, acriter reprehendit, Lacedaemonem profectus. 8. Tandem invidiâ in exilium ejectus, & a Spartanis accuſatus proditionis, cùm haud tutus in Corcyra & Moloſſide eſſet, Epheſum fugit. 9. indeque ad Artaxerxem venit, cui literis ſe primum, 10. deinde ſermone Perſico inſinuat, & reditus quarundam urbium impetrat ; Magneſiae mortuus, in Attica clam ſepelitur.

I. Themiſtocles Neocli filius Atheni-enſis. Hujus vitia ineuntis adoleſcentiae magnis ſunt emendata virtutibus : adeo ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio eſt ordiendum. Pater ejus Neocles generoſus fuit. Is uxorem Acharnanam civem duxit, ex qua natus eſt Themiſtocles, qui cùm minus eſſet probatus paren-

parentibus, quod & liberius vivebat & rem familiarem negligebat, a patre exheredatus est. Quae contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam cum judicasset, sine summa industria non posse eam extingui, totum se dedit reipublicae, diligentius amicis, famaeque serviens. Multum in judiciis privatis versabatur, saepe in concionem populi prodibat, nulla res major sine eo gerebatur, celeriterque, quae opus erant, reperiebat. Neque minus in rebus gerendis promtus, quam excogitandis, erat, quod *& de instantibus* (ut ait Thucydides) *verissimè judicabat, & de futuris callidissimè conjiciebat.* Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur.

II. Primus autem gradus fuit capessendae reipublicae bello Corcyraeo: ad quod gerendum praetor à populo factus, non solum praesenti bello, sed etiam reliquo tempore, ferociorem reddidit civitatem. nam cum pecunia publica, quae ex metallis redibat, largitione magistratuum, quotannis interiret, ille persuasit populo, ut ea pecunia classis

cen-

centum navium aedificaretur. Qua celeriter effecta, primum Corcyraeos fregit; deinde maritimos praedones consectando mare tutum reddidit. In quo cum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantae saluti fuerit universae Graeciae, bello cognitum est Persico. Nam cum Xerxes & mari & terra bellum universae inferretEuropae, cum tantis eam copiis invasit, quantas neque antea, neque postea habuit quisquam. hujus enim classis, mille & ducentarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum sequebantur: terrestres autem exercitus septingentorum millium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. Cujus de adventu cum fama in Graeciam esset perlata, & maxime Athenienses peti dicerentur, propter pugnam Marathoniam; miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, *ut moenibus ligneis se munirent*. Id responsum quo valeret, cum intelligeret nemo, Themistocles persuasit; *consilium esse Apollinis, ut in naves*

naves se suaque conferrent. eum enim a deo significari murum ligneum. Tali consilio probato addunt ad superiores totidem naves triremes: suaque omnia, quae moveri poterant, partim Salaminem, partim Troezenem asportant: arcem sacerdotibus paucisque maioribus natu, ac sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.

III. Hujus consilium plerisque civitatibus displicebat, & in terra dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonida Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiùsque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt, eoque loco omnes interierunt. At classis communis Graeciae, trecentarum navium, in qua ducentae erant Atheniensium, primum apud Artemisium, inter Euboeam continentemque terram cum classiariis regis conflixit. angustias enim Themistocles quaerebat, ne multitudine circumiretur. Hic etsi pari proelio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere: quod erat periculum,

ne,

ne, si pars navium adversariorum Euboeam superasset, ancipiti premerentur periculo. Quo factum est, ut ab Artemisio discederent, & exadversum Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

IV. At Xerxes Thermopylis expugnatis, protinus accessit astu, idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. cujus fama perterriti classiarii cum manere non auderent, & plurimi hortarentur, *ut domos suas discederent, moenibusque se defenderent*; Themistocles unus restitit, & *universos esse pares* ajebat, *dispersos* testabatur *perituros*. idque Eurybiadi regi Lacedaemoniorum, qui tum summae imperii praeerat, fore affirmabat. quem cum minus, quam vellet, moveret, noctu de servis suis, quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nuntiaret suis verbis: *adversarios ejus in fuga esse: qui si discessissent, majore cum labore, & longinquiore tempore, bellum confecturum, cum singulos consectari cogeretur, quos*

si

si statim aggrederetur, brevi universos oppressurum. Hoc eo valebat, ut inviti etiam ad depugnandum omnes cogerentur. Hac re audita, barbarus nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo h stibus, adeo angusto mari conflixit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo est magis consilio Themistoclis, quam armis Graeciae.

V. Hic etsi malè rem gesserat, tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere posset hostes. Interim ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles verens, ne bellare perseveraret, certiorem eum fecit, *id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur.* idque ei persuasit. Itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reversus est, seque a Themistocle non superatum, sed conservatum judicavit. Sic unius viri prudentia Graecia liberata est, Europaeque succubuit Asia. Haec altera victoria, quae cum Marathonio

possit

possit comparari trophaeo. nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta.

VI. Magnus hoc bello Themistocles fuit, nec minor in pace. Cùm enim Phalereo portu neque magno, neque bono Athenienses uterentur, hujus consilio triplex Piraeei portus constitutus est: isque moenibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate aequipararet, utilitate superaret. Idemque muros Atheniensium restituit praecipuo periculo suo. Namque Lacedaemonii caussam idoneam nacti propter barbarorum excursiones, qua *negarent, oportere extra Peloponnesum ullam urbem haberi, ne essent loca munita, quae hostes possiderent.* Athenienses aedificantes prohibere sunt conati. Hoc longe alio spectabat, atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathonia & Salaminia, tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intelligerent Lacedaemonii, de principatu sibi cum his certamen fore. quare eos quam infirmissimos

mos esse volebant. Postquam autem audierunt muros instrui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. His praesentibus desierunt, ac se de ea re legatos ad eos missuros dixerunt. Hanc legationem suscepit Themistocles, & solus primo profectus est. *reliqui legati ut tum exirent, cum satis altitudo muri exstructa videretur,* praecepit. *interim omnes servi atque liberi opus facerent, neque ulli loco parcerent, sive sacer esset, sive profanus; sive privatus; sive publicus. & undique, quod idoneum ad muniendum putarent, congererent.* quo factum est, ut Atheniensium muri ex sacellis sepulcrisque constarent.

VII. Themistocles autem, ut Lacedaemonem venit, adire ad magistratus noluit, & dedit operam, ut quam longissimè tempus duceret: caussam interponens, se collegas exspectare. Cum Lacedaemonii quererentur, opus nihilominus fieri, eumque ea re conari fallere; interim reliqui legati sunt consecuti. a quibus cum audisset, non multum superesse munitionis, ad ephoros La-

Lacedaemoniorum accessit, penes quos summum imperium erat: atque apud eos contendit, *falsa his esse delata: quare aequum esse, illos, viros bonos nobilesque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent: interea se obsidem retinerent.* Gestus est ei mos, tresque legati, functi summis honoribus, Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles jussit proficisci: eisque praedixit, *ut ne prius Lacedaemoniorum legatos dimitterent, quam ipse esset remissus.* Hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratum senatumqueLacedaemoniorum adiit, & apud eos liberrimè professus est: *Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, deos publicos, suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse. neque eo, quod inutile esset Graeciae, fecisse, nam illorum urbem ut propugnaculum oppositum esse barbaris, apud quam jam bis classem regiam fecisse naufragium. Lacedaemonios autem malè & injustè facere, qui id potius intuerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod universae Grae*-

Graeciae utile esset. Quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent: aliter illos nunquam in patriam essent recepturi.

VIII. Tamen non effugit civium suorum invidiam. namque ob eumdem timorem, quo damnatus erat Miltiades, testarum suffragiis, e civitate eiectus, Argos habitatum concessit. Heic cum propter multas eius virtutes magna cum dignitate viveret, Lacedaemonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, *quod societatem cum rege Persarum ad Graeciam opprimendam fecisset.* Hoc crimine absens proditionis est damnatus. Id ut audivit, quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. Ibi cùm eius principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum his Lacedaemonii & Athenienses indicerent, ad Admetum Molossorum regem, cum quo ei hospitium fuerat, confugit. Huc cùm venisset, & in praesentia rex abesset, quo maiore religione se receptum tueretur, filiam eius parvulam arripuit, & cum ea se in

ſacrarium, quod ſumma colebatur ceremonia, coniecit. inde non prius egreſſus eſt, quam rex eum data dextra in fidem reciperet, quam praeſtitit. nam cum ab Athenienſibus & Lacedaemoniis expoſceretur publicè, ſupplicem non prodidit: monuitque, *ut conſuleret ſibi; difficilè enim eſſe, in tam propinquo loco tuto eum verſari.* Itaque Pydnam eum deduci iuſſit, & quod ſatis eſſet praeſidii dedit. Hac re audita, hic in navem omnibus ignotus eſcendit. quae cum tempeſtate maxima Naxum ferretur, ubi tum Athenienſium erat exercitus, ſenſit Themiſtocles, ſi eo perveniſſet, ſibi eſſe pereundum. hac neceſſitate coactus domino navis, quis ſit, aperit, multa pollicens, ſi ſe conſervaſſet. At ille clariſſimi viri, captus miſericordia, diem noctemque procul ab inſula in ſalo navem tenuit in ancoris, neque quemquam ex ea exire paſſus eſt. Inde Epheſum pervenit, ibique Themiſtoclem exponit: cui ille pro meritis gratiam poſtea retulit.

IX. Scio, plerosque ita scripsisse, Themistoclem Xerxe regnante in Asiam transiisse. sed ego potissimum Thucydidi credo, quod aetate proximus erat, qui illorum temporum historiam reliquerunt, & eiusdem civitatis fuit. Is autem ait, ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis epistolam misisse: *Themistocles veni ad te, qui plurima mala omnium Graiorum in domum tuam intuli, cum mihi necesse fuit, adversus patrem tuum bellare, patriamque meam defendere. Idem multo plura bona feci, postquam in tuto ipse & ille in periculo esse coepit. Nam cùm in Asiam reverti vellet, proelio apud Salamina facto, litteris eum certiorem feci, id agi, ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus circumiretur. quo nuntio ille periculo est liberatus. Nunc autem ad te confugi exagitatus a cuncta Graecia, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus est. Ea autem rogo, ut de his rebus, de quibus tecum loqui volo, annum mihi temporis des*

eoque transacto, me ad te venire patiaris.

X. Huius rex animi magnitudinem admirans, cupiensque talem virum sibi conciliari: veniam dedit. Ille omne illud tempus litteris sermonique Persarum dedit: quibus adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam hi poterant, qui in Perside erant nati. Hic cum multa regi esset pollicitus, gratissimumque illud, *si suis uti consiliis vellet, illum Graeciam bello oppressurum*; magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam rediit, domiciliumque Magnesiae sibi constituit. Namque hanc urbem ei rex donarat, his usus verbis; *quae ei panem praeberet*: ex qua regione quinquaginta ei talenta quotannis redibant: Lampsacum, *unde vinum sumeret*: Myuntem, *ex qua obsonium haberet*. Huius ad nostram memoriam monumenta manserunt duo: sepulcrum prope oppidum, in quo est sepultus: statuae in foro Magnesiae. De cuius morte multis modis apud plerosque scri-

scriptum est: sed nos eundem potissimum Thucydidem auctorem probamus: qui *illum* ait *Magnesiae morbo mortuum*: neque negat, *fuisse famam, venenum sua sponte sumsisse, cum se, quae regi de Gracia opprimenda pollicitus esset, praestare posse desperaret.* Idem, *ossa eius clam in Attica ab amicis esse sepulta, quoniam legibus non concederetur quod proditionis esset damnatus,* memoriae predidit.

III.

ARISTIDES.

ARGUMENTUM.

1. *Aristides, aequalis Themistocli, propter virtutem & Iusti cognomen ostracismo multatur, ut quidam ei suffragator confessus est.* 2. *Revocatus anno sexto, praetorque contra Mardonium factus aequitate sua & maris imperium,*

& civitatum societatem offensarum Pausaniae superbia, Athieniensibus conciliat. 3. Aerario aedificandae classis tanta abstinentia praeest, ut, qui efferretur, vix reliquerit.

I. Aristides Lysimachi filius Atheniensis, aequalis fere fuit Themistocli. Itaque cum eo de principatu contendit: namque obtrectarunt inter se. In his autem cognitum est, quanto antistaret eloquentia innocentiae. quamquam enim adeo excellebat Aristides abstinentia, ut unus post hominum memoriam, quod quidem nos audierimus, cognomine *Iustus* sit appellatus: tamen a Themistocle collabefactus testula illa, exilio decem annorum multatus est. Qui quidem cùm intelligeret reprimi concitatam multitudinem non posse, cedensque animadverteret quemdam scribentem, ut patria pelleretur, quaesisse ab eo dicitur, *quare id faceret, aut quid Aristides commisisset, cur tanta poena dignus duceretur?* Cui ille respondit, *se ignorare Aristidem; sed sibi non placere, quod* cupide

cupide elaboraſſet, ut praeter ceteros iuſtus appellaretur. Hic decem annorum legitimam poenam non pertulit. nam poſtquam Xerxes in Graeciam deſcendit, ſexto fere anno, quam erat expulſus; plebiſcito in patriam reſtitutus eſt.

II. Interfuit autem pugnae navali apud Salamina, quae facta eſt prius, quam poena liberaretur. Idem praetor fuit Athenienſium apud Plataeeas in proelio, quo Mardonius fuſus, barbarorumque exercitus eſt interfectus. Neque aliud eſt ullum huius in re militari illuſtre factum, quam huius imperii memoria. Iuſtitiae vero, & aequitatis, & innocentiae multa. In primis quod eius aequitate factum eſt, cum in communi claſſe eſſet Graeciae ſimul cum Pauſania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut ſumma imperii maritimi ab Lacedaemoniis transferretur ad Athenienſes. namque ante id tempus & mari & terra duces erant Lacedaemonii [illegible] tum autem & intemperantia Pau- [illegible] & iuſtitia factum eſt Ariſtidis,

ut omnes fere civitates Graeciae ad Athenienſium ſocietatem ſe applicarent, & adverſus barbaros hos duces deligerent ſibi, quo facilius repellerent, ſi fortè beliumrenovare conarentur.

III. Ad claſſes aedificandas, exercitusque comparandos quantum pecuniae quaeque civitas daret, Ariſtides delectus eſt, qui conſtitueret. eius arbitrio quadringenta & ſexaginta talenta quotannis Delum ſunt collata. Id enim commune aerarium eſſe voluerunt. quae omnis pecunia poſtero tempore Athenas translata eſt. Hic qua fuerit abſtinentia, nullum eſt certius indicium, quam quod, cùm tantis rebus praefuiſſet, in tanta paupertate deceſſit, ut, quî efferretur, vix reliquerit. Quo factum eſt, ut filiae eius publicè alerentur, & de communi aerario dotibus datis collocarentur. Deceſſit autem fere poſt annum quartum, quam Themiſtocles Athenis erat expulſus.

IV.

IV.

PAUSANIAS.

ARGUMENTUM.

1. Pausanias varius virtute & vitiis, Mardonii ad Plataeeas victor, superba tripodis inscriptione cives suos offendit. 2. Postea cum classe missus Byzantium capit, captivos autem clam dimittit, & regis affinitatem Graeciae proditione pactus, 3. seipsum peregrinis moribus prodit: scytalaque domum vocatus, Heloтes solicitat. 4. Cùm literas eius ad regem datas puer indicasset, Taenari in aede Neptuni observatus, 5. in Chalcioecum Minervae confugit, ubi obstruitur, etiam matre grandaeva lapidem apportante: inde semivivus elatus exhalat & infoditur eodem loco, quo vitam finierat.

I. Pausanias Lacedaemonius, magnus homo, sed varius in omni genere

vitae fuit. nam ut virtutibus eluxit: sic vitiis eſt obrutus. Huius illuſtriſſimum eſt proelium apud Plataeeas. namque illo duce Mardonius ſatrapes regius, natione Medus, regis gener, in primis omnium Perſarum & manu fortis & conſilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritim legerat, & viginti millibus equitum, haud ita magna manu, Graecia fugatus eſt, eoque ipſe dux cecidit proelio. Qua victoria elatus plurima miſcere coepit, & maiora concupiſcere. Sed primum in eo eſt reprehenſus, quod ex praeda tripodem aureum Delphis poſuiſſet, ſed epigrammate ſcripto, in quo erat haec ſententia: SUO DUCTU BARBAROS APUD PLATAEEAS ESSE DELETOS, EIUSQUE VICTORIAE ERGO APOLLINI DONUM DEDISSE. Hos verſus Lacedaemonii exſculpſerunt, neque aliud ſcripſerunt, quam nomina earum civitatum, quarum auxilio Perſae erant victi.

II. Poſt id proelium, eundem Pauſaniam cum claſſe communi Cyprum atque

atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum praesidia depelleret. Pari felicitare in ea re usus, elatius se gerere coepit, maioresque appetere res. Nam cum Byzantio expugnato cepisset complures Persarum nobiles, atque in his nonnullos regis propinquos, hos clam Xerxi remisit, simulans ex vinculis publicis effugisse; & cum his Gongylum Eretriensem, qui litteras regi redderet, in quibus haec fuisse scripta Thucydides memoriae prodidit: *Pausanias dux Spartae, quos Byzantii ceperat postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit; seque tecum affinitate coniungi cupit. quare, si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, & Spartam & ceteram Graeciam sub tuam potestatem se adiuvante te redacturum pollicetur. His de rebus si quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur.* Rex tot hominum salute tam sibi necessariorum magnopere gavisus confestim cum epistola Artabazum ad Pausaniam mittit. In qua *eum collaudat, ac petit, ne cui rei parcat ad ea perficienda,*

quae pollicetur. Si fecerit, nullius rei à se repulsam laturum. Huius Pausanias voluntate oognita, alacrior ad rem gerendam factus, in suspicionem cecidit Lacedaemoniorum. In quo facto domum revocatus, accusatus capitis absolvitur; multatur tamen pecunia. quam ob causam ad classem remissus non est.

III. At ille post non multo sua sponte ad exercitum rediit, & ibi non callida, sed dementi ratione cogitata patefecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam cultum, vestitumque mutavit. Apparatu regio utebatur, veste Medica: satellites Medi & Aegyptii sequebantur: epulabatur more Persarum luxuriosius, quam, qui aderant, perpeti possent: aditum petentibus conveniendi non dabat: superbe respondebat, & crudeliter imperabat: Spartam redire nolebat: Golonas, qui locus in agro Troade est, se contulerat: ibi consilia cum patriae, tum sibi inimica capiebat. Id postquam Lacedaemonii resciverunt, legatos ad eum cum scytala miserunt:

in

in qua more illorum erat ſcriptum, *niſi domum reverteretur, ſe capitis eum damnaturos.* Hoc nuntio motus, ſperans ſe etiam pecunia & potentia inſtans periculum poſſe depellere, domum rediit. huc ut venit, ab ephoris in vincula publica coniectus eſt. licet enim legibus eorum cuivis ephoro hoc facere regi. hinc tamen ſe expedivit, neque eo magis carebat ſuſpicione. nam opinio manebat, eum cum rege habere ſocietatem. Eſt genus quoddam hominum, quod Helotes vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedaemoniorum colit, ſervorumque munere fungitur. hos quoque ſollicitare ſpe libertatis exiſtimabatur. ſed quod harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui poſſet, non putabant de tali tamque claro viro ſuſpicionibus oportere iudicari: ſed exſpectandum, dum ſe ipſa res aperiret.

IV. Interim Argilius quidam, adoleſcentulus, quem puerum Pauſanias amore venereo dilexerat, cùm epiſtolam ab eo ad Artabazum accepiſſet, ei-

que in suspicionem venisset, aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum rediisset, qui super tali causa eodem missi erant: vincula epistolae laxavit, signoque detracto cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum. Erant in eadem epistola, quae ad ea pertinebant, quae inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille litteras ephoris tradidit. Non est praetereunda gravitas Lacedaemoniorum hoc loco. nam ne huius quidem indicio impulsi sunt, ut Pausaniam comprehenderent: neque prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse indicasset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, praeceperunt. Fanum Neptuni est Taenari, quod violari nefas putant Graeci. Eo ille index confugit: in ara consedit. hanc iuxta locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. huc ex ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit, Argilium confugisse in aram, perturbatus eo venit: quem cùm supplicem Dei videret in ara sedentem, quaerit causae quid sit tam repentini con-

consilii. huic ille, quid ex litteris comperisset, aperit. Tanto magis Pausanias perturbatus orare coepit, *ne enunciaret, nec se meritum de illo optime proderet. quod si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevasset, magno esse ei praemio futurum.*

V. His rebus ephori cognitis, satius putaverunt in urbe eum comprehendi. quo cùm essent profecti, & Pausanias placato Argilio, ut putabat, Lacedaemonem reverteretur, in itinere, cùm iam in eo esset, ut comprehenderetur, e vultu cuiusdam ephori, qui eum admonere cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus, quam qui sequebantur, in aedem Minervae, quae Chalcioecus vocatur, confugit. Hinc ne exire posset, statim ephori valvas eius aedis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius sub dio interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniae vixisse, eamque, iam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum, lapidem ad introitum aedis attulisse.

lisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic cum semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit. Cuius mortui corpus cum eodem nonnulli dicerent inferri oportere loco; quo hi, qui ad supplicium essent dati, displicuit pluribus: & procul ab eo loco infoderunt, in quo erat mortuus. Inde posterius dei Delphici responso erutus, atque eodem loco sepultus, ubi vitam posuerat.

V.

C I M O N.

ARGUMENTUM.

1. *Cimonem è vinculis, quae pro patre subierat, uxor liberat matrimonio mutato.* 2. *Pulsis Thracibus apud Strymona, coloniam ducit Amphipolin, & uno die apud Eurymedonta terra marique victor, rebelles insulas ad officium cogit*

cogit redire. 3. Oſtraciſmo tamen multatur, ſed quinto poſt anno reſtitutus, cùm pacem inter patriam & Spartam conciliaſſet, in oppugnatione Citii in Cypro moritur. 4. qui cum primis liberalitate commendandus eſt.

I. Cimon Miltiadis filius Athenienſis, duro admodum initio uſus eſt adoleſcentiae. nam cùm pater eius litem aeſtimatam populo ſolvere non potuiſſet, ob eamque cauſam in vinculis publicis deceſſiſſet, Cimon eadem cuſtodia tenebatur, neque legibus Athenienſium emitti poterat, niſi pecuniam, qua pater multatus eſſet, ſolviſſet. Habebat autem in matrimonio ſororem germanam ſuam, nomine Elpinicen; non magis amore, quam more, ductus. nam Athenienſibus licet eodem patre natas uxores ducere. Huius coniugii cupidus Callias quidam, non tam generoſus, quam pecunioſus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam ſibi uxorem daret: id ſi impetraſſet, ſe pro illo pecuniam ſoluturum. Is cùm talem conditionem aſpernaretur, El-

Elpinice negavit se passuram Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire, quoniamque prohibere posset, se Calliae nupturam, si ea, quae polliceretur, praestitisset.

II. Tali modo custodia liberatus Cimon, celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiae, summam liberalitatem, magnam prudentiam cum iuris civilis, tum rei militaris, quod cum patre à puero in exercitu fuerat versatus. Itaque hic & populum urbanum in sua tenuit potestate, & apud exercitum plurimum valuit auctoritate. Primum imperator apud flumen Strymona magnas copias Thracum fugavit: oppidum Amphipolim constituit, eoque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem iterum apud Mycalen Cypriorum & Phoenicum ducentarum navium classem devictam cepit, eodemque die pari fortuna in terra usus est. namque hostium navibus captis, statim ex classe copias suas eduxit, barbarorum uno concursu maximam vim prostravit. Qua victoria magna prae-

praeda potitus, cùm domum reverteretur, quod iam nonnullae inſulae, propter acerbitatem imperii defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coëgit. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumacius ſe geſſerat, vacuefecit, ſeſſores veteres urbe inſulaque eiecit, agros civibus diviſit. Thaſios opulentia fretos ſuo adventu fregit. His ex manubiis Athenarum arx, qua ad meridiem vergit, eſt ornata.

III. Quibus rebus cùm unus in civitate maxime floreret, incidit in eandem invidiam, quam pater ſuus ceterique Athenienſium principes. nam teſtarum ſuffragiis, quod illi oſtraciſmum vocant, decem annorum exilio multatus eſt. Cuius facti celerius Athenienſes, quam ipſum, poenituit. nam cùm ille forti animo invidiae ingratorum civium ceſſiſſet, bellumque Lacedaemonii Athenienſibus indixiſſent, confeſtim notae eius virtutis deſiderium conſecutum eſt. Itaque poſt annum quintum, quam expulſus erat, in patriam revocatus eſt. Ille,

Ille, quod hospitio Lacedaemoniorum utebatur, satius existimans, eos & cives suos inter se una voluntate consentire, quam armis contendere, Lacedaemonem sua sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. post neque ita multo, Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, cùm eius maiorem partem insulae devicisset, in morbum implicitus, in oppido Citio est mortuus.

IV. Hunc Athenienses non solum in bello, sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, cum compluribus locis praedia, hortosque haberet, ut nunquam in eis custodem imposuerit fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quo minus eius rebus, quibus vellet, frueretur. Semper eum pedissequi cum nummis sunt secuti, ut, si quis opis eius indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare. Saepe, cum aliquem offensum fortuna videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Quotidie sic coena ei coquebatur, ut, quos invocatos vi-

vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullam diem praetermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. multos locupletavit: complures pauperes mortuos, qui, unde efferrentur, non reliquissent, suo sumptu extulit. Sic se gerendo minime est mirandum, si & vita eius fuit secura, & mors acerba.

VI.

LYSANDER.

ARGUMENTUM.

1. *Lysander, victis Atheniensibus apud Aegos flumen, superbe agendo in odium induxit Lacedaemonios, ex amicis suis decem viros civitatibus constituens.* 2. *In Thasios subdolus & crudelis - - -* 3. *Lacedaemoniorum reges sublaturus, oracula corrumpere conatus est. Absolutus crimine & Orchomeniis auxilio mis-*

sus occiditur à Thebanis, relicta oratione, qua molitiones eius prodebantur. 4. Se ipsum etiam prodiderat, elusus à Pharnabaze supposititio libello.

I. Lysander Lacedaemonius magnam reliquit sui famam, magis felicitate, quam virtute partam. Athenienses enim in Peloponnesios sexto & vicesimo anno bellum gerentes confecisse, apparet. Id qua ratione consecutus sit, latet. non enim virtute sui exercitus, sed immodestia factum est adversariorum: qui quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispalati in agris, relictis navibus, in hostium venerunt potestatem, quo facto Athenienses se Lacedaemoniis dediderunt. Hac victoria Lysander elatus, cum antea semper factiosus, audaxque fuisset, sic sibi indulsit, ut eius opera in maximum odium Graeciae Lacedaemonii pervenerint. Nam cùm hanc causam Lacedaemonii dictitassent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent, postquam apud Aegos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil

hil aliud molitus est, quam ut omnes civitates in sua teneret potestate, cùm id se Lacedaemoniorum causa facere simularet. namque undique, qui Atheniensium rebus studuissent, eiectis, decem delegerat in unaquaque civitate, quibus summum imperium potestatemque omnium rerum committeret. horum in numerum nemo admittebatur, nisi qui aut eius hospitio contineretur, aut se illius fore proprium fide confirmarat.

II. Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus constituta, ipsius nutu omnia gerebantur. cuius de crudelitate ac perfidia satis est unam rem, exempli gratia, proferre, ne de eodem plura enumerando fatigemus lectores. Victor ex Asia cùm reverteretur, Thasumque divertisset, quod ea civitas praecipua fide fuerat erga Athenienses, proinde ac si iidem firmissimi solerent esse amici, qui constantes fuissent inimici: eam pervertere concupivit. vidit autem, nisi in eo occultasset voluntatem, futurum,

ut Thafii dilaberentur, confulerentque rebus fuis.

III. Itaque decemviralem fuam poteftatem fui ab illo conftitutam fuftulerunt. quo dolore incenfus iniit confilia, reges Lacedaemoniorum tollere. fed fentiebat, id fe fine ope deorum facere non poffe, quod Lacedaemonii omnia ad oracula referre confueverant. Primum Delphos corrumpere eft conatus. Cùm id non potuiffet, Dodonam adortus eft. Hinc quoque repulfus, dixit, fe vota fufcepiffe, quae Iovi Ammoni folveret, exiftimans, fe Afros facilius corrupturum. Hac fpe cùm profectus effet in Africam, multum eum antiftites Iovis fefellerunt, nam non folum corrumpi non potuerunt, fed etiam legatos Lacedaemona miferunt, qui Lyfandrum accufarent, quod facerdotes fani corrumpere conatus effet. Accufatus hoc crimine, iudicumque abfolutus fententiis, Orchomeniis miffus fubfidio, occifus eft à Thebanis apud Haliartum. Quam vere de eo foret iudicatum, oratio indicio fuit, quae poft mortem in domo eius

eius reperta est, in qua suadet Lacedaemoniis, ut regia potestate dissoluta, ex omnibus dux deligatur ad bellum gerendum; sed ita scripta, ut deorum videretur congruere sententiae, quam ille se habiturum, pecunia fidens, non dubitabat. hanc ei scripsisse Cleon Halicarnasseus dicitur.

IV. Atque hoc loco non est praetereundum factum Pharnabazi satrapis regii. nam cùm Lysander praefectus classis in bello multa crudeliter avareque fecisset, deque his rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum, petiit a Pharnabazo, ut ad ephoros sibi testimonium daret, quanta sanctitate bellum gessisset, sociosque tractasset, deque ea re accurate scriberet. magnam enim eius auctoritatem in ea re futuram. Huic ille liberaliter pollicetur: librum gravem multis verbis conscripsit, in quo summis eum effert laudibus: quem cùm legisset probassetque, dum obsignatur, alterum pari magnitudine, tanta similitudine, ut discerni non posset, signatum subiecit, in quo accuratissime eius avaritiam perfidi-

amque accusarat. Hinc Lysander domum cùm rediisset, postquam de suis rebus gestis apud maximum magistratum, quae voluerat, dixerat, testimonii loco librum a Pharnabazo datum tradidit. Hunc, summoto Lysandro, cùm ephori cognossent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

VII.

ALCIBIADES.

ARGUMENTUM.

1. Alcibiades & vitiis & virtutibus, prout tempora poscebant, insignis; 2. optimis praeceptoribus usus, à multis adolescens amatus est, & ipse post multos amavit. 3. Belli dux contra Syracusanos delectus, in suspicionem venit, Hermas deiecisse, & mysteria domi facere. 4. Quo crimine domum voca-

vocatus, cùm Thurios, Elidem, Thebas evasisset, devovetur, quam iniuriam, Spartanis inserviendo, vindicat. 5. Sed his quoque suspectus, ad Tissaphernem venit, & Atheniensium exercitui conciliatus, res eorum insigniter auget. 6. Bene ob id domi exceptus, resacratur. 7. Sed apud Cymen minus felix, invidia rursus gravatus, in Thraciam concedit : 8. civibus tamen apud Aegos flumen bene, ut ut frustra, consulit, Lysandro incautos opprimente. 9. Ita spe patriae orbatus, in Thraciam redit, inde in Asiam ad Pharnabazum, ut regis colloquio potiatur. 10. Ibi in insidias illapsus, cùm incendio se eriperet, telis conficitur. 11. infamatus à multis ; à clarissimis historicis laudatus.

I. Alcibiades, Cliniae filius, Atheniensis. In hoc natura, quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius, vel in vitiis, vel in virtutibus. Natus in amplissima civitate,

 sum-

ſummo genere, omnium aetatis ſuae multo formoſiſſimus, ad omnes res aptus, conſiliique plenus. Namque imperator fuit ſummus & mari & terra: diſertus, ut inprimis dicendo valeret: & tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo poſſet reſiſtere. Idem cùm tempus poſceret laborioſus, patiens, liberalis, ſplendidus, non minus in vita, quam victu; affabilis, blandus, temporibus callidiſſime inſerviens. Idem, ſimul ac ſe remiſerat, nec cauſa ſuberat, quare animi laborem perferret, luxurioſus, diſſolutus, libidinoſus, intemperans reperiebatur: ut omnes admirarentur, in uno homine tantam ineſſe diſſimilitudinem, tamque diverſam naturam.

II. Educatus eſt in domo Periclis (privignus enim eius fuiſſe dicitur) eruditus à Socrate. ſocerum habuit Hipponicum, omnium Graeca lingua loquentium ditiſſimum, ut, ſi ipſe fingere vellet, neque plura bona reminiſci, neque maiora poſſet conſequi, quam vel fortuna vel natura tribuerat. Ineunte

ūnte adoleſcentia amatus eſt a multis more Graecorum: in eis à Socrate, de quo mentionem facit Plato in *Sympoſio.* namque eum induxit commemorantem *ſe pernoctaſſe cum Socrate, neque aliter ab eo ſurrexiſſe, ac filius a parente debuerit.* Poſteaquam robuſtior eſt factus, non minus multos amavit. in quorum amore, quoad licitum eſt, odioſa multa delicate iocoſeque fecit: quae referremus, niſi maiora potioraque haberemus.

III. Bello Peloponneſiaco huius conſilio atque auctoritate Athenienſes bellum Syracuſanis indixerunt: ad quod gerendum ipſe dux delectus eſt. Duo praeterea collegae dati, Nicias & Lamachus. Id cùm appararetur, prius quam claſſis exiret, accidit, ut una nocte omnes Hermae, qui in oppido erant Athenis, deiicerentur. praeter unum, qui ante ianuam Andocidis erat. Andocidisque Hermes vocatus eſt. Hoc cùm appareret, non ſine magna multorum conſenſione eſſe factum, quod non ad privatam, ſed ad publicam rem

pertineret, magnus multitudini timor est iniectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quae libertatem opprimeret populi. Hoc maximè convenire in Alcibiadem videbatur, quod & potentior, & maior, quam privatus, existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam opera forensi suos reddiderat. Quare fiebat, ut omnium oculos, quotiescunque in publicum prodisset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solum spem in eo habebant maximam, sed etiam timorem, quod & obesse plurimum & prodesse poterat. Adspergebatur etiam infamia, quod in domo sua facere mysteria dicebatur: quod nefas erat more Atheniensium: idque non ad religionem, sed ad coniurationem pertinere existimabatur.

IV. Hoc crimine in concione ab inimicis compellabatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens, neque ignorans civium suorum consuetudinem, postulabat, *ut*

si

si quid de se agi vellent, potius de praesenti quaestio haberetur, quam absens invidiae crimine accusaretur. Inimici vero eius quiescendum in praesenti, quia nocere se ei non posse intellegebant, & illud tempus expectandum decreverunt, quo exisset: ut sic absentem aggrederentur. itaque fecerunt. Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt. qua de re cum ei nuntius a magistratu in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dicendum rediret, essetque in magna spe provinciae bene administrandae, non parere noluit, & in triremem, quae ad eum deportandum erat missa, adscendit: ac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderata civium suorum licentia, crudelitateque erga nobiles, utilissimum ratus impendentem evitare tempestatem, clam se a custodibus subduxit, & inde primum Elidem, deinde Thebas venit. Postquam autem se capitis damnatum bonis publicatis audivit, & id quod usu venerat, Eumolpidas sacerdotes a po-

pulo coactos, ut se devoverent, eiusque devotionis, quo testatior esset memoria, exemplum in pila lapidea incisum, esse positum in publico, Lacedaemonem demigravit. Ibi, ut ipse praedicare consueverat, non adversus patriam, sed inimicos suos bellum gessit, *quod iidem hostes essent civitati. nam cùm intelligerent, se plurimum prodesse posse reipublicae, ex ea eiecisse, plusque irae suae, quam utilitati communi paruisse.* Itaque huius consilio Lacedaemonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt: deinde Deceliam in Attica munierunt, praesidioque perpetuo ibi posito in obsidione Athenas tenuerunt. Eiusdem opera Ioniam a societate averterunt Atheniensium, quo facto, multo superiores bello esse coeperunt.

V. Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quam timore ab eo alienati. Nam cùm acerrimi viri praestantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt, ne caritate patriae ductus aliquando ab ipsis descisceret, & cum suis in gratiam rediret.

diret. Itaque tempus eius interfici-endi quaerere inſtituerunt. Id Alcibia-di diutius celari non potuit. erat enim ea ſagacitate, ut decipi non poſſet, praeſertim cùm animum attendiſſet ad cavendum. Itaque ad Tiſſaphernem praefectum regis Darii ſe contulit. cu-jus cùm in intimam amicitiam perve-niſſet, & Athenienſium, male geſtis in Sicilia rebus, opes ſeneſcere, contra Lacedaemoniorum creſcere videret; ini-tio cum Piſandro praetore, qui apud Samum exercitum habebat, per inter-nuntios colloquitur, & de reditu ſuo facit mentionem. Erat enim eodem, quo Alcibiades, ſenſu, populi potentiae non amicus, & optimatum fautor. Ab hoc deſtitutus, primum per Thraſybu-lum, Lyci filium, ab exercitu recipi-tur, praetorque fit apud Samum, poſt ſuffragante Theramene populiſcito re-ſtituitur, parique abſens imperio prae-ficitur, ſimul cum Thraſybulo & The-ramene. Horum imperio tanta com-mutatio rerum facta eſt, ut Lacedae-monii, qui paullo ante victores vigue-rant, perterriti pacem peterent. victi

enim erant quinque proeliis terrestribus, tribus navalibus, in quibus ducentas naves triremes amiſerant, quae captae in hoſtium venerant poteſtatem. Alcibiades ſimul cum collegis receperat Ioniam, Helleſpontum, multas praeterea urbes Graecas, quae in ora ſitae ſunt Aſiae, quarum expugnaverant complures, in his Byzantium. neque minus multas conſilio ad amicitiam adiunxerant, quod in captos clementia fuerant uſi. Inde praeda onuſti, locupletato exercitu, maximis rebus geſtis, Athenas venerunt.

VI. His cùm obviam univerſa civitas in Piraeeum deſcendiſſet, tanta fuit omnium expectatio viſendi Alcibiadis, ut ad eius triremem vulgus conflueret, perinde ac ſi ſolus adveniſſet. ſic enim populo erat perſuaſum, & adverſas ſuperiores, & praeſentes ſecundas res accidiſſe eius opera. Itaque & Siciliae amiſſum, & Lacedaemoniorum victorias culpae ſuae tribuebant, quod talem virum e civitate expuliſſent. Neque id ſine cauſa arbitrari videbantur.

tur. nam poſtquam exercitui praeeſſe coeperat, neque terra, neque mari hoſtes pares eſſe potuerant. Hic ut navi egreſſus eſt, quamquam Theramenes & Thraſybulus eisdem rebus praefuerant, ſimulque venerant in Piraeeum, tamen illum unum omnes proſequebantur, & id quod nunquam antea uſu venerat, niſi Olympiae victoribus, coronis aureis aeneisque vulgo donabatur. Ille lacrymans talem benevolentiam civium ſuorum accipiebat, reminiſcens priſtini temporis acerbitatem. Poſtquam Aſty venit, concione advocata, ſic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin eius caſum lacrymarit, inimicumque his ſe oſtenderit, quorum opera patria pulſus fuerat, perinde ac ſi alius populus, non ille ipſe, qui tum flebat, eum ſacrilegii damnaſſet. Reſtituta ergo huic ſunt publice bona, iidemque illi Eumolpidae ſacerdotes rurſus reſacrare ſunt coacti, qui eum devoverant: pilaeque illae, in quibus devotio fuerat ſcripta, in mare praecipitatae.

VII. Haec Alcibiadi laetitia minus fuit diuturna. nam cùm ei essent omnes honores decreti, totaque respublica domi bellique tradita, ut unius arbitrio gereretur; & ipse postulasset, ut duo sibi collegae darentur, Thrasybulus & Adimantus: neque id negatum esset; classe in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit. nihil enim eum non efficere posse ducebant. ex quo fiebat, ut omnia minus prospere gesta eius culpae tribuerent, cùm eum aut negligenter, aut malitiose fecisse loquerentur. sicut tum accidit. nam corruptum a rege capere Cymen noluisse, arguebant. Itaque huic maxime putamus malo fuisse, nimiam opinionem ingenii atque virtutis. timebatur enim non minus, quam diligebatur, ne secunda fortuna, magnisque opibus elatus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absenti magistratum abrogarent, & alium in eius locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, & se Pactyen contulit, ibique tria castella commu-

munivit, Bornos, Bisanthen, Neontichos; manuque collecta primus Graeciae civitates in Thracia introiit, gloriosius existimans, barbarorum praeda locupletari, quam Graiorum. Qua ex re creverat eius fama cum opibus, magnamque amicitiam sibi cum quibusdam regibus Thraciae pepererat.

VIII. Neque tamen a caritate patriae potuit recedere. nam cùm apud Aegos flumen Philocles, praetor Atheniensium, classem constituisset suam, neque longe abesset Lysander, praetor Lacedaemoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia a rege suppeditabatur, contra Atheniensibus exhaustis, praeter arma & naves, nihil erat super: Alcibiades ad Atheniensium venit exercitum, ibique praesente vulgo agere coepit: *si vellent, se coacturum, Lysandrum aut dimicare, aut pacem petere: Lacedaemonios eo nolle confligere classe, quod pedestribus copiis plus quam navibus valerent: sibi autem esse facile, Seuthen regem Thracum deducere, ut*

eos terra depelleret: quo facto, necessario aut classe conflicturos, aut bellum composituros. Id etsi vere dictum Philocles animadvertebat, tamen postulata facere noluit, quod sentiebat, *se Alcibiade recepto, nullius momenti apud exercitum futurum: & si quid secundi evenisset, nullam in ea re suam partem fore: contra ea, si quid adversi accidisset, se unum eius delicti futurum reum.* Ab hoc discedens Alcibiades, *quoniam,* inquit, *victoriae patriae repugnas, illud moneo, iuxta hostes castra habeas nautica. periculum est enim, ne immodestia militum nostrorum occasio detur Lysandro nostri opprimendi exercitus.* Neque ea res illum fefellit. Nam Lysander, cùm per speculatores comperisset, vulgum Atheniensium in terram praedatum exisse, navesque paene inanes relictas, tempus rei gerendae non dimisit, eoque impetu totum bellum delevit.

IX. At Alcibiades victis Atheniensibus non satis tuta eadem loca sibi arbitratus, penitus in Thraciam se supra

Pro-

Propontidem abdidit, ſperans ibi facillimè ſuam fortunam occuli poſſe. falſo. nam Thraces, poſtquam eum cum magna pecunia veniſſe ſenſerunt, inſidias ei fecerunt. qui ea, quae apportavit, abſtulerunt, ipſum capere non potuerunt. Ille cernens, nullum locum ſibi tutum in Graecia, propter potentiam Lacedaemoniorum, ad Pharnabazum in Aſiam tranſiit. quem quidem adeo ſua cepit humanitate, ut eum nemo in amicitia antecederet. namque ei Grunium dederat in Phrygia caſtrum, ex quo quinquaginta talenta vectigalis capiebat. Qua fortuna Alcibiades, non erat contentus, neque Athenas victas Lacedaemoniis ſervire poterat pati. Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione, ſed videbat, id ſine rege Perſarum non poſſe fieri. ideoque eum amicum ſibi cupiebat adiungi. neque dubitabat, facile ſe conſecuturum, ſi modo eius conveniendi habuiſſet poteſtatem. nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare, Lacedaemoniis adiuvantibus ſciebat: id ſi ei aperuiſſet,

ma-

magnam ſe (ab eo) initurum gratiam videbat.

X. Haec cùm moliretur, peteretque a Pharnábazo, ut ad regem mitteretur, eodem tempore Critias ceterique tyranni Athenienſium certos homines ad Lyſandrum in Aſiam miſerunt, qui eum certiorem facerent, *niſi Alcibiadem ſuſtuliſſet, nihil earum rerum fore ratum, quas ipſe Athenis conſtituiſſet. Quare ſi ſuas res geſtas manere vellet, illum perſequeretur.* His Laco rebus commotus ſtatuit, accuratius ſibi agendum cum Pharnabazo. Huic ergo renuntiat, *quae regi cum Lacedaemoniis eſſent irrita futura, niſi Alcibiadem vivum, aut mortuum tradidiſſet.* Non tulit hoc ſatrapes, & violare clementiam, quam regis opes minui maluit. Itaque miſit Syſamithren & Bagaeum ad Alcibiadem interficiendum, cùm ille eſſet in Phrygia, iterque ad regem compararet. Miſſi clam vicinitati, in qua tum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi cùm eum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt

runt circa casam eam, in qua quiescebat, eamque succenderunt: ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. Ille autem ut sonitu flammae est excitatus, quod gladius ei erat subductus; familiaris sui subalare telum eripuit. Namque ierat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui nunquam discedere voluerat. Hunc sequi se jubet, & id, quod in praesentia vestimentorum fuit, arripuit. his in ignem eiectis, flammae vim transiit. Quem ut barbari incendium effugisse eminus viderunt, telis missis interfecerunt, caputque eius ad Pharnabazum retulerunt. At mulier, quae cum eo vivere consueverat, muliebri sua veste contectum, aedificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum.

XI. Hunc infamatum a plerisque, tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt: Thucydides, qui eiusdem aetatis fuit: Theopompus, qui fuit post ali-

aliquanto natus: & Timaeus. Qui quidem duo maledicentiſſimi, neſcio, quo modo, in illo uno laudando conſenſerunt. Nam ea, quae ſupra diximus, de eo praedicarunt, atque hoc amplius, cùm Athenis ſplendidiſſima civitate natus eſſet, omnes Athenienſes ſplendore ac dignitate vitae ſuperaſſe: poſtquam inde expulſus Thebas venerit, adeo ſtudiis eorum inſerviſſe, ut nemo eum labore corporisque viribus poſſet aequiparare. omnes enim Boeotii, magis firmitati corporis, quam ingenii acumini inſerviunt. *Eundem apud Lacedaemonios, quorum moribus ſumma virtus in patientia ponebatur, ſic duritiae ſe dediſſe, ut parſimonia victus atque cultus omnes Lacedaemonios vinceret: fuiſſe apud Thracas, homines vinolentos, rebusque Venereis deditos; hos quoque in his rebus anteceſſiſſe: veniſſe ad Perſas, apud quos ſumma laus eſſet fortiter venari, luxurioſe vivere; horum ſic imitatum conſuetudinem, ut illi ipſi eum in his maxime admirarentur. Quibus rebus effeciſſe, ut apud quoscunque eſſet, princeps poneretur, habe-*

haberetur que carissimus. Sed satis de hoc: reliquos ordiamur.

VIII.

THRASYBULUS.

ARGUMENTUM.

1. Thrasybulus virtute magis, quam fortuna clarus, patriam a triginta tyrannis liberavit, quod factum ipsius proprium est: cetera belli Peloponnesii cum militibus communia. 2. Primum cum XXX sociis Phylen confugit: despectus ob paucitatem. Munychiam munivit, quam bis tyranni oppugnant. In proeliis parcit civibus: cadit Critias. 3. Opem fert Pausanias, qui pacem facit inter oppidanos & Thrasybulum. Hic legem fert oblivionis: 4. donatur corona olivae, qua non aliter, ac Pittacus agello modico, contentus fuit. In Cilicia

a barbaris negligentia custodum interficitur.

I. Thrasybulus, Lyci filius, Atheniensis. Si per se virtus sine fortuna ponderanda sit; dubito, an hunc primum omnium ponam. Illi sine dubio neminem praefero fide, constantia, magnitudine animi, in patriam amore. nam quod multi voluerunt, pauci potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare, huic contigit, ut a triginta oppressam tyrannis ex servitute in libertatem vindicaret. Sed nescio quo modo, cùm eum nemo anteiret his virtutibus, multi nobilitate praecurrerunt. Primum Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiade gessit, ille nullam rem sine hoc: quae ille universa naturali quodam bono fecit lucri. Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus & fortuna: quod in proelii concursu abit res a consilio ad vires, vimque pugnantium. Itaque iure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat, seque hic plus valuisse, quam ducis pru-

prudentiam, vere poteft praedicare. Quare illud magnificentiffimum factum proprium eft Thrafybuli. Nam cùm triginta tyranni, praepofiti a Lacedaemoniis fervitute oppreffas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello pepercerat fortuna, partim patria expuliffent, partim interfeciffent, plurimorum bona publicata inter fe diviſiffent; non folum princeps, fed & folus initio bellum his indixit.

II. Hic enim cùm Phylen confugiffet, quod eft caftellum in Attica munitiffimum, non plus habuit fecum, quam triginta de fuis. Hoc initium fuit falutis Atticorum, hoc robur libertatis clariffimae civitatis. Neque vero hic non contemptus eft primo a tyrannis, atque eius folitudo: quae quidem res & illis contemnentibus perniciei, & huic defpecto faluti fuit. haec enim illos ad perfequendum fegnes, hos autem tempore ad comparandum dato fecit robuftiores. Quo magis praeceptum illud omnium in animis effe debet, *Nihil in bello oportere contemni.*

nec

nec ſine cauſa dici: *Matrem timidi flere non ſolere.* Neque tamen pro opinione Thraſybuli auctae ſunt opes: nam iam tum illis temporibus fortius boni pro libertate loquebantur, quam pugnabant. Hinc in Piraceum tranſiit Munychiamque munivit. Hanc bis tyranni oppugnare ſunt adorti: ab eaque turpiter repulſi, protinus in urbem armis impedimentisque amiſſis refugerunt. Uſus eſt Thraſybulus non minus prudentia, quam fortitudine. nam cedentes violari vetuit. cives enim civibus parcere aequum cenſebat. neque quisquam eſt vulneratus, niſi qui prior impugnare voluit. neminem iacentem veſte ſpoliavit: nil attigit, niſi arma, quorum indigebat, & quae ad victum pertinebant. In ſecundo proelio cecidit Critias dux tyrannorum, cùm quidem exadverſus Thraſybulum fortiſſime pugnaret.

III. Hoc deiecto Pauſanias venit Atticis auxilio, rex Lacedaemoniorum. Is inter Thraſybulum, & eos, qui urbem tenebant, fecit pacem, his conditio-

ditionibus: *ne qui praeter triginta tyrannos, & decem, qui postea praetores creati superioris more crudelitatis erant usi, afficerentur exsilio: neve bona publicarentur: reipublicae procuratio populo redderetur.* Praeclarum hoc quoque Thrasybuli, quod reconciliata pace, cùm plurimum in civitate posset, legem tulit. *ne quis anteactarum rerum accusaretur, neve multaretur;* eamque illi *legem oblivionis* appellarunt. neque vero hanc tantum ferendam curavit, sed etiam ut valeret, effecit. nam cùm quidam ex his, qui simul cum eo in exilio fuerant, caedem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum erat, publice prohibuit: & id, quod pollicitus erat, praestitit.

IV. Huic pro tantis meritis, honoris corona a populo data est, facta e duabus virgulis oleaginis, quae, quod amor civium non vis expresserat, nullam habuit invidiam, magnaque fuit gloria. Bene ergo Pittacus ille, qui septem sapientum numero est habitus,

cùm ei Mitylenaei multa millia iugerum agri muneri darent. *Nolite, rogo vos,* inquit, *mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concupiscant. quare ex istis nolo amplius, quam centum iugera, quae & meam animi aequitatem & vestram voluntatem indicent.* Nam parva munera, diutina: locupletia, non propria esse consueverunt. Illa igitur corona contentus Thrasybulus, neque amplius requisivit, neque quemquam honore se antecessisse existimavit. Hic sequenti tempore, cùm praetor classem ad Ciliciam appulisset, neque satis diligenter in castris eius agerentur vigiliae, a barbaris ex oppido noctu eruptione facta, in tabernaculo interfectus est.

IX.

CONON.

ARGUMENTUM.

1. Conon Peloponnesio bello exercitus rexit, & insulis praefuit, absens, cùm Athenienses ad Aegos flumen vincerentur. 2. Afflictis patriae rebus, ad Pharnabazum se contulit, eique operam contra Spartanos commodavit. 3. Missus ad regem, ut Tissaphernem accusaret, suadente Tithrauste, per litteras egit, quod nollet adorare. 4. Bello contra Spartanos una cum Pharnabazo praeficitur: illi timent sibi a tanto duce: vincuntur ad Cnidum: Graecia liberatur, & muri Athenarum reficiuntur. 5. Tandem Ioniam & Aeoliam Atheniensibus restituturus proditur, ad Tiribazum evocatur, in vincula coniicitur, quae tamen creditur effugisse.

I. Conon Atheniensis Peloponnesio bello accessit ad rempublicam, in eoque eius opera magni fuit. nam & praetor pedestribus exercitibus praefuit, & praefectus classis res magnas mari gessit. Quas ob causas praecipuus ei honos habitus est. namque omnibus unus insulis praefuit. in qua potestate Pheras cepit, coloniam Lacedaemoniorum. Fuit etiam extremo Peloponnesio bello praetor, cùm apud Aegos flumen copiae Atheniensium a Lysandro sunt devictae. Sed tum abfuit, eoque peius res administrata est. nam & prudens rei militaris, & diligens erat imperator. Itaque nemini erat his temporibus dubium, si adfuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

II. Rebus autem afflictis cùm patriam obsideri audisset, non quaesivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde praesidio posset esse civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabazum, satrapen Ioniae & Lydiae, eumdemque generum regis & propinquum; apud quem ut

ut multum gratia valeret, multo labore multisque effecit periculis. Nam cum Lacedaemonii Athenienſibus devictis in ſocietate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant, Ageſilaumque bellatum miſiſſent in Aſiam, maxime impulſi a Tiſſapherne, qui ex intimis regis ab amicitia eius defecerat, & cum Lacedaemoniis coierat ſocietatem: hunc adverſus Pharnabazus habitus eſt imperator: re quidem vera exercitui praefuit Conon, eiusque omnia arbitrio geſta ſunt. Hic multum ducem ſummum Ageſilaum impedivit, ſaepeque eius conſiliis obſtitit. neque vero non fuit apertum, ſi ille non fuiſſet, Ageſilaum Aſiam Tauro tenus regi fuiſſe erepturum. Qui poſteaquam domum a ſuis civibus revocatus eſt, quod Boeotii & Athenienſes Lacedaemoniis bellum indixerant, Conon nihilo ſecius apud praefectos regis verſabatur, hisque omnibus maximo erat uſui.

III. Defecerat a rege Tiſſaphernes, neque id tam Artaxerxi, quam ceteris, erat apertum. multis enim magnisque me-

meritis aqud regem, etiam cùm in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum, si non facile ad credendum inducebatur, reminiſcens eius ſe opera Cyrum fratrem ſuperaſſe. Huius accuſandi gratia Conon a Pharnabazo ad regem miſſus, poſteaquam venit, primum ex more Perſarum adChiliarchum, qui ſecundum gradum imperii tenebat, Tithrauſtem acceſſit, ſeque oſtendit cum rege colloqui velle. nemo enim ſine hoc admittitur. huic ille, *nulla*, inquit, *mora eſt : ſed tu delibera, utrum colloqui malis, an per litteras agere, quae cogitas. neceſſe eſt enim, ſi in conſpectum veneris, venerari te regem, quod proſkünein illi vocant. hoc ſi tibi grave eſt, per me nihilo ſecius editis mandatis conficies, quod ſtüdes.* Tum Conon, *Enimvero*, inquit, *non eſt grave ; quemvis honorem habere regi ; ſed vereor, ne civitati meae ſit opprobrio, ſi cùm ex ea ſim profectus, quae ceteris gentibus imperare conſueverit, potius barbarorum quam illius more fungar.* Itaque, quae volebat, huic ſcripta tradidit.

IV.

IV. Quibus cognitis, rex tantum auctoritate eius motus eſt, ut Tiſſaphernem hoſtem iudicaverit, & Lacedaemonios bello perſequi iuſſerit, & ei permiſerit, quem vellet eligere ad diſpenſandam pecuniam. Id arbitrium Conon negavit ſui eſſe conſilii, ſed ipſius, qui optime ſuos noſſe deberet: ſed ſe ſuadere, Pharnabazo id negotii daret. Hinc magnis muneribus donatus ad mare eſt miſſus, ut Cypriis & Phoenicibus, ceteriſque maritimis civitatibus, naves longas imperaret, claſſemque, qua proxima aeſtate mare tueri poſſet, compararet: dato adiutore, Pharnabazo, ſicut ipſe voluerat. Id ut Lacedaemoniis eſt nuntiatum, non ſine cura rem adminiſtrarunt, quod maius bellum imminere arbitrabantur, quam ſi cum barbaro ſolum contenderent. Nam ducem fortem & prudentem, regiis opibus praefuturum ac ſecum dimicaturum videbant: quem neque conſilio, neque copiis ſuperare poſſent. Hac mente magnam contrahunt claſſem, proficiſcuntur Piſandro duce. Hos Conon apud Cnidum adortus magno

gno proelio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Qua victoria non solum Athenae, sed etiam cuncta Graecia, quae sub Lacedaemoniorum fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit: muros dirutos a Lysandro, utrosque & Piraeei, & Athenarum, reficiendos curat, pecuniaeque quinquaginta talenta, quae a Pharnabazo acceperat, civibus suis donat.

V. Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut inconsideratior in secunda, quam in adversa esset fortuna. Nam classe Peloponnesiorum devicta, cum ultum se iniurias patriae putaret, plura concupivit, quam efficere potuit. Neque tamen ea non pia & probanda fuerunt; quod potius patriae opes augeri, quam regis, maluit. Nam cum magnam auctoritatem sibi pugna illa navali, quam apud Cnidum fecerat, constituisset, non solum inter barbaros, sed etiam inter omnes Graeciae civitates, clam dare operam coepit, ut Ioniam & Aeoliam restitueret Atheniensibus. Id cum minus dili-

gen-

genter esset celatum, Tiribazus, qui Sardibus praeerat, Cononem evocavit, simulans ad regem eum se mittere velle, magna festinatione. huius nuntio parens cùm venisset, in vincula coniectus est: in quibus aliquamdiu fuit. Nonnulli eum ad regem abductum, ibique periisse scriptum reliquerunt. Contra ea *Dinon* historicus, cui non plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit: illud addubitat, utrum Tiribazo sciente, an imprudente sit factum.

X.

D I O N.

ARGUMENTUM.

1. *Dion & genere & affinitate Dionysiorum nobilis, maiori praesertim intimus ac saepe legatus;* 2. *a quo impetrat, ut Plato adducatur, cui im-*

imprimis carus fuit. Regni sperans divisionem. 3. offendit minorem Dionysium, Platonis tamen reditum ab eodem obtinet, cuius consiliis Philistus adversatur. 4. Dion Corinthum deportatur, uxor traditur alii, filius pessimè corrumpitur. 5. Vlturus iniuriam duabus navibus validum regnum oppugnat, & tyrannum ad pactiones adigit. 6. Mutatur fortuna morte filii, & factione Heraclidis, cuius caede populum a se alienat; 7. largitionibus militum concilians, amittit optimates, vulgo tyrannus appellatur. 8. Callicratis insidiis ac periurio deceptus. 9. domi suae die festo occiditur. 10. fit tumultus & plurimum caedis: poenitet populum, &, ut liberatorem patriae, publicè sepelit.

I. Dion Hipparini filius, Syracusanus nobili genere natus, utraque implicatus tyrannide Dionysiorum. namque ille superior Aristomachen, sororem Dionis, habuit in matrimonio: ex qua duos filios, Hipparinum & Ni-

sae-

saeum, procreavit: totidemque filias nomine Sophrosynen & Areten. quarum priorem Dionysio filio eidem, cui regnum reliquit, nuptum dedit; alteram Aretem Dioni. Dion autem praeter nobilem propinquitatem, generosamque maiorum famam, multa alia ab natura habuit bona. in his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas: magnam corporis dignitatem, quae non minimum commendat: magnas praeterea divitias a patre relictas, quas ipse tyranni muneribus auxerat. Erat intimus Dionysio priori, neque minus propter mores, quam affinitatem. namque etsi Dionysii crudelitas ei displicebat, tamen salvum esse propter necessitudinem, magis etiam suorum caussa studebat. aderat in magnis rebus: eiusque consilio multum movebatur tyrannus, nisi qua in re maior ipsius cupiditas intercesserat. Legationes vero, quae essent illustriores, per Dionem administrabantur: quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter administrando, crudelissimum nomen *tyranni*, sua humanitate tegebat. Hunc a Dionysio missum

Carthaginienses suspexerunt, ut neminem unquam Graeca lingua loquentem magis sint admirati.

II. Neque vero haec Dionysium fugiebant. nam quanto esset sibi ornamento sentiebat. quo fiebat, ut uni huic maxime indulgeret, neque eum secus diligeret ac filium. qui quidem, cùm Platonem Tarentum venisse fama in Siciliam esset perlata, adolescenti negare non potuit, quin eum arcesseret, cùm Dion eius audiendi cupiditate flagraret. Dedit ergo huic veniam, magnaque eum ambitione Syracusas perduxit. quem Dion adeo admiratus est, atque adamavit, ut se totum ei traderet. Neque vero minus Plato delectatus est Dione. Itaque cùm a Dionysio tyranno crudeliter violatus esset, quippe quem venundari iussisset; tamen eodem rediit, eiusdem Dionis precibus adductus. Interim in morbum incidit Dionysius. quo cùm graviter conflictaretur; quaesivit a medicis Dion, quemadmodum se haberet? simulque ab his petiit, *si forte maiori esset periculo;*

ut

ut sibi faterentur, nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno : quod sororis suae filios ex illo natos partem regni putabat debere habere. id medici non tacuerunt, & ad Dionysium filium sermonem retulerunt. quo ille commotus, ne agendi cum eo esset Dioni potestas, patri soporem medicos dare coegit. Hoc aeger sumpto, somno sopitus diem obiit supremum.

III. Tale initium fuit Dionis & Dionysii simultatis, eaque multis rebus aucta est : sed tamen primis temporibus aliquamdiu simulata inter eos amicitia mansit. cùmque Dion non desisteret obsecrare Dionysium, ut Platonem Athenis arcesseret, & ejus consiliis uteretur: Ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari, morem ei gessit. eodemque tempore Philistum historicum Syracusas reduxit, hominem amicum non magis tyranno quam tyrannidi. Sed de hoc in eo meo libro plura sunt exposita, qui de historicis Graecis conscriptus est. Plato autem tantum apud Dionysium auctoritate potuit valuitque eloquentia,

ut ei persuaserit, tyrannidis facere finem, libertatemque reddere Syracusanis, a qua voluntate Philisti consilio deterritus, aliquanto crudelior esse coepit.

IV. Qui quidem cùm a Dione se superari videret ingenio, auctoritate, amore populi, verens, ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi; navem ei triremem dedit, qua Corinthum deveheretur, ostendens, *se id utriusque facere caussa, ne, cùm inter se timerent, alteruter alterum praeoccuparet.* Id cùm factum multi indignarentur, magnaeque esset invidiae tyranno, Dionysius omnia quae moveri poterant, Dionis in naves imposuit, ad eumque misit. Sic enim existimari volebat, *id se non odio hominis, sed suae salutis fecisse caussa.* Postea vero quam audivit, eum in Peloponneso manum comparare, sibique bellum facere conari; Areten, Dionis uxorem, alii nuptum dedit, filiumque eius sic educari iussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus.

Nam

Nam puero, priusquam pubes esset, scorta adducebantur: vino epulisque obruebatur, neque ullum tempus sobrio relinquebatur. Is usque eo vitae statum commutatum ferre non potuit, postquam in patriam rediit pater (namque appositi erant custodes. qui eum a pristino victu deducerent) ut se e superiore parte aedium deiecerit, atque ita interierit. Sed illuc revertor.

V. Postquam Corinthum pervenit Dion, & eodem perfugit Heraclides, ab eodem expulsus Dionysio, qui praefectus fuerat equitum: omni ratione bellum comparare coeperunt. Sed non multum proficiebant, quod multorum annorum tyrannis magnarum opum putabatur. quam ob causam pauci ad societatem periculi perducebantur. Sed Dion fretus non tam suis copiis, quam odio tyranni, maximo animo, duabus onerariis navibus, quinquaginta annorum imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum, centum peditum millibus, profectus oppugnatum, (quod omnibus gentibus admi-

mirabile eſt viſum) adeo facile percuſſit, ut poſt diem tertium, quam Siciliam attigerat, Syracuſas introierit. Ex quo intelligi poteſt, nullum eſſe imperium tutum, niſi benevolentia munitum. Eo tempore aberat Dionyſius, & in Italia claſſem opperiebatur adverſariorum, ratus, neminem ſine magnis copiis ad ſe venturum, quae res eum fefellit. Nam Dion iis ipſis, qui ſub adverſarii fuerant poteſtate, regios ſpiritus repreſſit, totiusque eius partis Siciliae potitus eſt, quae ſub Dionyſii poteſtate fuerat: parique modo urbis Syracuſarum, praeter arcem & inſulam adiunctam oppido, eoque rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: *Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionyſius, Syracuſas Apollocrates*, cui maximam fidem uni habebat Dionyſius.

VI. Has tam proſperas, tamque inopinatas res conſecuta eſt ſubita commutatio: quod fortuna ſua mobilitate, quem paullo ante extulerat, demergere eſt adorta. Primum in filium, de quo commemoravi ſupra, ſaevitiam ſuam exer-

exercuit. nam cùm uxorem reduxisset, quae alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem a perdita luxuria, accepit gravissimum parens vulnus morte filii: deinde orta dissensio est inter eum & Heraclidem: qui quidem principatum non concedens, factionem comparavit. neque is minus valebat apud optimates; quorum consensu praeerat classi, cùm Dion exercitum pedestrem teneret. Non tulit hoc animo aequo Dion, & versum illum Homeri retulit ex secunda rhapsodia, in quo haec sententia est: *Non posse bene geri rempublicam multorum imperiis.* Quod dictum magna invidia consecuta est. namque aperuisse videbatur, se omnia in sua potestate esse velle. Hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit, Heraclidemque, cùm Syracusas venisset, interficiendum curavit.

VII. Quod factum omnibus maximum timorem iniecit. nemo enim illo interfecto se tutum putabat. Ille autem adversario remoto licentius eorum bona,

bona, quos sciebat adversus se sensisse, militibus dispertivit Quibus divisis, cùm quotidiani maximi fierent sumtus, celeriter pecunia deesse coepit: neque quo manus porrigeret suppetebat, nisi in amicorum possessiones. Id huiusmodi erat, ut, cùm milites reconciliasset, amitteret optimates. Quarum rerum cura frangebatur, & insuetus male audiendi non aequo animo ferebat, de se ab iis male existimari, quorum paullo ante in coelum fuerat elatus laudibus, vulgus autem, offensa in eum militum voluntate, liberius loquebatur, & tyrannum non ferendum dictitabat.

VIII. Haec ille intuens, cùm, quemadmodum sedaret, nesciret, & quorsum evaderent, timeret: Callicrates quidam, civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo & callidus & ad fraudem acutus, sine ulla religione ac fide, adit ad Dionem, & ait: *eum in magno periculo esse, propter offensionem populi & odium militum, quod nullo modo evitare*

tare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum. quem si invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum, adversariosque sublaturum, quod inimici eius diffidenti suos sensus aperturi forent. Tali consilio probato excipit has partes ipse Callicrates, & se armat imprudentia Dionis: ad eum interficiendum socios conquirit: adversarios eius convenit, coniurationem confirmat. res multis consciis, quae gereretur, elata refertur ad Aristomachen, sororem Dionis, uxoremque Aretem. Illae timore perteritae conveniunt, cuius de periculo timebant. At ille negat, a Callicrate fieri sibi insidias, sed illa, quae agerentur, fieri praecepto suo. Mulieres nihilo secius Callicratem in aedem Proserpinae deducunt, ac iurare cogunt, *nihil ab illo periculi fore Dioni.* Ille hac religione non modo ab incepto non deterritus, sed ad maturandum concitatus est, verens, ne prius consilium suum aperiretur, quam conata perfecisset.

IX. Hac mente proximo die festo, cùm a conventu remotum se Dion domi teneret, atque in conclavi edito recubuisset, consciis loca munitiora oppidi tradit, domum custodibus sepit, a foribus, qui non discederent; certos praeficit: navem triremem armatis ornat, Philostratoque fratri suo tradit: eamque in portu agitari iubet, ut si exercere remiges vellet: cogitans, si forte consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, quo fugeret ad salutem. Suorum autem e numero Zacynthios adolescentes quosdam elegit, cùm audacissimos, tum viribus maximis: hisque dat negotium, ut ad Dionem eant inermes, sic ut conveniendi eius gratia viderentur venire. hi propter notitiam sunt intromissi. At illi, ut limen eius intrarunt, foribus obseratis in lecto cubantem invadunt; colligant, fit strepitus, adeo ut exaudiri posset foris. Hic, sicut ante dictum est, quam invisa sit singularis potentia, & miseranda vita, qui se metui, quam amari malunt, cuivis facile intellectu fuit. Namque illi ipsi custodes, si propitia fuissent voluntate,

tate, foribus effractis ſervare eum potuiſſent, quod illi inermes telum foris flagitantes vivum tenebant. cui cùm ſuccurreret nemo, Lyco quidam Syracuſanus per feneſtras gladium dedit, quo Dion interfectus eſt.

X. Confecta caede cùm multitudo viſendi gratia introiſſet, nonnulli ab inſciis pro noxiis conciduntur. nam celeri rumore dilato, Dioni vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus diſplicebat. Hi falſa ſuſpicione ducti, immerentes ut ſceleratos occidunt. Huius de morte, ut palam factum eſt, mirabiliter vulgi mutata eſt voluntas. Nam qui vivum eum tyrannum vocitarant, eundem liberatorem patriae, tyrannique expulſorem praedicabant. Sic ſubito miſericordia odio ſucceſſerat, ut eum ſuo ſanguine, ſi poſſent, ab Acheronte cuperent redimere. Itaque in urbe, celeberrimo loco elatus, publice ſepulcri monumento donatus eſt. diem obiit circiter annos quinquaginta quinque natus, quartum poſt annum, quam ex Peloponneſo in Siciliam redierat.

XI.

IPHICRATES.

ARGUMENTUM.

1. *Iphicrates non tam rebus gestis, quam disciplina militari & mutatis armis notus.* 2. *bellum gessit cum Thracibus, & apud Corinthum exercitatissimo milite Lacedaemonios fugavit: Persarum conductitiis in Aegypto praefuit: & Epaminondam retardavit.* 3. *Admirabilis imperator, bonus civis, magnaque fide, suorum semper favore usus. Huic filius scite exprobravit uxorem barbaram.*

I. Iphicrates Atheniensis non tam magnitudine rerum gestarum, quam disciplina militari nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut non solum aetatis suae cum primis compararetur, sed ne de maioribus natu quidem quisquam anteponeretur. Multum vero in bello versatus, saepe exercitibus praefuit, nusquam

quam culpa sua male rem gessit, semper consilio vicit; tantumque eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit, partim meliora fecerit. namque ille pedestria arma mutavit, cum ante illum imperatorem maximis clypeis, brevibus hastis, minutis gladiis, uterentur. Ille e contrario peltam pro parma fecit, a quo postea *peltastae* pedites appellantur: ut ad motus concursusque essent leviores. hastae modum duplicavit: gladios longiores fecit. Idem genus loricarum mutavit, & pro ferreis atque aeneis linteas dedit. Quo facto expeditiores milites reddidit. nam pondere detracto, quod aeque corpus tegeret & leve esset, curavit.

II. Bellum cum Thracibus gessit: Seuthen socium Atheniensium in regnum restituit. Apud Corinthum tanta severitate exercitui praefuit, ut nullae unquam in Graecia neque exercitatiores copiae, neque magis dicto audientes fuerint duci: in eamque consuetudinem adduxit, ut, cùm proelii signum ab

Im-

Imperatore esset datum, sine ducis opera sic ordinatae consisterent, ut singuli a peritissimo imperatore dispositi viderentur. Hoc exercitu moram Lacedaemoniorum intercepit: quod maxime tota celebratum est Graecia. Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit. quo facto magnam adeptus est gloriam. Cùm Artaxerxes Aegyptio regi bellum inferre voluit, Iphicratem ab Atheniensibus petivit ducem, quem praeficeret exercitui conductitio, cuius numerus duodecim millium fuit. quem quidem sic omni disciplina militari erudivit, ut, quemadmodum quondam, *Fabiani* milites Romani appellati sunt; sic *Iphicratenses* apud Graecos in summa laude fuerint. Idem subsidio Lacedaemoniis profectus, Epaminondae retardavit impetus: nam nisi eius adventus appropinquasset, non prius Thebani Sparta abscessissent, quam captam incendio delessent.

III. Fuit autem & animo magno & corpore, imperatoriaque forma, ut ipso aspectu cuivis iniiceret admiratio-

nem

nem sui. Sed in labore remissus nimis, parumque patiens, ut Theopompus memoriae prodidit: bonus vero civis, fideque magna, quod cùm in aliis rebus declaravit, tum maxime in Amyntae Macedonis liberis tuendis, namque Eurydice, mater Perdiccae & Philippi, cum his duobus pueris, Amynta mortuo, ad Iphicratem confugit, eiusque opibus defensa est. Vixit ad senectutem placatis in se suorum civium animis. causam capitis semel dixit, bello sociali, simul cum Timotheo, eoque judicio est absolutus. Menesthea filium reliquit ex Thressa natum, Coti regis filia. Is cùm interrogaretur, *utrum pluris patrem matremve faceret*; *matrem*, inquit. Id cùm omnibus mirum videretur; ait ille, *merito*, inquit, *facio. Nam pater, quantum in se fuit, Thracem me genuit: contra ea mater Atheniensem.*

XII.

CHABRIAS.

ARGUMENTUM.

1. Chabrias Thebanis auxilio missus, novo pugnandi genere magnam gloriam adeptus est. 2. Regnum constituit Nectanebo Aegyptio sua sponte, Evagorae Cyprio, publice: iterum Aegyptios contra Persas adiutum profectus. 3. Revocatur foedere Atheniensium cum Persis: domo tamen propter civium invidiam, quantum licebat, plerumque abest. 4. Periit sociali bello privatus in Chio insula, cùm portum intrasset, desertus a ceteris navibus.

I. Chabrias Atheniensis. Hic quoque in summis habitus est ducibus, resque multas memoria dignas gessit. Sed ex his elucet maxime inventum eius in proelio, quod apud Thebas fecit, cùm Boeotiis subsidio venisset. namque in eo victoria fidente summo duce

Age-

Agesilao, fugatis iam ab eo conductitiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere, obnixoque genu scuto proiectaque hasta impetum excipere hostium docuit. Id novum Agesilaus intuens, progredi non est ausus, suosque iam incurrentes tuba revocavit. Hoc usque eo tota Graecia fama celebratum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri voluerit, quae publice ei ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo factum est, ut postea athletae, ceterique artifices his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus victoriam essent adepti.

II. Chabrias autem multa in Europa bella administravit, cùm dux Atheniensium esset. multa in Aegypto sua sponte gessit. nam Nectanebum adiutum profectus regnum ei constituit. Fecit idem Cypri, sed publice ab Atheniensibus Evagorae adiutor datus: neque prius inde discessit, quam totam insul m bello devinceret: qua ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. Interim bellum inter Aegy-

ptios & Persas conflatum est: & Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant, Lacedaemonii cum Aegyptiis, quibus magnas praedas Agesilaus rex eorum faciebat. Id intuens Chabrias, cùm in re nulla Agesilao cederet, sua sponte eos adiutum profectus, Aegyptiae classi praefuit, pedestribus copiis Agesilaus.

III. Tum praefecti regis Persiae legatos miserunt Athenas questum, quod Chabrias adversus regem bellum gereret cum Aegyptiis. Athenienses *diem certam Chabriae praestituerunt, quam ante domum nisi rediisset, capitis se illum damnaturos denuntiarunt.* Hoc ille nuntio Athenas rediit, neque ibi diutius est moratus, quam fuit necesse. Non enim libenter erat ante oculos civium suorum: quod & vivebat laute, & indulgebat sibi liberalius, quam ut invidiam vulgi posset effugere. *Est* enim *hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriae comes sit: & libenter de his detrahant, quos eminere videant altius: neque animo aequo* pau-

pauperes alienam opulentium intuentur fortunam. ItaqueChabrias, quoad ei licebat, plurimum abeiat. Neque vero ſolus ille aberat Athenis libenter, ſed omnes fere principes fecerunt idem: quod *tantum ſe ab invidia putabant futuros, quantum a conſpectu ſuorum receſſiſſent*. Itaque Conon plurimum Cypri vixit, Iphicrates in Thracia, Timotheus Lesbi, Chares in Sigaeo. Diſſimilis quidem Chares eorum factis & moribus, ſed tamen Athenis & honoratus & potens.

IV. Chabrias autem periit bello ſociali tali modo. Oppugnabant Athenienſes Chium. erat in claſſe Chabrias privatus, ſed omnes, qui in magiſtratu erant, auctoritate anteibat, eumque magis milites, quam qui praeerant, aſpiciebant. Quae res ei maturavit mortem. nam dum primus ſtudet portum intrare, & gubernatorem iubet eo dirigere navem, ipſe ſibi perniciei fuit. Cùm enim eo penetraſſet, ceterae non ſunt ſecutae. Quo facto circumfuſus hoſtium concurſu, cùm fortiſſime pugna-

ret, navis roſtro percuſſa coepit ſidere. hinc cùm refugere poſſet, ſi ſe in mare deieciſſet, quod ſuberat claſſis Athenienſium, quae exciperet natantem; perire maluit, quam armis abiectis navem relinquere, in qua fuerat vectus. Id ceteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. At ille *praeſtare honeſtam mortem* exiſtimans, *turpi vitae*, cominus pugnans telis hoſtium interfectus eſt.

XIII.

TIMOTHEUS.

ARGUMENTUM.

1. *Timotheus Olynthios & Byzantios ſubegit, Samum cepit. Cotym ſpoliavit, Cyzicum obſidione liberavit, Ariobarzani auxilio venit.* 2. *Lacedaemonios fugavit, Corcyram cepit, & tot ſocios Athenienſibus adiunxit, ut Lacedae-*

daemonii maris imperio cederent: Paci ara, Timotheo statua posita. 3. Senex Menestheo in consilium datur; dum caute agit, a temerario Charete proditionis accusatur: damnatus Chalcidem se confert. 4. Multa post mortem minuitur, filiusque muros reficere cogitur. Probitatis Timothei testis etiam Iason fuit cum periculo dominationis suae: quem adversus ipse postea bellum gessit, patriae sanctiora iura, quam hospitii ducens.

I. Timotheus, Cononis filius, Atheniensis. Hic a patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus. fuit enim disertus, impiger, laboriosus, rei militari peritus, neque minus civitatis regendae. Multa huius sunt praeclare facta, sed haec maxime illustria. Olynthios & Byzantios bello subegit. Samum cepit: in qua oppugnanda superiore bello Athenienses mille & ducenta talenta consumserant. id ille sine ulla publica impensa populo restituit. Adversum Cotym bella gessit, ab eoque mille & ducenta talenta praedae

in publicum retulit. Cyzicum obſidione liberavit. Ariobarzani ſimul cum Ageſilao auxilio profectus eſt: a quo cùm Laco pecuniam numeratam accepiſſet, ille cives ſuos agro atque urbibus augeri maluit, quam id ſumere, cuius partem domum ſuam ferre poſſet. Itaque accepit Crithoden & Seſtum.

II. Idem claſſi praefectus circumvehens Peloponneſum, Laconicam populatus, claſſem eorum fugavit. Corcyram ſub imperium Athenienſium redegit: ſociosque idem adiunxit Epirotas, Athamanas, Chaonas, omnesque eas gentes, quae mare illud adiacent. Quo facto Lacedaemonii de diutina contentione deſtiterunt, & ſua ſponte Athenienſibus imperii maritimi principatum conceſſerunt, pacemque his legibus conſtituerunt, *ut Athenienſes mari duces eſſent.* Quae victoria tantae fuit Atticis laetitiae, ut tum primum arae Paci publice ſint factae, eique deae pulvinar ſit inſtitutum. Cuius laudis ut memoria maneret, Timotheo publice ſtatuam in foro poſuerunt, qui honos huic

huic uni ante hoc tempus contigit: ut, cùm patri populus statuam posuisset, filio quoque daret. Sic iuxta posita recens filii, veterem patris renovavit memoriam.

III. Hic cùm esset magno natu, & magistratus gerere desisset, bello Athenienses undique premi sunt coepti. Defecerat Samus: descierat Hellespontus: Philippus iam tum valens Macedo multa moliebatur: cui oppositus Chares cùm esset, non satis in eo praesidii putabatur. Fit Menestheus praetor, filius Iphicratis, gener Timothei, & ut ad bellum proficiscatur, decernitur. Huic in consilium dantur duo usu & sapientia praestantes (quorum consilio uteretur) pater & socer: quod in his tanta erat auctoritas, ut magna spes esset, per eos amissa posse recuperari. Hi cùm Samum profecti essent, & eodem Chares adventu eorum cognito, cum suis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum videretur: accidit cùm ad insulam appropinquarent, ut magna tempestas oriretur: quam evitare duo veteres

teres imperatores utile arbitrati, suam classem suppresserunt. At ille temeraria usus ratione, non cessit maiorum natu auctoritati: & ut si in sua navi esset fortuna, quo contenderat, pervenit: eodemque ut sequerentur, ad Timotheum & Iphicratem nuntium misit. hinc male re gesta compluribus amissis navibus, eodem, unde erat profectus, se recepit, literasque Athenas publice misit, *sibi proclive fuisse, Samum capere, nisi a Timotheo & Iphicrate desertus esset.* Ob eam rem in crimen vocabantur. populus acer, suspicax, mobilis, adversarius, invidus etiam potentiae, domum revocat: accusantur proditionis. Hoc iudicio damnatur Timotheus, lisque eius aestimatur centum talentis. ille odio ingratae civitatis coactus, Chalcidem se contulit.

IV. Huius post mortem cùm populum iudicii sui poeniteret, multae novem partes detraxit, & decem talenta Cononem filium eius, ad muri quamdam partem reficiendam iussit dare. in quo fortunae varietas est animadversa. Nam quos

quos avus Conon muros ex hostium praeda patriae restituerat, eosdem nepos cum summa ignominia familiae, ex sua re familiari reficere coactus est. Timothei autem moderatae sapientisque vitae complura possumus proferre testimonia. uno erimus contenti, quod ex eo facile coniici poterit, quam carus suis fuerit. Cùm Athenis adolescentulus causam diceret, non solum amici privatique hospites ad eum defendendum convenerunt, sed etiam in eis Iason tyrannus, qui illo tempore fuit omnium potentissimus. Hic cum in patria sine satellitibus se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo praesidio venit: tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire, quam Timotheo de fama dimicanti deesse. Hunc adversus tamen Timotheus postea populi iussu bellum gessit: patriaeque sanctiora iura quam hospitii esse duxit. Haec extrema fuit aetas Imperatorum Atheniensium, Iphicratis, Chabriae, Timothei: neque post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoria.

XIV.

DATAMES.

ARGUMENTUM.

1. Datames barbarorum facile clarissimus, e custodibus regiae Artaxerxis, bello contra Cadusios, paternam provinciam, Ciliciae partem, meruit. 2. Persequens, qui defecerunt a rege, Thyum verbis reducturus, quod insidiis appetebatur, vivum capit, 3. & regio ornatum cultu, ipse venatorio habitu, ut feram ad regem adducit, qui facto delectatus, copiis contra Aegyptios ducendis praeficit: 4. revocatus Aspim Cappadocem capit, 5. qua celeritate ut regis favorem, ita invidiam aulicorum excepit, quorum insidias edoctus a gazae custode, Cappadociam sibi & Paphlagoniam occupat. 6. Filium in Pisidas missum amittit, quos, soceri perfidiam ultus, etiam superavit. 7. Proditus a filio, Autophradatem contra se missum, 8. par-

parva manu vincit, iuvante loci natura. 9. Rex eum insidiis petit, quas ille callide declinat. Tandem dolo Mithridatis deceptus, 10. in colloquio perfidiose occiditur.

I. Venio nunc ad fortissimum virum, maximique consilii omnium barbarorum: exceptis duobus Carthaginiensibus, Hamilcare & Hannibale. de quo hoc plura referemus: quod & obscuriora sunt eius gesta pleraque, & ea, quae prospere ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilii, quo tum omnes superabat, acciderunt. quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt. Datames patre Camissare, natione Care, matre Scythissa natus, primum militum numero fuit apud Artaxerxem, eorum qui regiam tuebantur: pater eius Camissares, quod & manu fortis & bello strenuus, & regi multis locis fidelis erat repertus, habuit provinciam partem Ciliciae iuxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri. Datames militare munus fungens primum, qualis esset, apparuit in bello,

 (quod

quod rex adversus Cadusios gessit. namque hic multis millibus regiorum interfectis, magni fuit eius opera. quo factum est, ut, cùm in eo bello cecidisset Camissares, paterna ei traderetur provincia.

II. Pari se virtute postea praebuit, cùm Autophradates iussu regis bello persequeretur eos, qui defecerant. namque eius opera hostes, cùm castra iam intrassent, profligati sunt, exercitusque reliquus conservatus regis est. qua ex re maioribus rebus praeesse coepit. Erat eo tempore Thyus dynastes Paphlagoniae, antiquo genere natus a Pylaemene illo, quem Homerus Troico bello a Patroclo interfectum ait. Is regi dicto audiens non erat. quam ob caussam bello eum persequi constituit, eique rei praefecit Datamen propinquum Paphlagonis. namque ex fratre & sorore erant nati. quam ob caussam Datames omnia primum experiri voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem cùm venisset sine praesidio, quod ab amico nullas vereretur insidias, paene interiit. nam Thyus

eum clam interficere voluit. Erat mater cum Datame amita Paphlagonis. ea, quid ageretur, resciit, filiumque monuit. Ille fuga periculum evitavit, bellumque indixit Thyo. in quo cùm ab Ariobarzane praefecto Lydiae & Ioniae totiusque Phrygiae desertus esset, nihilo segnius perseveravit, vivumque Thyum cepit cum uxore & liberis.

III. Cuius facti ne prius fama ad regem, quam ipse perveniret, dedit operam. Itaque omnibus insciis eo ubi erat rex, venit: posteroque die Thyum, hominem maximi corporis, terribilique facie, quod & niger, & capillo longo, barbaque erat promissa, optima veste texit, quam satrapae regii gerere consueverant, ornavitque etiam torque & armillis aureis, ceteroque regio cultu. ipse agresti duplici amiculo circumdatus hirtaque tunica, gerens in capite galeam venatoriam, dextra manu clavam, sinistra copulam, qua vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret: Quem cùm omnes prospicerent propter novitatem ornatus,

ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus, fuit non nemo, qui agnosceret Thyum, regique nuntiaret. Primo non accredidit. Itaque Pharnabazum misit exploratum: a quo, ut rem gestam comperit, statim admitti iussit, magnopere delectatus cum facto, tum ornatu: inprimis quod nobilis rex in potestatem inopinanti venerat. Itaque magnifice Datamen donatum ad exercitum misit: qui tum contrahebatur duce Pharnabazo & Tithrauste ad bellum Aegyptium, parique eum, atque illos imperio esse iussit. Postea vero quam Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

IV. Hic cum maximo studio compararet exercitum Aegyptumque proficisci pararet, subito a rege litterae sunt ei missae, *ut Aspim aggrederetur*, qui Cataoniam tenebat, quae gens iacet supra Ciliciam, confinis Cappadociae. namque Aspis saltuosam regionem castellisque munitam incolens, non solum imperio regis non parebat, sed etiam fini-

finitimas regiones vexabat, & quae regi portarentur, abripiebat. Datames, etſi longe aberat ab his regionibus, & a maiore re abſtrahebatur, tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, ſed viris fortibus navem conſcendit, exiſtimans id, quod accidit, facilius ſe imprudentem parva manu oppreſſurum, quam paratum, quamvis magno exercitu. Hac delatus in Ciliciam, egreſſus inde, dies noctesque iter faciens, Taurum tranſit, eoque quo ſtuduerat, venit: quaerit, quibus locis ſit Aſpis: cognoſcit haud longe abeſſe, profectumque eum venatum, quem dum ſpeculatur, adventus eius cauſſa cognoſcitur, Piſidas cum iis, quos ſecum habebat, ad reſiſtendum Aſpis comparat. Id Datames ubi audivit, arma ſumit, ſuosque ſequi iubet, ipſe equo concitato ad hoſtem vehitur. quem procul Aſpis conſpiciens ad ſe ferentem, pertimeſcit, atque a conatu reſiſtendi deterritus, ſeſe dedit. Hunc Datames vinctum ad regem ducendum tradit Mithridati.

V. Haec dum geruntur, Artaxerxes reminiſcens, a quanto bello ad quam parvam rem principem ducum miſiſſet; ſe ipſe reprehendit, & nuntium ad exercitum Acen miſit, quod nondum Datamem profectum putabat, qui diceret, ne ab exercitu diſcederet. Hic, priusquam perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aſpim ducebant. Qua celeritate cùm magnam benevolentiam regis Datames conſecutus eſſet; non minorem invidiam aulicorum excepit, qui illum unum pluris, quam ſe omnes, fieri videbant. quo facto cuncti ad eum opprimendum conſenſerunt Haec Pandates, gazae cuſtos regiae, amicus Datami, perſcripta ei mittit, in quibus docet: *eum magno fore periculo, ſi quid illo imperante in Aegypto adverſi accidiſſet, namque eam eſſe conſuetudinem regum, ut caſus adverſos hominibus tribuant, ſecundos fortunae ſuae. quo facile fieri, ut impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res male geſtae nuntientur illum hoc maiore fore in diſcrimine, quod, quibus rex maxime obediat, eos habeat* ini-

inimicissimos. Talibus ille litteris cognitis, cùm iam ad exercitum Acen venisset, quod non ignorabat, ea vera scripta, desciscere a rege constituit. neque tamen quicquam fecit, quod fide sua esset indignum. Nam Mandroclem Magnetem exercitui praefecit: ipse cum suis in Cappadociam discedit; coniunctamque huic Paphlagoniam occupat; celans, qua voluntate esset in regem; clam cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit.

VI. Sed haec propter hiemale tempus minus prospere procedebant. Audit, Pisidas quasdam copias adversus se parare. filium eo Arsidaeum cum exercitu mittit. cadit in proelio adolescens: proficiscitur eo pater, non ita cum magna manu, celans quantum vulnus accepisset, quod prius ad hostem pervenire cupiebat, quam de re male gesta fama ad suos perveniret: ne cognita filii morte animi debilitarentur militum. Quo contenderat, pervenit, hisque locis castra ponit, ut neque cir-

circuiri multitudine adversariorum pos-
set, neque impediri: quo minus ad
dimicandum manum haberet expeditam.
Erat cum eo Mithrobarzanes, socer eius,
praefectus equitum. Is desperatis generi
rebus ad hostes transfugit. Id Data-
mes, ut audivit, sensit, si in turbam
exisset, ab homine tam necessario se re-
lictum, futurum, ut ceteri consilium
sequerentur, in vulgus edit: *suo iussu
Mithrobarzanem profectum pro perfuga,
quo facilius receptus interficeret hostes.
quare relinqui eum non par esse, sed
omnes confestim sequi. quod si animo
strenuo fecissent, futurum, ut adversarii
non possent resistere, cùm & intra vallum
& foris caederentur.* Hac re probata
exercitum educit, Mithrobarzanem per-
sequitur. qui tantum quod ad hostes
pervenerat, Datames signa inferri iu-
bet. Pisidae nova re commoti, in
opinionem adducuntur, perfugas mala
fide compositoque fecisse, ut recepti es-
sent maiori calamitati, primum eos ado-
riuntur. Illi cùm quid ageretur, aut
quare fieret, ignorarent, coacti sunt
cum eis pugnare, ad quos transierant;
ab

ab hisque ſtare, quos reliquerant. quibus cùm neutri parcerent, celeriter ſunt conciſi. Reliquos Piſidas reſiſtentes Datames invadit: primo impetu pellit, fugientes perſequitur, multos interficit, caſtra hoſtium capit. Tali conſilio uno tempore & proditores perculit, & hoſtes profligavit: & *quod ad perniciem fuerat cogitatum, id ad ſalutem convertit.* Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum usquam legimus.

VII. Ab hoc tamen viro Sciſmas maximo natu filius deſciit, ad regemque tranſiit, & de defectione patris detulit; quo nuntio Artaxerxes commotus, quod intelligebat ſibi cum viro forti ac ſtrenuo negotium eſſe, *qui, cùm cogitaſſet, facere auderet; & prius cogitare, quam conari conſueſſet;* Autophradatem in Cappadociam mittit. Hic ne intrare poſſet ſaltum, in quo Ciliciae portae ſunt ſitae, Datames praeoccupare ſtuduit. Sed tam ſubito copias contrahere non potuit. a qua re depulſus, cum ea manu, quam contraxerat, locum dele-

git

git talem, ut neque circumiretur ab hostibus, neque praeteriret adversarius, quin ancipitibus locis premeretur: & si dimicare cum eo vellet, non multum obesse multitudo hostium suae paucitati posset.

VIII. Haec etsi Autophradates videbat, tamen statuit congredi, quam cum tantis copiis refugere, aut tamdiu uno loco sedere. Habebat barbarorum equitum viginti, peditum centum millia, quos illi Cardacas appellant; eiusdemque generis tria funditorum, praeterea Cappadocum octo, Armeniorum decem, Paphlagonum quinque, Phrygum decem, Lydorum quinque, Aspendiorum & Pisidarum circiter tria, Cilicum duo, Caspianorum totidem, ex Graecia conductorum tria millia: levis armaturae maximum numerum. Has adversus copias spes omnis consistebat Datami in se locique natura. namque huius partem non habebat vicesimam militum. Quibus fretus conflixit, adversariorumque multa millia concidit, cùm de ipsius exercitu non amplius hominum mille ceci-

cecidissent. quam ob caussam postero die tropaeum posuit, quo loco pridie pugnatum est. Hinc cùm castra movisset, semperque inferior copiis, superior omnibus proeliis discederet: quod nunquam manum confereret, nisi cùm adversarios locorum angustiis clausisset; quod perito regionum callideque cogitanti saepe accidebat; Autophradates, cùm bellum duci maiore regis calamitate, quam adversariorum videret, ad pacem amicitiamque hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. Quam ille etsi fidam non fore putabat, tamen conditionem accepit, seque ad Artaxerxem legatos missurum dixit. Sic bellum, quod rex adversus Datamem susceperat, sedatum.

IX. Autophradates in Phrygiam se recepit. At rex, quod implacabile odium in Datamem susceperat, postquam bello eum opprimi non posse animadvertit, insidiis interficere studuit. quas ille plerasque vitavit. sicut cùm nuntiatum esset, quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero: de quibus,

quod inimici detulerant, neque credendum; neque negligendum putavit: experiri voluit, verum falsumne esset relatum. Itaque eo profectus est, quo itinere futuras insidias dixerant. Sed elegit corpore & statura simillimum sui, eique vestitum suum dedit, atque eo loco ire, quo ipse consueverat, iussit. Ipse autem ornatus vestitu militari inter corporis custodes iter facere coepit. At insidiatores, postquam in eum locum agmen pervenit, decepti, ordine atque vestitu, in eum faciunt impetum, qui suppositus erat. Praedixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere, quod ipsum vidissent. Ipse, ut concurrentes insidiatores animadvertit, tela in eos coniecit, hoc idem cum universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt.

X. Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus est, Mithridatis Ariobarzanis filii dolo. namque is pollicitus est regi, *se eum interfecturum, si ei rex permitteret, ut, quodcunque vellet, lice-*

liceret impune facere : fidemque de ea re, more Persarum, dextra dedisset. Hanc ut accepit, simulat se suscepisse cum rege inimicitias: copias parat, & absens amicitiam cum Datame facit, regis provinciam vexat, castella expugnat, magnas praedas capit: quarum partem suis dispertit, partem ad Datamem mittit, pari modo complura castella ei tradit. Haec diu faciendo, persuasit homini, se infinitum adversus regem suscepisse bellum cum nihilo magis, ne quam suspicionem illi praeberet insidiarum, neque colloquium eius petivit, neque in conspectum venire studuit. Sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed odio communi, quod erga regem susceperant, contineri viderentur.

XI. Id cùm satis se confirmasse arbitratus est, certiorem facit Datamem, *tempus esse maiores exercitus parari, bellum cum ipso rege suscipi. de qua re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret.* Probata re colloquendi tempus sumitur, locusque, quo conveniretur.

Huc

Huc Mithridates cum uno, cui maximam habebat fidem, ante aliquot dies venit, compluribusque locis ſeparatim gladios obruit, eaque loca diligenter notat. Ipſo autem colloquendi die, utrique, locum qui explorarent, atque ipſos ſcrutarentur, mittunt. Deinde ipſi ſunt congreſſi. Hic cùm aliquamdiu in colloquio fuiſſent, & diverſi diſceſſiſſent, iamque procul Datames abeſſet, Mithridates, priusquam ad ſuos perveniret, ne quam ſuſpicionem pararet, in eundem locum revertitur, atque ibi, ubi telum erat impoſitum, reſedit, ut ſi a laſſitudine cuperet acquieſcere: Datamemque revocavit, ſimulans, ſe quiddam in colloquio eſſe oblitum. Interim telum, quod latebat, protulit: nudatumque vagina veſte texit, ac Datami venienti ait, digredientem ſe animadvertiſſe, locum quendam, qui erat in conſpectu, ad caſtra ponenda eſſe idoneum. quem cum digito monſtraret, & ille conſpiceret, averſum ferro transfixit: priusque quam quisquam poſſet ſuccurrere, interfecit. Ita vir, qui multos con-

consilio, neminem perfidia ceperat, simulata captus est amicitia.

XV.

EPAMINONDAS.

ARGUMENTUM.

1. In Epaminondae historia nihil consuetudinis Graecae praetermittendum. 2. puer musicen discit & philosophiam: ephebus palaestrae operam dat. 3. Animi in eo virtutes multae, praesertim studium audiendi; paupertatis patientia, in amicos liberalitas. 4. Abstinentia eius frustra Persico legato tentata. 5. Eloquentia arguta contra Meneclidem. 6. & contra Callistratum Atheniensem: maxime contra Spartanos. 7 Ferre & oblivisci iniurias doctus, plebiscitis obtemperat, nisi aliud communis salus postulet. 8. ob id accusatus poenam subiturus erat,

si vera mortis caussa scriberetur. 9. *Imperator ad Mantineam invictus moritur.* 10. *Coelibatus criminationem acute diluit: abhorret a civili victoria. Cum hoc Thebarum gloria orta fuit: cum hoc intercidit.*

I. Epaminondas, Polymni filius, Thebanus. De hoc, priusquam scribamus, haec praecipienda videntur lectoribus, ne *alienos mores ad suos referant*; neve ea, quae ipsis leviora sunt, pari modo apud ceteros fuisse arbitrentur. Scimus enim, musicen nostris moribus abesse a principis persona; saltare vero etiam in vitiis poni. quae omnia apud Graecos & grata, & laude digna ducuntur. Cùm autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitae velimus Epaminondae, nihil videmur debere praetermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus *primo de genere eius, deinde quibus disciplinis & a quibus sit eruditus: tum de moribus, ingeniique facultatibus; & si qua alia digna memoria erunt: postremo de rebus gestis, quae*

quae a plurimis omnium anteponuntur virtutibus.

II. Natus igitur patre, quo diximus, honesto genere, pauper iam a maioribus relictus. Eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis. nam & citharizare, & cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio: qui non minore fuit in musicis gloria, quam Damon, aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina: carmina cantare tibiis ab Olympiodoro, saltare a Calliphrone. At philosophiae praeceptorem habuit Lysim Tarentinum, Pythagoreum: cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem & severum senem, omnibus aequalibus suis in familiaritate anteposuerit; neque prius eum a se dimiserit, quam doctrinis tanto antecessit condiscipulos, ut facile intelligi posset, pari modo superaturum omnes in ceteris artibus. Atque haec ad nostram consuetudinem sunt levia, & potius contemnenda: at in Graecia utique olim magnae laudi erant. Postquam ephebus factus est, & palaestrae dare operam coepit:

non tam magnitudini virium ſervivit, quam velocitati. illam enim ad athletarum uſum; hanc ad belli exiſtimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimum currendo & luctando, ad eum finem, quoad ſtans complecti poſſet, atque contendere. In armis plurimum ſtudii conſumebat.

III. Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi boná acceſſerant, erat enim modeſtus, prudens, gravis, temporibus ſapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo: *adeo veritatis diligens, ut ne ioco quidem mentiretur.* Idem continens, clemens, patiensque admirandum in modum: non ſolum populi, ſed etiam amicorum ferens iniurias: inprimiſque commiſſa celans; quod interdum non minus prodeſt, quam diſerte dicere. Studioſus audiendi, ex hoc enim facillime diſci arbitrabatur. Itaque cùm in circulum veniſſet, in quo aut de republica diſputaretur: aut de philoſophia ſermo haberetur, nunquam inde prius diſceſſit, quam ad finem ſermo eſſet adductus. Paupertatem

tatem adeo facile perpessus est, ut de republica nihil praeter gloriam ceperit. amicorum in se tuendo caruit facultatibus, fide ad alios sublevandos saepe sic usus est, ut possit iudicari, omnia ei cum amicis fuisse communia. Nam cum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut virgo amici nubilis propter paupertatem *collocari* non posset, amicorum consilium habebat, & quantum quisque daret, *pro* cuiusque facultatibus imperabat. eamque summam cùm *faceret*, priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quaerebat, ad eos, qui *conferebant*: eique ut ipsi numerarent, faciebat; ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret, quantum cuique deberet.

IV. Tentata autem eius est abstinentia à Diomedonte Cyziceno. namque is rogatu Artaxerxis Epaminondam pecunia corrumpendum susceperat. hic magno cum pondere auri Thebas venit, & Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem: quem tum Epaminondas plurimum dili-

gebat. Micythus Epaminondam convenit, & caussam adventus Diomedontis ostendit. At ille Diomedonte coram, *nihil*, inquit, *opus pecunia, nam si ea rex vult, quae Thebanis sunt utilia, gratis facere sum paratus: sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis. namque orbis terrarum divitias accipere nolo, prae patriae caritate. Te, qui me incognitum tentasti, tuique similem existimasti, non miror: tibique ignosco. sed egredere propere, ne alios corrumpas, cum me non potueris. tu, Micythe, argentum huic redde: nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui.* Hunc Diomedon cùm rogaret, *ut tuto exire, suaque, quae attulisset, liceret efferre*: *istud*, inquit, *faciam: neque tua caussa, sed mea: ne, si tibi sit pecunia ademta, aliquis dicat: id ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem.* a quo cùm quaesisset, quo se deduci vellet, & ille Athenas, dixisset: praesidium dedit, ut eo tuto perveniret. neque vero id satis habuit, sed etiam ut inviolatus in navem ascenderet, perChabriam Atheniensem, de quo

su-

ſupra mentionem fecimus, effecit. Abſtinentiae erit hoc ſatis teſtimonium. Plurima quidem proferre poſſemus, ſed modus adhibendus eſt: quoniam uno hoc volumine *vitas excellentium virorum* concludere conſtituimus: quorum ſeparatim multis millibus verſuum complures ſcriptores ante nos explicarunt.

V. Fuit & diſertus, ut *nemo Thebanus* ei par eſſet eloquentia; neque minus concinnus in brevitate reſpondendi: quam in *perpetua oratione* ornatus. Habuit obtrectatorem Meneclidem quemdam, indidem Thebis, & adverſarium in adminiſtranda republica ſatis exercitatum in dicendo, *ut* Thebanum *ſcilicet.* namque illi genti plus ineſt virium, quam ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari ſolebat Thebanos, *ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera deſideraretur.* Huic ille, *fallis,* inquit, *verbo cives tuos, quod hos a bello avocas. otii enim nomine ſervitutem concilias. Nam paritur pax bello. Itaque qui ea diutina volunt frui, bello exer-*

citati esse debent. Quare si principes Graeciae esse vultis, castris est vobis utendum, non palaestra. Idem ille Meneclides cùm huic obiiceret, *quod liberos non haberet, neque uxorem duxisset; maximeque insolentiam; quod sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consecutus:* at ille, *desine,* inquit, *Meneclide,* de *uxore mihi exprobrare. nam nullius in ista re minus uti consilio volo.* Habebat enim Meneclides suspicionem adulterii. *Quod autem me Agamemnonem aemulari putas; falleris. namque ille cum universa Graecia vix decem annis, unam cepit urbem: ego contra ex una urbe nostra dieque uno totam Graeciam, Lacedaemoniis fugatis, liberavi.*

VI. Idem cùm in conventum venisset Arcadum, petens, *ut societatem cum Thebanis & Argivis facerent:* contraque Callistratus Atheniensium legatus, qui eloquentia omnes eo praestabat tempore, postularet, *ut potius amicitiam sequerentur Atticorum;* & in oratione sua multa invectus esset in Thebanos & Argivos, in eisque hoc posuisset;

anim-

animadvertere debere Arcades, quales utraque civitas cives procreasset, ex quibus de ceteris possent iudicare. Argivos enim fuisse Orestem & Alcmaeonem, matricidas: Thebis Oedipum natum, qui, cùm patrem suum interfecisset, ex matre liberos procreasset. Hic in respondendo Epaminondas cùm de ceteris perorasset, postquam ad illa duo opprobria pervenit; *admirari se* dixit *stultitiam rhetoris Attici, qui non animadverterit, innocentes illos natos; domi scelere admisso, cum patria essent expulsi, receptos esse ab Athieniensibus.* Sed maxime eius eloquentia eluxit Spartae, legati ante pugnam Leuctricam. quo cùm omnium sociorum convenissent legati, coram frequentissimo legationum conventu, sic Lacedaemoniorum tyrannidem coarguit, ut non minus illa oratione opes eorum concusserit, quam Leuctrica pugna. Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio sociorum Lacedaemonii privarentur.

VII. Fuisse patientem, suorumque iniurias ferentem civium, quod *se pa-*

 triae

triae irasci nefas esse duceret, haec sunt testimonia. cùm eum propter invidiam cives praeficere exercitui noluissent, duxque esset delectus belli imperitus, cuius errore eo esset illa deducta militum multitudo, ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum angustiis clausi ab hostibus obsidebantur: desiderari coepta est Epaminondae diligentia. erat enim ibi privatus numero militis, a quo cùm peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliae, & exercitum obsidione liberatum, domum reduxit incolumem. Neque vero haec semel fecit, sed saepius: maxime autem fuit illustre, cùm in Peloponnesum exercitum duxisset adversus Lacedaemonios, haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. hic cum criminibus adversariorum omnes in invidiam venissent, ob eamque rem imperium his esset abrogatum, atque in eorum locum alii praetores successissent; Epaminondas populiscito non paruit, idemque ut facerent, persuasit collegis, & bellum, quod susceperat, gessit. namque animadvertebat, nisi id fecisset,

totum exercitum propter praetorum imprudentiam inſcientiamque belli periturum. Lex erat Thebis, quae *morte multabat, ſi quis imperium diutius retinuiſſet, quam lege praefinitum foret.* hanc Epaminondas cùm reipublicae conſervandae cauſſa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit, & quatuor menſibus diutius, quam populus iuſſerat, geſſit imperium.

VIII. Poſtquam domum reditum eſt, collegae eius hoc crimine accuſabantur. quibus ille permiſit, ut omnem cauſſam in ſe transferrent, ſuaque opera factum contenderent, ut legi non obedirent. qua defenſione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam reſponſurum putabat, quod, quid diceret, non haberet. At ille in iudicium venit; nihil eorum negavit, quae adverſarii crimini dabant, omniaque, quae collegae dixerant, confeſſus eſt, neque recuſavit, quo minus legis poenam ſubiret; ſed unum ab iis petivit, ut in periculo ſuo conſcriberent: EPAMINONDAS A THEBANIS MORTE MULTATUS EST,

QUOD EOS COEGIT APUD LEUCTRA SUPERARE LACEDAEMONIOS, QUOS ANTE SE IMPERATORUM NEMO BOEOTIORUM AUSUS FUIT ADSPICERE IN ACIE: QUODQUE UNO PROELIO NON SOLUM THEBAS AB INTERITU RETRAXIT, SED ETIAM UNIVERSAM GRAECIAM IN LIBERTATEM VINDICAVIT, EOQUE RES UTRORUMQUE PERDUXIT, UT THEBANI SPARTAM OPPUGNARENT, LACEDAEMONII SATIS HABERENT, SI SALVI ESSE POSSENT. NEQUE PRIUS BELLARE DESTITIT, QUAM MESSENA CONSTITUTA URBEM EORUM OBSIDIONE CLAUSIT. Haec cùm dixiſſet, riſus omnium cum hilaritate coortus eſt: neque quisquam iudex auſus eſt de eo ferre ſuffragium. Sic a iudicio capitis maxima diſceſſit gloria.

IX. Hic extremo tempore imperator apud Mantineam, quum acie inſtructa audacius inſtaret hoſtibus, cognitus a Lacedaemoniis, quod in unius per-

pernicie eius, patriae ſitam putabant ſalutem, univerſi in unum impetum fecerunt, neque prius abſceſſerunt, quam magna caede facta, multisque occiſis, fortiſſime ipſum Epaminondam pugnantem, ſparo eminus percuſſum, concidere viderunt. Huius caſu aliquantum retardati ſunt Boeotii: neque tamen prius pugna exceſſerunt, quam repugnantes profligarunt. At Epaminondas cùm animadverteret, mortiferum ſe vulnus accepiſſe, ſimulque ſi ferrum, quod ex haſtili in corpore remanſerat, extraxiſſet, animam ſtatim amiſſurum: usque eo retinuit, quoad renunciatum eſt, *viciſſe Boeotios*. Id poſtquam audivit; *ſatis*, inquit, *vixi: invictus enim morior.* Tum ferro extracto confeſtim exanimatus eſt.

X. Hic uxorem nunquam duxit, in quo cùm reprehenderetur a Pelopida, qui filium habebat infamem: *maleque eum in eo patriae conſulere*, diceret, *quod liberos non relinqueret*: *vide*, inquit, *ne tu peius conſulas, qui talem ex te natum relicturus ſis. neque vero ſtirps mihi*

potest deesse. namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quae non modo mihi superstes, sed etiam immortalis sit necesse est. Quo tempore duce Pelopida, exsules Thebas occuparunt, & praesidium Lacedaemoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quam diu facta est caedes civium, domi se retinuit: quod neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. namque omnem civilem victoriam funestam putabat. Idem, postquam apud Cadmeam pugnari cum Lacedaemoniis coepit, in primis stetit. Huius de virtutibus vitaque satis erit dictum; si hoc unum adiunxero, quod nemo eat inficias: Thebas & ante Epaminondam natum, & post eius interitum, perpetuo alieno paruisse imperio. contra ea quamdiu ille praefuerit reipublicae, caput fuisse totius Graeciae, ex quo intelligi potest, unum hominem pluris quam civitatem fuisse.

XVI.

PELOPIDAS.

ARGUMENTUM.

1. *Pelopidas vulgo minus notus: cùm Thebani Cadmeam occuparent, in exsilium cum aliis eiectus fuit. 2. quorum duodecim, Pelopida duce, habitu venatorio Thebas redeunt, 3. & in curia magistratuum initium faciunt libertatis patriae, interfectis tyrannis, & Spartano praesidio ex arce deturbato. 4. Prius proprium fuit Pelopidae, quiescente Epaminonda: alterum commune cum illo, quemadmodum & reliquae expeditiones. 5. Adversa fortuna conflictatus est exsilii primum: deinde vinculorum contra ius gentium: e quibus ab Epaminonda liberatus, cùm tyrannos ultum it, ira in Alex. Pheraeum accensus, degressusque a suis longius, confoditur.*

I. Pelopidas Thebanus magis historicis, quam vulgo, notus. cuius de virtutibus dubito quemadmodum exponam, quod vereor, ne si res explicare incipiam, non vitam eius enarrare, sed historiam videar scribere: si tantummodo summas attigero, ne rudibus litterarum Graecarum minus lucide appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantum potero: & medebor cum satietati, tum ignorantiae lectorum. Phoebidas Lacedaemonius, cùm exercitum Olynthum duceret, iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quae Cadmea nominatur, occupavit impulsu perpaucorum Thebanorum, qui adversariae factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant: idque suo privato, non publico, fecit consilio. quo facto eum Lacedaemonii ab exercitu removerunt, pecuniaque multarunt: neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt, quod susceptis inimicitiis satius ducebant eos obsideri, quam liberari. Nam post Peloponnesium bellum Athenasque devictas, cum Thebanis sibi rem esse existimabant:

bant: & eos eſſe ſolos, qui adverſus reſiſtere auderent. Hac mente amicis ſuis ſummas poteſtates dederant, alteriusque factionis principes partim interfecerant, alios in exſilium eiecerant: in quibus Pelopidas hic, de quo ſcribere exorſi ſumus, pulſus patria carebat.

II. Hi omnes fere Athenas ſe contulerant, non quo ſequerentur otium, ſed, ut quemque ex proximo locum fors obtuliſſet, eo patriam recuperare niterentur. Itaque cùm tempus eſt viſum rei gerendae, communiter cum his, qui Thebis idem ſentiebant, diem delegerunt ad inimicos opprimendos civitatemque liberandam, eum, quo maximi magiſtratus ſimul conſueverant epulari. *Magnae ſaepe res non ita magnis copiis ſunt geſtae*: ſed profecto nunquam ab tam tenui initio tantae opes ſunt profligatae. nam duodecim adoleſcentuli coierunt, ex his, qui exſilio erant mulctati, cùm omnino non eſſent amplius centum, qui tanto ſe offerrent periculo. qua paucitate percuſſa eſt Lacedaemoniorum potentia. Hi enim non magis ad-

adverfariorum fictioni, quam Spartani eo tempore bellum intulerunt: qui principes erant totius Graeciae, quorum imperii maieftas, neque ita multo poft, Leuctrica pugna, ab hoc initio percuffa concidit. Illi igitur duodecim, quorum erat dux Pelopidas, cum Athenis interdiu exiffent, ut vefperafcente coelo Thebas poffent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, veftitu agrefti, quo minore fufpicione facerent iter. qui cum tempore ipfo, quo ftuduerant, perveniffent, domum Charonis devenerant, a quo & tempus & dies erat datus.

III. Hoc loco libet interponere, etfi feiunctum ab re pofita eft, *nimia fiducia quantae calamitati foleat effe.* Nam magiftratum Thebanorum ftatim ad aures pervenit, exfules in urbem deveniffe. id illi, vino epulisque dediti, usque eo defpexerunt, ut ne quaerere quidem de tanta re laborarint. acceffit etiam, quod magis aperiret eorum dementiam. allata eft enim epiftola Athenis ab Archia hierophante, Archiae, qui tum

tum maximum magiſtratum Thebis ob-
tinebat: in qua omnia de profectione
exſulum perſcripta erant, quae cùm
iam accubanti in convivio eſſet data,
ſicut erat, ſignatam ſub pulvinum
ſubiiciens, *in craſtinum*, inquit, *dif-
fero res ſerias.* At illi omnes, cùm
iam nox proceſſiſſet, vinolenti ab exſu-
libus duce Pelopida ſunt interfecti.
Quibus rebus confectis, vulgo ad arma
libertatemque vocato, non ſolum qui
in urbe erant, ſed etiam undique ex
agris concurrerūnt, praeſidium Lacedae-
moniorum ex arce pepulerunt, patriam
obſidione liberaverunt. auctores Cad-
meae occupandae partim occiderunt,
partim in exſilium eiecerunt.

IV. Hoc tam turbido tempore, ſicut
ſupra docuimus, Epaminondas, quoad
cum civibus dimicatum eſt, domi quietus
fuit. Itaque haec liberandarum Theba-
rum propria laus eſt Pelopidae: ce-
terae fere omnes communes cum Epami-
nonda. namque in Leuctrica pugna,
imperatore Epaminonda, hic fuit dux
delectae manus, quae prima phalangem
pro-

proſtravit Laconum. Omnibus praeterea periculis affuit. ſicut Spartam cùm oppugnavit, alterum tenuit cornu: quo Meſſena celerius reſtitueretur, legatus in Perſas eſt profectus. Denique haec fuit altera perſona Thebis, ſed tamen ſecunda ita, ut proxima eſſet Epaminondae.

V. Conflictatus autem eſt cum adverſa fortuna nam & initio, ſicut oſtendimus, exſul patria caruit: & cùm Theſſaliam in poteſtatem Thebanorum cuperet redigere, legationisque iure ſatis tectum ſe arbitraretur, quod apud omnes gentes ſanctum eſſe conſueſſet, a tyranno Alexandro Pheraeo ſimul cum Iſmenia comprehenſus, in vincula coniectus eſt. Hunc Epaminondas recuperavit bello perſequens Alexandrum. Poſt id factum, nunquam is animo placari potuit in eum, a quo erat violatus. Itaque perſuaſit Thebanis, ut ſubſidio Theſſaliae proficiſcerentur, tyrannosque eius expellerent. Cuius belli cùm ei ſumma eſſet data, eoque cum exercitu profectus eſſet, non dubitavit, ſimul

ac

ac conſpexit hoſtem, confligere. In quo proelio Alexandrum ut animadvertit, incenſus ira equum in eum concitavit, proculque degreſſus a ſuis, coniectu telorum confoſſus cecidit. Atque hoc ſecunda victoria accidit. nam iam inclinatae erant tyrannorum copiae. Quo facto omnes Theſſaliae civitates interfectum Pelopidam coronis aureis, & ſtatuis aeneis, liberosque eius multo agro donarunt.

XVII.

AGESILAUS.

ARGUMENTUM.

1. *Ageſilaus de regno litigat, quod Herculis familiae apud Spartanos debetur.*
2. *Imperio potitus in Aſiam exercitum duxit: Tiſſaphernes imperatis induciis abutitur; quas Laco ſine dolo ſervat.*
3. *Finitis induciis Phrygiam depopulatus.*

latus. Ephesi arma in hibernis parat: semper alia it, alia se iturum simulat: 4. Revocatus contra Boeotios, pluris patriae salutem facit, quam suam fortunam, vincitque apud Coroneam, & parcit deorum supplicibus. 5. Bello circa Corinthum collato hanc urbem renuit oppugnare: 6. ad Leuctricam pugnam ire noluit: Spartam tamen a Thebanis oppugnatam, fortiter defendit, singulari commento ad officium reducens defecturos. 7. In his angustiis pecunia patriam sublevat, muneribus sibi missis in publicum collatis. nam summa erat abstinentia. 8. Animi dotibus excellens, non corporis; apparatuque utens vulgari; contemnitur a barbaris, & Aegypto decedens in portis Menelai moritur.

I. Agesilaus Lacedaemonius, cùm a ceteris scriptoribus, tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est, eo enim usus est familiarissime. Hic primum de regno cum Leotychide fratris filio habuit contentionem. Mos est enim a maioribus Lacedaemoniis tradi-

tus,

tus, ut duos haberent ſemper reges, nomine magis quam imperio, ex duabus familiis, Proclis & Euryſthenis; qui principes ex progenie Herculis, Spartae reges fuerunt. harum ex altera in alterius familiae locum fieri non licebat. itaque utraque ſuum retinebat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natu eſſet ex liberis eius, qui regnans deceſſiſſet. ſin is virilem ſexum non reliquiſſet, tunc eligebatur, qui proximus eſſet propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Ageſilai. filium reliquerat Leotychidem, quem ille natum non agnorat: eundem moriens ſuum eſſe dixerat. Is de honore regni cum Ageſilao ſuo patruo contendit: neque id, quod petivit, conſecutus eſt. Nam Lyſandro ſuffragante, homine, ut oſtendimus ſupra, factioſo, & his temporibus potente, Ageſilaus antelatus eſt.

II. Hic ſimulatque imperii potitus eſt, perſuaſit Lacedaemoniis, ut exercitum emitterent in Aſiam, bellumque regi facerent: docens, ſatius eſſe in Aſia,

Aſia, quam in Europa dimicare. namque fama exierat, Artaxerxem comparare claſſem, pedeſtresque exercitus, quos in Graeciam mitteret. Data poteſtate tanta celeritate uſus eſt, ut prius in Aſiam cum copiis perveniret, quam regii ſatrapae eum ſcirent profectum. Quo factum eſt, ut omnes imparatos imprudentesque offenderet. Id ut cognovit Tiſſaphernes, qui ſummum imperium tum inter praefectos habebat regios, inducias a Lacone petivit, ſimulans, ſe dare operam, ut Lacedaemoniis cum rege conveniret: re autem vera ad copias comparandas; easque impetravit trimeſtres. Iuravit autem uterque ſe ſine dolo inducias conſervaturum. in qua pactione ſumma fide manſit Ageſilaus: contra ea Tiſſaphernes nihil aliud quam bellum comparavit. Id etſi ſentiebat Laco, tamen jusiurandum ſervabat, *multumque in eo conſequi ſe dicebat, quod Tiſſaphernes perjurio ſuo, & homines ſuis rebus abalienaret, & deos ſibi iratos redderet, ſe autem ſervata religione confirmare exercitum, cùm animadverteret deorum numen*

men facere secum hominesque sibi conciliari amiciores; quod his studere consuessent, quos conservare fidem viderent.

III. Postquam induciarum praeteriit dies, barbarus non dubitans, quod ipsius erant plurima domicilia in Caria, & ea regio his temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetum facturos: omnes suas copias eo contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit, eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. Magna praeda militibus locupletatis, Ephesum hiematum exercitum reduxit: atque ibi officinis armorum institutis, magna industria bellum apparavit, & quò studiosius armarentur insigniusque ornarentur, praemia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in ea re fuisset industria. Fecit idem in exercitationum generibus, ut qui ceteris praestitissent, eos magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, ut & ornatissimum & exercitatissimum haberet exercitum. Huic cùm tempus esset visum, copias extrahere ex

hibernaculis: vidit, si quo esset iter facturus, palam pronuntiasset, hostes non credituros, aliasque regiones praesidiis occupaturos, nec dubitaturos aliud esse facturum ac pronuntiasset. Itaque cùm ille Sardis iturum se dixisset; Tissaphernes eamdem Cariam defendendam putavit. In quo cùm eum opinio fefellisset, victumque se vidisset consilio; sero suis praesidio profectus est. nam cùm illo venisset, iam Agesilaus, multis locis expugnatis, magna erat praeda potitus. Laco autem, cùm videret hostes equitatu superare, nunquam in campo sui fecit potestatem, & his locis manum conseruit, quibus plus pedestres copiae valerent. Pepulit ergo, quotiescunque congressus est, multo maiores adversariorum copias, & sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.

IV. Hic cum iam animo meditaretur proficisci in Persas, & ipsum regem adoriri; nuntius ei domo venit ephorum iussu, bellum Athenienses & Boeotios indixisse Lacedaemoniis: quare venire non dubitaret. In hoc non minus eius pie-

pietas suspicienda est, quam virtus bellica: qui cùm victori praeesset exercitui, maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit iussis absentium magistratuum, ut si privatus in comitio esset Spartae. Cuius exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent. sed illuc redeamus. Agesilaus opulentissimo regno praeposuit bonam existimationem, multoque gloriosius duxit, si institutis patriae paruisset, quam si bello superasset Asiam. Hac igitur mente Hellespontum, copias traiecit, tantaque usus est celeritate, ut quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. Cùm iam haud ita longe abesset a Peloponneso: obsistere ei conati sunt Athenienses & Boeotii, ceterique eorum socii, apud Coroneam: quos omnes gravi proelio vicit. Huius victoriae vel maxima fuit laus, quod cùm plerique ex fuga se in templum Minervae coniecissent, quaereretürque ab eo, quid his fieri vellet? etsi aliquot vulnera acceperat eo proelio, & iratus videbatur omnibus, qui ad-

adversus arma tulerant, tamen antetulit irae religionem, & eos vetuit violari. Neque vero hoc solum in Graecia fecit, ut templa deorum sancta haberet: sed etiam apud barbaros summa religione omnia simulacra, arasque conservavit. Itaque praedicabat *mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent: aut non gravioribus poenis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.*

V. Post hoc proelium, collatum est omne bellum circa Corinthum, ideoque *Corinthium* est appellatum. Hic cum una pugna decem millia hostium, Agesilao duce, cecidissent: eoque facto opes adversariorum debilitatae viderentur: tantum abfuit ab insolentia gloriae, ut commiseratus sit fortunam Graeciae, quod tam multi a se victi vitio adversariorum concidissent: namque illa multitudine, si sana mens esset, Graeciae supplicium Persas dare potuisse. Idem cùm adversarios intra moenia compulisset, & ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur: *negavit*

vit id suae virtuti convenire, se enim eum esse, dixit, *qui ad officium peccantes redire cogeret, non qui urbes nobilissimas expugnaret Graeciae. nam si,* inquit, *eos exstinguere voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros steterunt, nosmetipsi nos expugnaverimus, illis quiescentibus. quo facto sine negotio, cùm voluerint, nos opprimenti.*

VI. Interim accidit illac alamitas apud Leuctra Lacedaemoniis: quo ne proficisceretur, cùm a plerisque ad exeundum premeretur, ut si de exitu divinaret, exire noluit. Idem, cùm Epaminondas Spartam oppugnaret, essetque sine muris oppidum, talem se imperatorem praebuit, ut eo tempore omnibus apparuerit, nisi ille fuisset, Spartam futuram non fuisse. In quo quidem discrimine celeritas eius consilii saluti fuit universis. nam cùm quidam adolescentuli, hostium adventu perterriti, ad Thebanos transfugere vellent, & locum extra urbem editum cepissent, Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset, quemquam ad

ad hoſtes transfugere conari, cum ſui eo venit, atque ut ſi bono animo feciſſent, laudavit conſilium eorum, quod eum locum occupaſſent, & ſe, id quoque fieri debere, animadvertiſſe. Sic adoleſcentulos ſimulata laudatione recuperavit, & adiunctis de ſuis comitibus locum tutum reliquit. namque illi aucto numero eorum, qui expertes erant conſilii, commovere ſe non ſunt auſi, eoque libentius, quod latere arbitrabantur, quae cogitarant.

VII. Sine dubio poſt Leuctricam pugnam Lacedaemonii ſe nunquam refecerunt, neque priſtinum imperium recuperarunt: cùm interim Ageſilaus non deſtitit, quibuscunque rebus poſſet patriam iuvare. nam cùm praecipue Lacedaemonii indigerent pecunia: ille omnibus, qui a rege defecerant, praeſidio fuit. a quibus, magna donatus pecunia, patriam ſublevavit. Atque in hoc illud inprimis fuit admirabile, cùm maxima munera ei ab regibus, & dynaſtis, civitatibusque conferrentur, nihil unquam in domum ſuam contulit,

lit, nihil de victu, nihil de veſtitu Laconum mutavit. Domo eadem fuit contentus, qua Euriſthenes progenitor maiorum ſuorum, fuerat uſus: quam qui intrarat, nullum ſignum libidinis, nullum luxuriae videre poterat: contra plurima patientiae atque abſtinentiae. Sic enim erat inſtructa, ut nulla in re differret a cuiusvis inopis atque privati.

VIII. Atque hic tantus vir, ut naturam fautricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, ſic maleficam nactus eſt in corpore fingendo. nam & ſtatura fuit humili, & corpore exiguo, & claudus altero pede. Quae res etiam nonnullam afferebat deformitatem: atque ignoti faciem eius, cùm intuerentur, contemnebant: qui autem virtutem noverant, non poterant admirari ſatis. Quod ei uſu venit, cùm annorum octoginta ſubſidio Thacho in Aegyptum iviſſet, & in acta cum ſuis accubuiſſet, ſine ullo tecto: ſtratumque haberet tale, ut terra tecta eſſet ſtramentis: neque huic amplius, quam pellis eſ-

eſſet iniecta, eodemque comites omnes accubuiſſent, veſtitu humili, atque obſoleto, ut eorum ornatus non modo in his regem neminem ſignificaret, ſed hominis non beatiſſimi ſuſpicionem praeberet: huius de adventu fama cùm ad regios eſſet perlata, celeriter munera eo cuiusque generis ſunt allata. His quaerentibus Ageſilaum, vix fides facta eſt, unum eſſe ex his, qui tum accubabant. Qui cum regis verbis, quae attulerant, dediſſent, ille praeter vitulina, & huhusmodi genera obſonii, quae praeſens tempus deſiderabat, nihil accepit, unguenta, coronas, ſecundamque menſam ſervis diſpertiit, cetera referri iuſſit. Quo facto, eum barbari magis etiam contemſerunt, quod eum ignorantia bonarum rerum illa potiſſimum ſumſiſſe arbitrabantur. Hic cùm ex Aegypto reverteretur, donatus a rege Nectanebe ducentis viginti talentis, quae ille muneri populo ſuo daret: veniſſetque in portum, qui Menelai vocatur, iacens inter Cyrenas & Aegyptum: in morbum implicitus deceſſit. ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre poſſent,

ſent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt: atque ita domum retulerunt.

XVIII.

EUMENES.

ARGUMENTUM.

1. *Eumeni non virtus, ſed fortuna defuit & generoſa ſtirps: primum Philippi & Alexandri ſcriba: poſtea alae praefectus.* 2. *Mortuo Alexandro Cappadociam ſortitus, carus Perdiccae fuit, quem ut deſereret, non potuit Leonnatus perſuadere.* 3. *A Perdicca oppoſitus Europaeis adverſariis, devio itinere milites duxit,* 4 *& Neoptolemo ſingulari pugna interfecto, Craterum amplo funere extulit.* 5. *Antigonum ſe perſequentem vexat in itineribus: victus tandem in caſtellum Norae confugit, ubi obſeſſus, equos novo*

novo invento exercet. 6. Olympiadi bene consulit, a qua rogatus, ut se & liberos Alexandri tueretur. 7. bellum parat contra Antigonum, Alexandri auspicia in castris fingens, levandae invidiae caussa. 8. In Paraetacis Antigoni victor, res veteranorum licentia paene perditas, hoste inopinantibus superveniente, 9. callido consilio restituit. 10. a suis autem proditus, victo in custodiam traditur, 11. cuius impatiens ipse supplicium postulat, 12. quod de consilii sententia constitutum, inedia tentatur, ferro consumitur. 13. Hic vir maximus, quo superstite nemo ducum regis nomen sumsit, invidia periit, honesto tamen funere ornatus.

I. Eumenes Cardianus. Huius si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem maior, sed multo illustrior, atque etiam honoratior: quod *magnos homines virtute metimur, non fortuna.* Nam cùm aetas eius cecidisset in ea tempora, quibus Macedones florerent, multum ei detraxit inter hos viventi, quod

quod alienae erat civitatis : neque aliud huic defuit, quam generoſa ſtirps. Etſi ille domeſtico ſummo genere erat : tamen Macedones eum ſibi aliquando anteponi indigne ferebant : neque tamen non patiebantur. vincebat enim omnes cura, vigilantia, patientia, calliditate & celeritate ingenii. Hic peradoleſcentulus ad amicitiam acceſſit Philippi Amyntae filii : brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. Fulgebat enim iam in adoleſcentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum ſcribae loco : quod multo apud Graios honorificentius eſt, quam apud Romanos. nam apud nos revera, ſicut ſunt, mercenarii ſcribae exiſtimantur : at apud illos contrario nemo ad id officium admittitur, niſi honeſto loco, & fide & induſtria cognita, quod neceſſe eſt omnium conſiliorum eum eſſe participem. Hunc locum tenuit amicitiae apud Philippum annos ſeptem. Illo interfecto, eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Noviſſimo tempore praefuit etiam alteri equitum alae, quae hetaerice appellabatur.

Utrique autem in consilio semper adfuit, & omnium rerum habitus est particeps.

II. Alexandro Babylone mortuo, cùm regna singulis familiaribus dispartirentur, & summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens annulum suum dederat, Perdiccae: ex quo omnes coniecerant, eum regnum ei commendasse, quoad liberi eius in suam tutelam pervenissent: aberant enim Craterus, & Antipater, qui antecedere hunc videbantur: *mortuus erat Hephaestio, quem unum Alexander, quod facile intelligi posset, plurimi fecerat: hoc tempore data est Eumeni Cappadocia, sive potius dicta. nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi Perdiccas adiunxerat magno studio, quod in homine fidem & industriam magnam videbat: non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partes corripere atque complecti. Neque vero hoc

hoc solus fecit ; sed ceteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonnatus Macedoniam praeoccupare destinaverat. Is multis magnisque pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam desereret, ac secum faceret societatem. Cùm perducere eum non posset, interficere conatus est : & fecisset, nisi ille clam noctu ex praesidiis eius effugisset.

III. Interim conflata sunt illa bella, quae ad internecionem post Alexandri mortem gesta sunt, omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere cogebatur, tamen amicum non deseruit, neque salutis quam fidei fuit cupidior. Praefecerat eum Perdiccas ei parti Asiae, quae inter Taurum montem iacet atque Hellespontum ; & illum unum opposuerat Europaeis adversariis. Ipse Aegyptum oppugnatum adversus Ptolemaeum erat profectus. Eumenes, cùm neque magnas copias, neque firmas haberet, quod inexercitatae, & non multo ante

erant contractae: adventare autem dicerentur, Hellespontumque transisse Antipater & Craterus magno cum exercitu Macedonum, viri cum claritate, tum usu belli praestantes: (Macedones vero Milites ea tunc erant fama, qua nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summam imperii potirentur:) Eumenes intelligebat, si copiae suae cognossent, adversus quos ducerentur, non modo non ituras, sed simul cum nuntio dilapsuras. Itaque hoc eius fuit prudentissimum consilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent: & his persuaderet, se contra quosdam barbaros proficisci. Itaque tenuit hoc propositum, & prius in aciem exercitum eduxit, proeliumque commisit, quam milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. Effecit etiam illud locorum praeoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam peditatu, quo erat deterior.

IV. Quorum acerrimo concursu cùm ma-

magnam partem diei eſſet pugnatum, cadit Craterus dux, & Neoptolemus, qui ſecundum locum imperii tenebat. cum hoc concurrit ipſe Eumenes, qui cùm inter ſe complexi, in terram ex equis decidiſſent, ut facile intelligi poſſet inimica mente contendiſſe, animoque magis etiam pugnaſſe, quam corpore: non prius diſtracti ſunt, quam alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur, neque eo magis ex proelio exceſſit, ſed acrius hoſtibus inſtitit. Hic equitibus profligatis, interfecto duce Cratero, multis praeterea, & maxime nobilibus captis, pedeſter exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non poſſet, pacem ab eo petiit. quam cùm impetraſſet, in fide non manſit, & ſe, ſimul ac potuit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum ex acie ſemivivum elatum recreare ſtuduit. cùm id non poſſet, pro hominis dignitate, proque priſtina amicitia (namque illo uſus erat, Alexandro vivo, familiariter) amplo funere extulit, oſſaque in Macedoniam uxori eius ac liberis remiſit.

V.

V. Haec dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas apud flumen Nilum interficitur a Seleuco & Antigono: rerumque summa ad Antipatrum defertur. Hi qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur. in his Eumenes. Hac ille perculsus plaga non succubuit, neque eo secius bellum administravit. sed *exiles res animi magnitudinem, etsi non frangebant, tamen imminuebant.* Hunc persequens Antigonus, cum omni genere copiarum abundaret, saepe in itineribus vexabatur: neque unquam ad manum accedere licebat, nisi his locis, quibus pauci possent multis resistere. Sed extremo tempore cum consilio capi non posset, multitudine circumventus est. hinc tamen multis suis amissis, se expedivit, & in castellum Phrygiae, quod Nora appellatur, confugit. In quo cùm circumsederetur, & vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quod spatium non esset agitandi: callidum fuit eius inventum, quemadmodum stans iumentum calefieri exercerique posset, quo libentius & cibo uteretur,

retur, & a corporis motu non removeretur. Subſtringebat caput loro altius, quam ut prioribus pedibus plane terram poſſet attingere. deinde poſt verberibus cogebat exſultare, & calces remittere. qui motus non minus ſudorem excutiebat, quam ſi in ſpatio decurreret. Quo factum eſt, quod omnibus mirabile eſt viſum, ut iumenta aeque nitida ex caſtello educeret, cùm complures menſes in obſidione fuiſſet, ac ſi in campeſtribus ea locis habuiſſet. In hac concluſione, quotiescunque voluit, apparatum & munitiones Antigoni alias incendit, alias disiecit. Tenuit autem ſe uno loco, quamdiu fuit hiems. quod caſtrum ſubſidia habere non poterat, & ver appropinquabat, ſimulata deditione, dum de conditionibus tractat, praefectis Antigoni impoſuit: ſeque ac ſuos omnes extraxit incolumes.

VI. Ad hunc Olympias, mater quae fuerat Alexandri, cùm litteras & nuntios miſiſſet in Aſiam, conſultum, *utrum repetitum Macedoniam veniret* (nam

cum in Epiro habitabat) *& eas res occuparet*: huic ille primum suasit, *ne se moveret, & exspectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur; sin aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium iniuriarum oblivisceretur, & in neminem acerbiore uteretur imperio.* Horum nihil ea fecit. nam & in Macedoniam profecta est, & ibi crudelissime se gessit. Petiit autem ab Eumene absente, *ne pateretur Philippi domus & familiae inimicissimos stirpem quoque interimere, ferretque opem liberis Alexandri. quam veniam si sibi daret, quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. id quo facilius faceret, se omnibus praefectis, qui in officio manebant, misisse litteras, ut ei parerent, eiusque consiliis uterentur.* His rebus Eumenes permotus satius duxit, si ita tulisset fortuna, perire bene meritis referentem gratiam, quam ingratum vivere.

VII. Itaque copias contraxit, bellum adversus Antigonum comparavit. quod una erant Macedones complures nobi-

nobiles, in his Peuceſtes, qui corporis cuſtos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Perſidem : Antigenes, cuius ſub imperio phalanx erat Macedonum : invidiam verens, quam tamen effugere non potuit ; ſi potius ipſe alienigena ſummi imperii potiretur, quam alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo : in principiis nomine Alexandri ſtatuit tabernaculum, in eoque ſellam auream cum ſceptro ac diademate iuſſit poni, eoque omnes quotidie convenire ; ut ibi de ſummis rebus conſilia caperentur. credens minore ſe invidia fore, ſi ſpecie imperii, nominisque ſimulatione Alexandri, bellum videretur adminiſtrare. quod & fecit. nam cùm non ad Eumenis principia, ſed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodo latebat : cùm tamen per eum unum gererentur omnia.

VIII. Hic in Paraetacis cum Antigono conflixit, non acie inſtructa, ſed in itinere : eumque male acceptum in Mediam hiematum coëgit redire. ipſe in fini-

finitima regione Perſidis hiematum copias diviſit, non ut voluit, ſed ut militum cogebat voluntas. namque illa phalanx Alexandri Magni, quae Aſiam peragrarat, deviceratque Perſas, inveterata cum gloria tum etiam licentia, non parere ſe ducibus, ſed imperare poſtulabat: ut nunc veterani faciunt noſtri. Itaque periculum eſt, ne faciant, quod illi fecerunt ſua intemperantia nimiaque licentia, ut omnia perdant, neque minus eos, cum quibus ſteterint, quam adverſus quos fecerint. quod ſi quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoſcat: neque rem ullam, niſi tempus, intereſſe iudicet. ſed ad illos revertar. Hiberna ſumſerant non ad uſum belli, ſed ad ipſorum luxuriam: longeque inter ſe diſceſſerant. Hoc Antigonus cum comperiſſet, intelligeretque, ſe parem non eſſe paratis adverſariis, ſtatuit aliquid ſibi conſilii novi eſſe capiendum. Duae erant viae, qua ex Medis, ubi ille hiemabat, ad adverſariorum hibernacula poſſet perveniri. quarum brevior per loca deſerta, quae nemo incolebat pro-

propter aquae inopiam, ceterum dierum erat fere decem. Illa autem, qua omnes commeabant, altero tanto longiorem habebat anfractum: ſed erat copioſa, omniumque rerum abundans. hac ſi proficiſceretur, intelligebat prius adverſarios reſcituros de ſuo adventu, quam ipſe tertiam partem confeciſſet itineris. ſin per loca ſola contenderet, ſperabat, ſe imprudentem hoſtem oppreſſurum. Ad hanc rem conficiendam imperavit quam plurimos utres atque etiam culleos comparari: poſt haec pabulum: praeterea cibaria cocta decem dierum, utque quam minime fieret ignis in caſtris. iter quod habebat, omnes celat. Sic paratus, qua conſtituerat, proficiſcitur.

IX. Dimidium fere ſpatium confecerat, cùm ex fumo caſtrorum eius ſuſpicio allata aſt ad Eumenem, hoſtem appropinquare. Conveniunt duces: quaeritur, quid opus ſit facto. intelligebant omnes tam celeriter copias ipſorum contrahi non poſſe, quam Antigonus adfuturus videbatur. Hic, omnibus

bus titubantibus, & de rebus summis desperantibus, Eumenes ait, *si celeritatem velint adhibere, & imperata facere, quod ante non fecerint, se rem expediturum. nam quod diebus quinque hostis transisse posset, se effecturum, ut non minus totidem dierum spatio retardaretur; quare circumirent, suas quisque copias contraheret.* Ad Antigoni autem refrenandum impetum, tale capit consilium. Certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum; hisque praecepit, ut prima nocte, quam latissime possint, ignes faciant quam maximos, atque hos secunda vigilia minuant, tertia perexiguos reddant: & assimulata castrorum consuetudine suspicionem iniiciant hostibus, his locis esse castra, ac de eorum adventu esse praenunciatum: idemque postera nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter praeceptum curant. Antigonus tenebris obortis ignes conspicatur: credit de suo adventu esse auditum, & adversarios illuc suas contraxisse copias. mutat consilium & quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum,

&

& illum anfractum longiorem copiosae viae capit, ibique diem unum opperitur, ad lassitudinem sedandam militum, ac reficienda iumenta, quo integriore exercitu decerneret.

X. Hic Eumenes callidum imperatorem vicit consilio, celeritatemque impedivit eius: neque tamen multum profecit. nam invidia ducum, cum quibus erat, perfidiaque militum Macedonum veteranorum, cùm superior proelio discessisset, Antigono est deditus, cùm exercitus ei ter ante separatis temporibus iurasset, se eum defensurum, nec unquam deserturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere mallent, quam eum non prodere. Atque hunc Antigonus, cùm ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos esset licitum, quod ab nullo se plus adiuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere iam apparebat omnibus. Imminebant enim Seleucus, Lysimachus, Ptolemaeus, opibus iam valentes, cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum: sed non passi

passi sunt hi, qui circa erant: quod videbant, Eumene recepto, omnes prae illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeo erat incensus, ut, nisi magna spe maximarum rerum, leniri non posset.

XI. Itaque cùm eum in custodiam dedisset, & praefectus custodum quaesisset, *quemadmodum servari vellet*: *ut acerrimum*, inquit, *leonem*, *aut ferocissimum elephantum.* nondum enim statuerat, servaret eum, nec ne. Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum: & qui propter odium fructum oculis ex eius casu capere vellent: & qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent: multi etiam, qui eius formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tamdiu, tamque valde timuissent, cuius in pernicie positam spem habuissent victoriae. At Eumenes, cùm diutius in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiae, *se mirari, quare iam tertium diem sic teneretur. non enim hoc convenire Antigoni pruden-*

dentiae, ut sic deuteretur victo. quin *aut interfici, aut missum fieri iuberet.* Hic cùm ferocius Onomarcho loqui videretur, *quid? tu,* inquit, *animo si isto eras: cur non in proelio cecidisti potius, quam in potestatem inimici venires?* Huic Eumenes, *utinam quidem istud evenisset,* inquit: *sed eo non accidit, quod nunquam cum fortiore sum congressus. non enim cum quodam arma contuli, quin is mihi succubuerit. non enim virtute hostium, sed amicorum perfidia decidi.* Neque id falsum nam & dignitate fuit honesta, & viribus ad laborem ferendum firmis, neque tam magno corpore, quam figura venusta.

XII. De hoc Antigonus cùm solus constituere non auderet, ad consilium retulit. Hic, cùm plerique omnes primo perturbati admirarentur, *non iam de eo sumtum esse supplicium, a quo tot annos adeo essent male habiti, ut saepe ad desperationem forent adducti; quique maximos duces interfecisset: denique in quo uno esset tantum, ut, quoad ille vi-*

viveret, ipsi securi esse non possent; interfecto nihil habituri negotii essent; postremo si illi redderet salutem quaerebant, quibus amicis esset usurus? sese enim cum Eumene apud eum non futuros. Hic cognita consilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. tum autem cùm iam vereretur, ne qua seditio exercitus oriretur, vetuit ad eum quemquam admitti, & quotidianum victum amoveri iussit. nam negabat se ei vim allaturum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non amplius, quam triduum, fame fatigatus, cùm castra moverentur, insciente Antigono, iugulatus est a custodibus.

XIII. Sic Eumenes annorum quinque & quadraginta, cùm ab anno vigesimo, uti supra ostendimus, septem annos Philippo apparuisset; & tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset, in his uni equitum alae praefuisset, post autem Alexandri Magni mortem, imperator exercitus duxisset, summosque duces partim repulisset, partim

tim interfeciſſet : captus non Antigoni virtute, ſed Macedonum periurio, talem habuit exitum vitae. De quo quanta fuerit omnium opinio eorum, qui poſt Alexandrum Magnum reges ſunt appellati, ex hoc facillime poteſt iudicari, quod nemo Eumene vivo rex appellatus eſt, ſed praefectus. Iidem, poſt huius occaſum ſtatim regium ornatum nomenque ſumſerunt : neque, quod initio praedicarunt, *ſe Alexandri liberis regnum ſervare*, id praeſtare voluerunt, & uno propugnatore ſublato, quid ſentirent, aperuerunt. Huius ſceleris principes fuerunt Antigonus, Ptolemaeus, Seleucus, Lyſimachus, Caſſander. Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis eius ſepeliendum tradidit. hi militari honeſto funere, comitante toto exercitu, humaverunt : oſſaque eius in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque eius deportanda curarunt.

XIX.

PHOCION.

ARGUMENTUM.

1. *Phocion cognomine Bonus, vitae integritate, quam imperiis, clarior: repudiat munera a rege Philippo.* 2. *Felix ad LXXX fere annum, senex in invidiam incurrit cum tradendae Antipatro urbis, tum Deserti Demosthenis, tum proditi Piraeei.* 3. *Factione populi invalescente exsilio multatur: accusatur proditionis, reducitur ad caussam dicendam:* 4. *nec tamen facultas dicendi datur, sed damnatus ad supplicium ducitur, constans & aliorum se exemplo confirmans: sepelitur a servis.*

I. Phocion Atheniensis etsi saepe exercitibus praefuit, summosque magistratus cepit, tamen multo eius notior integritas est vitae, quam rei militaris labor. Itaque huius memoria est nulla, illi-

illius autem magna fama: ex quo cognomine *Bonus* eſt appellatus. Fuit enim perpetuo pauper, cùm divitiſſimus eſſe poſſet, propter frequentes delatos honores poteſtatesque ſummas, quae ei a populo dabantur. Hic cùm a Rege Philippo munera magnae pecuniae repudiaret, legatique hortarentur accipere, ſimulque admonerent, ſi ipſe his facile careret, liberis tamen ſuis proſpiceret, quibus difficile eſſet in ſumma paupertate tantam paternam tueri gloriam: his ille, *ſi mei ſimiles erunt, idem hic,* inquit, *agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit: ſin diſſimiles ſunt futuri, nolo meis impenſis illorum ali augerique luxuriam.*

II. Idem cùm prope ad annum octogeſimum proſpera perveniſſet fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit ſuorum civium. Primo cum Demade de urbe tradenda Antipatro conſenſerat: eiusque conſilio Demoſthenes cum ceteris, qui bene de republica mereri exiſtimabantur, populiſcito, in exſilium erant expulſi. Neque in eo

ſolum offenderat, quod patriae male conſuluerat, ſed etiam, quod amicitiae fidem non praeſtiterat. namque auctus adiutusque a Demoſthene, eum, quem tenebat, adſcenderat gradum, cùm adverſus Charetem eum ſubornaret: ab eodem in iudiciis, cùm capitis cauſſam diceret, defenſus, aliquoties liberatus diſceſſerat. hunc non ſolum in periculis non defendit, ſed etiam prodidit. Concidit autem maxime uno crimine: quia, cùm apud eum ſummum eſſet imperium populi, & Nicanorem Caſſandri praefectum inſidiari Piraeeo Athenienſium a Dercyllo moneretur: Idemque poſtularet, *ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur*, hic, audiente populo, Phocion *negavit eſſe periculum, ſeque eius rei obſidem fore pollicitus eſt.* neque ita multo poſt Nicanor Piraeeo eſt potius. ad quem recuperandum cùm populus armatus concurriſſet, ille non modo neminem ad arma vocavit, ſed ne armatis quidem praeeſſe voluit. ſine quo Athenae omnino eſſe non poſſunt.

III.

III. Erant eo tempore Athenis duae factiones: quarum una populi cauſſam agebat, altera optimatum. in hac erat Phocion & Demetrius Phalereus, harum utraque Macedonum patrociniis nitebatur. nam populares Polyſperchonti favebant: optimates cum Caſſandro ſentiebant. Interim a Polyſperchonte Caſſander Macedonia pulſus eſt. quo facto populus ſuperior factus, ſtatim duces adverſariae factionis capitis damnatos patria pepulit: in his Phocionem & Demetrium Phalereum: deque ea re legatos ad Polyſperchontem miſit, qui ab eo peterent, ut ſua decreta confirmaret. Huc eodem profectus eſt Phocion. quo ut venit, cauſſam apud Philippum regem verbo, re ipſa quidem apud Polyſperchontem iuſſus eſt dicere. namque is tum regis rebus praeerat. Hic cùm ab Agnonide accuſatus eſſet, quod Piraeeum Nicanori prodidiſſet: ex conſilii ſententia in cuſtodiam coniectus, Athenas deductus eſt, ut ibi de eo legibus fieret iudicium.

IV. Huc ubi perventum eſt, cùm pro-

propter aetatem pedibus iam non valeret, vehiculoque portaretur, magni concursus sunt facti: cùm alii reminiscentes veteris famae, aetatis misererentur; plurimi vero ira exacuerentur, propter proditionis suspicionem Piraeei, maximeque, quod adversus populi commoda in senectute steterat. Qua de re ne perorandi quidem ei data est facultas, & dicendi caussam. Inde iudicio, legitimis quibusdam confectis, damnatus; traditus est undecim viris, quibus ad supplicium, more Atheniensium publice damnati tradi solent. Hic cùm ad mortem duceretur, obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat usus. Is cùm lacrymans dixisset: *o quam indigna perpeteris Phocion!* huic ille, *at non inopinata*, inquit, *hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.* In hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. itaque a servis sepultus est.

XX.

TIMOLEON.

ARGUMENTUM.

1. *Timoleon & patriam & Siciliam tyrannide liberavit: Nam fratrem sustulit, tyrannum Corinthiorum, licet multi cum matre factum improbarent.* 2. *Missus auxilio Siceliotis, Dionysium depulsum insula, Corinthum misit, Hicetam vicit, Poenos ad Crimissum fudit, & Mamercum cepit:* 3. *urbes novis colonis instaurat, & insulae, pristina pace restituta, castellisque eversis, imperium deponit, honore tamen & gratia idem manens.* 4. *Senex oculis captus, vehiculo in concionem ferebatur, in deos pius, Fortunae sacellum constituit.* 5. *Accusantium procacitate laetatur, ut argumento libertatis restitutae: mortuus sepelitur magnifice.*

I. Timoleon Corinthius, sine dubio magnus omnium iudicio hic vir exstitit. namque huic uni contigit, quod nescio an ulli, ut & patriam, in qua erat natus, oppressam a tyranno liberaret; & a Syracusis, quibus auxilio erat missus, inveteratam servitutem depelleret: totamque Siciliam multos annos bello vexatam, a barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum restitueret. Sed in his rebus non simplici fortuna conflictatus est, & id quod difficilius putatur, multo sapientius tulit secundam, quàm adversam fortunam. Nam cùm frater eius Timophanes, dux a Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupasset, particepsque regni posset esse: tantum abfuit a societate sceleris, ut antetulerit suorum civium libertatem fratris saluti: & patriae parere legibus, quam imperare satius duxerit. Hac mente per haruspicem, communemque affinem, cui soror ex eisdem parentibus nata, nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipse non modo manus non attulit, sed ne adspicere quidem

dem fraternum sanguinem voluit. nam dum res conficeretur, procul in praesidio fuit, ne quis satelles posset succurrere. Hoc praeclarissimum eius factum non pari modo probatum est omnibus. nonnulli enim laesam ab eo pietatem putabant, & invidia laudem virtutis obterebant. Mater vero post id factum, neque domum ad se filium admisit, neque adspexit, quin eum fratricidam impiumque detestans compellaret. Quibus rebus ille adeo est commotus, ut nonnunquam vitae finem facere voluerit, atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.

II. Interim Dione Syracusis interfecto, Dionysius rursus Syracusarum potitus est: cuius adversarii opem a Corinthiis petierunt, ducemque, quo in bello uterentur, postularunt. Huc Timoleon missus, incredibili felicitate Dionysium tota Sicilia depulit. cum interficere posset, noluit: tutoque ut Corinthum perveniret, effecit: quod utrorumque Dionysiorum opibus Corinthii saepe adiuti fuerant. cuius benignita-

tis memoriam volebat exſtare, *eamque praeclaram victoriam ducebat, in qua plus eſſet clementiae, quam crudelitatis*: poſtremo, ut non ſolum auribus acciperetur, ſed etiam oculis cerneretur, quem & ex quanto regno ad quam fortunam detruſiſſet. Poſt Dionyſii deceſſum cum Hiceta bellavit, qui adverſatus fuerat Dionyſio, quem non odio tyrannidis diſſenſiſſe, ſed cupiditate, indicio fuit, quod ipſe expulſo Dionyſio imperium dimittere noluit. Hoc ſuperato Timoleon maximas copias Carthaginenſium apud Crimiſſum flumen fugavit, ac ſatis habere coëgit, ſi liceret Africam obtinere, qui iam complures annos poſſeſſionem Siciliae tenebant. Cepit etiam Mamercum, Italicum ducem; hominem bellicoſum & potentem, qui tyrannos adiutum in Siciliam venerat.

III. Quibus rebus confectis cùm propter diuturnitatem belli non ſolum regiones, ſed etiam urbes deſertas videret, conquiſivit, quos potuit, primum Siculos; deinde Corintho arceſſivit colonos, quod ab his initio Syracuſae erant con-

conditae. Civibus veteribus sua restituit, novis vacuefactas possessiones divisit, urbium moenia disiecta, fanaque deserta refecit, civitatibus leges libertatemque reddidit: ex maximo bello tantum otium toti insulae conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi, qui initio deduxerant, videretur. Arcem Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem obsidendam, a fundamentis disiecit; cetera tyrannidis propugnacula demolitus est, deditque operam, ut quam minime multa vestigia servitutis manerent. Cum tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset: tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret, *maluit se diligi, quam metui*. Itaque cùm primum potuit, imperium deposuit, & privatus Syracusis, quod reliquum vitae fuit, vixit. neque vero id imperite fecit. nam quod ceteri reges imperio potuerunt, hic benevolentia tenuit. Nullus honos huic defuit: neque postea Syracusis res ulla gesta est publica, de qua prius sit decretum, quam Timoleontis sententia cognita.

Nullius unquam consilium non modo antelatum, sed ne comparatum quidem est. neque id magis benevolentia factum est, quam prudentia.

IV. Hic cum aetate iam provectus esset, sine ullo morbo lumina oculorum amisit. quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eo minus privatis publicisque rebus interfuerit. veniebat autem in theatrum, cùm ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus iumentis iunctis, atque ita de vehiculo, quae videbantur, dicebat: neque hoc illi quisquam tribuebat superbiae. nihil enim unquam, neque insolens, neque gloriosum, ex ore eius exiit: qui quidem, cùm suas laudes audiret praedicari, nunquam aliud dixit, quam se in ea re maximas diis gratias agere atque habere, quod cùm Siciliam recreare constituissent, tum se potissimum ducem esse voluissent: *nihil enim rerum humanarum sine deorum numine agi putabat.* Itaque suae domi sacellum *avtomatias* constituerat, idque sanctissime colebat. V.

V. Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserunt casus. Nam proelia maxima natali die suo fecit omnia: quo factum est, ut eius diem natalem, festum haberet universa Sicilia. Huic quidam Lamestius, homo petulans & ingratus, vadimonium cùm vellet imponere, quod cum illo se lege agere diceret; & complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coercere conarentur: Timoleon oravit omnes, *ne id facerent, namque id ut Lamestio ceterisque licere, se maximos labores summaque adiisse pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret.* Idem, cùm quidam Lamestii similis, nomine Demaenetus, in concione populi, de rebus gestis eius detrahere coepisset, ac nonnulla inveheretur in Timoleonta: dixit, *nunc demum se voti esse damnatum, namque haec a diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restituerent Syracusanis, in qua cuivis liceret, de quo vellet, impune dicere.* Hic cùm diem supremum obiisset,

issset, publice a Syracusanis, in gymnasio, quod Timoleonteum appellatur, tota celebrante Sicilia, sepultus est.

XXI.

DE REGIBUS.

ARGUMENTUM.

1. *De ducibus Graecorum hactenus: reges non nomine, ut Spartani, sed potestate clariores fuere Cyrus, Darius, Xerxes, duo Artaxerxes: 2. Macedonici, Philippus & Alexander: Epirensis, Pyrrhus: Siculus, Dionysius: 3. ex Alexandri amicis Antigonus, Demetrius, Lysimachus, Seleucus, Ptolemaeus, civilibus bellis sibi mutuo infesti: de quibus, quod satis dictum est alibi, ad Carthaginienses duces properatur.*

I. Hi fere fuerunt Graeciae gentis duces, qui memoria digni videantur, praeter reges Namque eos attingere noluimus, quod omnium res geſtae ſeparatim ſunt relatae: neque tamen hi admodum ſunt multi, Lacedaemonius autem Ageſilaus, nomine non poteſtate fuit rex: ſicut ceteri Spartani. Ex his vero, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentiſſimi fuerunt (ut nos iudicamus) Perſarum Cyrus, & Darius, Hyſtaſpis filius: quorum uterque privatus, virtute regnum eſt adeptus. Prior horum apud Maſſagetas in proelio cecidit. Darius ſenectute diem obiit ſupremum. Tres ſunt praeterea eiusdem generis, Xerxes, & duo Artaxerxes, Macrochir & Mnemon. Xerxi maxime eſt illuſtre, quod maximis poſt hominum memoriam exercitibus, terra marique bellum intulit Graeciae At Macrochir praecipuam habet laudem ampliſſimae pulcherrimaeque corporis formae: quam incredibili ornavit virtute belli. namque illo Perſarum nemo fuit manu fortior. Mnemon autem iuſtitiae fa-

ma floruit. nam cùm matris suae scelere amisisset uxorem, tantum indulsit dolori, ut eum pietas vinceret. Ex his duo eodem nomine, morbo naturae debitum reddiderunt, tertius ab Artabano praefecto ferro interfectus est.

II. Ex Macedonum autem genere duo multo ceteros antecesserunt rerum gestarum gloria: Philippus Amyntae filius & Alexander Magnus. horum alter Babylone morbo consumtus est. Philippus Aegis a Pausania, cùm spectatum ludos iret, iuxta theatrum occisus est. Unus Epirotes Pyrrhus, qui cum populo Romano bellavit. is cùm Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, lapide ictus interiit. Unus item Siculus Dionysius prior. nam & manu fortis, & belli peritus fuit, & id, quod in tyranno non facile reperitur, minime libidinosus, non luxuriosus, non avarus, nullius rei denique cupidus; nisi singularis perpetuique imperii, ob eamque rem crudelis. nam dum id studuit munire, nullius peper-cit

cit vitae, quem eius insidiatorem putaret. Hic cum virtute tyrannidem sibi peperisset, magna retinuit felicitate, maiorque annis sexaginta natu decessit florente regno. neque in tam multis annis cuiusquam ex sua stirpe funus vidit, cum ex tribus uxoribus liberos procreasset, multique ei nati essent nepotes.

III. Fuerunt praeterea multi reges ex amicis Alexandri Magni, qui post obitum eius imperia ceperunt. In his Antigonus, & huius filius Demetrius, Lysimachus, Seleucus, Ptolemaeus. Ex his Antigonus, cùm adversus Seleucum, Lysimachumque dimicaret, in proelio occisus est. Pari leto affectus est Lysimachus a Seleuco. nam societate dissoluta, bellum inter se gesserunt. At Demetrius cùm filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset: captus bello, in custodia socer generi periit morbo. neque ita multo post, Seleucus a Ptolemaeo Ceranno dolo interfectus est: quem

quem ille a patre expulsum Alexandria, alienarum opum indigentem receperat. Ipse autem Ptolemaeus, cùm vivus filio regnum tradidisset, ab illo eodem vita privatus dicitur. De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum videtur, non praeterire Hamilcarem & Hannibalem, quos & animi magnitudine & calliditate, omnes in Africa natos praestitisse constat.

XXII.

HAMILCAR.

ARGUMENTUM.

1. *Hamilcar extremis temporibus belli Punici I. rem strenue gessit. Erycem defendit, suis, ad Aegates victis, pacem suasit, bellum mox renovaturus, arma Catulo postulanti negavit.* 2. *Cum pace facta Carthago a mercenariis*

riis intestino bello premeretur: hic imperator factus fame, ferro rebelles afflixit, alienata oppida & otium patriae restituit. 3. His compositis in Hispaniam missus Hannibalem secum filium duxit, & formosum Hasdrubalem, cui filiam despondit, ne propter formam consuetudo suspecta esset. 4. Magnis rebus in Hispania gestis & Africa spoliis locupletata, in Vettonibus exstinguitur, prima fax belli Punici II.

1. Hamilcar, Hannibalis filius, cognomine Barcas, Carthaginiensis, primo Punico bello, sed temporibus extremis, admodum adolescentulus in Sicilia praeesse coepit exercitui. Cùm ante eius adventum & mari & terrâ male res gererentur Carthaginiensium, ipse ubi adfuit, nunquam hosti cessit, neque locum nocendi dedit: saepeque e contrario occasione data lacessivit, semperque superior discessit. quo facto, cùm paene omnia in Sicilia Poeni amisissent, ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur.

In-

Interim Carthaginienses classe apud insulas Aegates a C. Lutatio consule Romanorum superati, statuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiserunt Hamilcaris. Ille etsi flagrabat bellandi cupiditate, tamen paci serviendum putavit, quod patriam exhaustam sumtibus, diutius calamitates belli ferre non posse intelligebat: sed ita, ut statim mente agitaret, si paullum modo res essent refectae, bellum renovare, Romanosque armis persequi, donicum aut certe vicissent, aut victi manus dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit: in qua tanta fuit ferocia, ut cùm Catulus *negaret, se bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerunt, armis relictis, Sicilia decederent: succumbente patria, ipse periturum se potius* dixerit, *quam cum tanto flagitio domum rediret. non enim suae esse virtutis, arma a patria accepta adversus hostes, adversariis tradere.* Huius pertinaciae cessit Catulus.

II. At ille, ut Carthaginem venit, mul-

multo aliter, ac ſperabat, rempublicam ſe habentem cognovit. namque diuturnitate externi mali tantum exarſit inteſtinum bellum, ut nunquam pari periculo fuerit Carthago, niſi cùm deleta eſt. Primo mercenarii milites, qui adverſus Romanos fuerant, deſciverunt: quorum numerus erat viginti millium. hi totam abalienarunt Africam, ipſam Carthaginem oppugnarunt. Quibus malis adeo ſunt Poeni perterriti, ut auxilia etiam a Romanis petiverint, eaque impetrarint. Sed extremo, cùm prope jam ad deſperationem perveniſſent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non ſolum hoſtes a muris Carthaginis removit, cùm amplius centum millia facta eſſent armatorum, ſed etiam eo compulit, ut locorum anguſtiis clauſi, plures fame quam ferro interirent, omnia oppida alienata, in his Uticam atque Hipponem, valentiſſima totius Africae, reſtituit patriae. neque eo fuit contentus, ſed etiam fines imperii propagavit, tota Africa tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuiſſe.

III.

III. Rebus his ex ſententia peractis, fidenti animo atque infeſto Romanis, quo facilius cauſſam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu in Hiſpaniam mitteretur, eoque ſecum duxit filium Hannibalem, annorum novem. Erat praeterea cum eo adoleſcens illuſtris, formoſus, Hasdrubal: quem nonnulli diligi turpius, quam par erat, ab Hamilcare, loquebantur. *non enim maledici tanto viro deeſſe poterant*: quo factum eſt, ut a praefecto morum Hasdrubal cum eo vetaretur eſſe. Huic ille filiam ſuam in matrimonium dedit, quod moribus eorum non poterat interdici ſocero gener. De hoc ideo mentionem fecimus, quod Hamilcare occiſo ille exercitui praefuit, resque magnas geſſit: & princeps largitione vetuſtos pervertit mores Carthaginienſium, eiusdemque poſt mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium.

IV. At Hamilcar poſteaquam mare tranſiit, in Hiſpaniamque venit, magnas res ſecunda geſſit fortuna: maximas bellicoſiſſimasque gentes ſubegit: equis, armis,

armis, viris, pecunia, totam locupletavit Africam. Hic cùm in Italiam bellum inferre meditaretur, nono anno postquam in Hispaniam venerat, in proelio pugnans adversus Vettones occisus est. Huius perpetuum odium erga Romanos maxime concitasse videtur secundum bellum Punicum. Namque Hannibal, filius eius, assiduis patris obtestationibus eo est perductus, ut interire, quam Romanos non experiri, mallet.

XXIII.

HANNIBAL.

ARGUMENTUM.

1. Hannibal omnibus ducibus maior, superaturus Romanos, nisi invidia obstitisset. 2. Reges etiam contra Romanos concitavit, Philippum & Antiochum, cui hereditarium in Romanos

 odium

odium pro fide facienda narravit. 3. Imperator factus, triennio Hispaniam subegit, Saguntum expugnavit, & relicto in Hispania fratre per Piraeneos & Alpes in Italiam copias duxit. 4. Apud Rhodanum, Padum, Trebiam, Trasimenum, & tandem apud Cannas Romanos vincit. 5. Fabio, a quo claudebatur, verba dat: Rufum, Gracchum, Marcellum superat. 6. In patriam revocatus vincitur a Scipione: 7. bellum componitur: Hannibal expraetor, metuens tradi Romanis, ad Antiochum profugit: 8. cui frustra Poenos tentat coniungere. 9. Antiocho fugato Cretensium avaritiam eludit, 10. & Prusiam concitat adversus Romanos: 11. contra Eumenem, Romana amicitia valentem dolo pugnat, serpentes navibus hostium immittens. 12. Repetitus ab Romanis legatis, nec a Prusia defensus, veneno vitam finit: 13. incertum quo anno. Hic tot bellis districtus vir etiam litteris operam dedit & libros scripsit: ipsius autem gesta scripserunt multi.

I. Hannibal Hamilcaris filius Carthaginienſis. Si verum eſt, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute ſuperarit: non eſt inficiandum Hannibalem tanto praeſtitiſſe ceteros imperatores prudentia, quanto populus Romanus antecedat fortitudine cunctas nationes. nam quotiescunque cum eo congreſſus eſt in Italia, ſemper diſceſſit ſuperior. quod niſi domi civium ſuorum invidia debilitatus eſſet: Romanos videtur ſuperare potuiſſe. ſed *multorum obtrectatio devicit unius virtutem.* Hic autem velut hereditate relictum odium paternum erga Romanos ſic confirmavit, ut prius animam, quam id depoſuerit: qui quidem cum patria pulſus eſſet, & alienarum opum indigeret, nunquam deſtiterit animo bellare cum Romanis.

II. Nam ut omittam Philippum, quem abſens hoſtem reddidit Romanis: omnium his temporibus potentiſſimus rex Antiochus fuit. hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut usque a rubro mari arma conatus ſit inferre Ita-

liae. ad quem cùm legati veniſſent Romani, qui de eius voluntate explorarent, darentque operam conſiliis clandeſtinis, ut Hannibalem in ſuſpicionem regi adducerent, tanquam ab ipſis corruptum, alia atque antea ſentire: neque id fruſtra feciſſent, idque Hannibal comperiſſet, ſeque ab interioribus conſiliis ſegregari vidiſſet: tempore dato adiit regem, eique, cùm multa de fide ſua & odio in Romanos commemoraſſet, hoc adiunxit: *pater*, inquit, *meus Hamilcar puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hiſpaniam imperator proficiſcens Carthagine, Iovi optimo maximo hoſtias immolavit. quae divina res dum conficiebatur, quaeſivit a me. vellemne ſecum in caſtra proficiſci? id cùm libenter accepiſſem atque ab eo petere coepiſſem, ne dubitaret ducere:* tum ille, *faciam*, inquit, *ſi fidem mihi, quam poſtulo, dederis, ſimulque ad aram adduxit, apud quam ſacrificare inſtituerat: eamque ceteris remotis, tenentem, iurare iuſſit, nunquam me in amicitia cum Romanis fore. id ego iusiurandum patri datum usque ad hanc diem*

diem ita servavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus. quare si quid amice de Romanis cogitabis; non imprudenter feceris, si me celaris. cùm quidem bellum parabis, te ipsum frustraberis; si non me in eo principem posueris.

III. Hac igitur (qua diximus) aetate cum patre in Hispaniam profectus est, cuius post obitum, Hasdrubale imperatore suffecto, equitatui omni praefuit. hoc quoque interfecto, exercitus summam imperii ad eum detulit, id Carthaginem delatum, publice comprobatum est. Sic Hannibal minor quinque & viginti annis natus imperator factus proximo triennio omnes gentes Hispaniae bello subegit. Saguntum, foederatam civitatem, vi expugnavit, tres exercitus maximos comparavit. Ex his unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispania reliquit, tertium in Italiam secum duxit. saltum Pirenaeum transiit. quacunque iter fecit, cum omnibus incolis conflixit, neminem, nisi victum, dimisit. Ad Alpes posteaquam

venit, quae Italiam a Gallia seiungunt, quas nemo unquam cum exercitu ante eum, praeter Herculem Graium, transierat; quo facto is hodie saltus Graius appellatur: Alpicos, conantes prohibere transitu, concidit, loca patefecit, itinera muniit, effecitque, ut ea elephantus ornatus ire posset, qua antea unus homo inermis vix poterat repere. hac copias traduxit, in Italiamque pervenit.

IV. Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione Cos. eumque pepulerat. Cum hoc eodem de Clastidio apud Padum decernit: saucium inde ac fugatum dimittit. Tertio idem Scipio cum collega Tiberio Longo apud Trebiam adversus eum venit. cum his manum conseruit: utrosque profligavit. inde per Ligures Apenninum transiit, petens Etruriam. hoc itinere adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut postea nunquam dextero aeque bene usus sit. qua valetudine cum etiam tum premeretur, lecticaque ferretur, C. Flaminium cos. apud Trasimenum

cum

cum exercitu insidiis circumventum occidit. neque multo post C. Centenium propraetorem, cum delecta manu saltus occupantem. hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt duo Consules: C. Terentius & L. Paulus Aemilius. Utriusque exercitus uno proelio fugavit: Paulum consulem occidit, & aliquot praeterea consulares. In his Cn. Servilium Geminum, qui anno superiore fuerat consul.

V. Hac pugna pugnata, Romam profectus nullo resistente; in propinquis urbis montibus moratus est. Cum aliquot ibi dies castra habuisset, & reverteretur Capuam; Q. Fabius Maximus dictator Rom. in agro Falerno se ei obiecit. Hic clausus locorum angustiis, noctu sine ullo detrimento exercitus se expedivit. Fabio callidissimo imperatori verba dedit. namque obducta nocte, sarmenta in cornibus iumentorum deligata incendit, eiusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. quo repentino obiectu viso, tantum terrorem iniecit exercitui Ro-

manorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus. Hanc post rem gestam non ita multis diebus, M. Minucium Rufum magistrum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo productum in proelium, fugavit. Ti: Sempronium Gracchum iterum consulem, in Lucanis absens in insidias inductum sustulit. M. Claudium Marcellum quinquies consulem, apud Venusiam pari modo interfecit. Longum est enumerare proelia. Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit. Quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

VI. Hic invictus patriam defensum revocatus, bellum gessit adversus P. Scipionis filium, quem ipse primum apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugaverat. Cum hoc exhaustis iam patriae facultatibus, cupivit inpraesentiarum bellum componere, quo valentior postea congrederetur, in colloquium convenit, conditiones non

con-

convenerunt. Poſt id factum paucis diebus apud *Zamam* cum eodem conflixit: pulſus (incredibile dictu) biduo & duabus noctibus Adrumetum pervenit, quod abeſt a Zama circiter millia paſſuum trecenta. In hac fuga Numidae, qui ſimul cum eo ex acie exceſſerant, inſidiati ſunt ei: quos non ſolum effugit, ſed etiam ipſos oppreſſit. Adrumeti reliquos ex fuga collegit. novis delectibus paucis diebus multos contraxit.

VII. Cùm in apparando acerrime eſſet occupatus, Carthaginienſes bellum cum Romanis compoſuerunt. Ille nihilo ſecius exercitui poſtea praefuit, resque in Africa geſſit: itemque Mago frater eius, usque ad P. Sulpicium & C. Aurelium conſules. His enim magiſtratibus legati Carthaginienſes Romam venerunt, *qui ſenatui populoque Romano gratias agerent, quod cum his pacem feciſſent*, ob eamque rem corona aurea eos donarent, ſimulque peterent, *ut obſides eorum Fregellis eſſent, captivique redderentur.* His ex ſenatus con-

ſulto reſponſum eſt: *munus eorum gratum acceptumque eſſe: obſides, quo loco rogarent, futuros: captivos non remiſſuros, quod Hannibalem, cuius operâ ſuſceptum bellum foret, inimiciſſimum nomini Romano, & nunc cum imperiô apud exercitum haberent, itemque fratrem eius Magonem.* Hoc reſponſo Carthaginienſes cognito, Hannibalem domum Magonemque revocarunt. Hic, ut rediit, praetor factus eſt, poſtquam rex fuerat anno ſecundo & vigeſimo. Ut enim Romae conſules, ſic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. In eo magiſtratu pari diligentia ſe Hannibal praebuit, ac fuerat in bello. namque effecit, ex novis vectigalibus non ſolum ut eſſet pecunia, quae Romanis ex foedere penderetur, ſed etiam ſupereſſet, quae in aerario poneretur. Deinde, anno poſt praeturam, Marco Claudio, Lucio Furio coſſ. Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal ſui expoſcendi gratia miſſos ratus, priusquam his ſenatus daretur, navem conſcendit clam, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hac re pa-

palam facta Poeni naves duas, quae cum comprehenderent, ſi poſſent conſequi, miſerunt: bona eius publicarunt: domum a fundamentis disiecerunt, ipſum exſulem iudicarunt.

VIII. At Hannibal anno tertio, poſtquam domo profugerat, L. Cornelio, Quinto Minucio coſſ. cum quinque navibus Africam acceſſit, in finibus Cyrenaeorum, ſi forte Carthaginienſes ad bellum, Antiochi ſpe fiduciaque inducere poſſet: cui iam perſuaſerat, ut cum exercitibus in Italiam proficiſceretur. Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Poeni reſciverunt, Magonem eadem, qua fratrem, poena affecerunt. Illi deſperatis rebus cum ſolviſſent naves, ac vela ventis dediſſent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita eſt. Namque alii naufragio, alii a ſervis ipſius interfectum eum, ſcriptum reliquerunt. Antiochus autem ſi tam in agendo bello parere voluiſſet conſiliis eius, quam in ſuſcipiendo inſtituerat, propius Tiberi quam Thermopylis, de ſum-

summa imperii dimicasset. quem etsi multa stulte conari videbat, tamen nulla deseruit in re. Praefuit paucis navibus, quas ex Syria iussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylio mari conflixit. Quo cum multitudine adversariorum sui superarentur: ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

IX. Antiocho fugato, verens, ne dederetur, quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem, Cretam ad Gortynios venit, ut ibi, quo se conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid providisset, propter avaritiam Cretensium, magnam enim secum pecuniam portabat, de qua sciebat exisse famam. Itaque capit tale consilium: amphoras complures complet plumbo: summas operit auro & argento. Has Gortyniis praesentibus deponit in templo Dianae; simulans, se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem ductis, statuas aeneas, quas secum portabat, omnes sua pecunia complet, easque

que in propatulo domi abiicit. Gortynii templum magna cura costodiunt, non tam a ceteris, quam ab Hannibale, ne quid ille inscientibus his, tolleret, secumque portaret.

X. Sic conservatis suis rebus Poenus, illusis Cretensibus omnibus, ad Prusiam in Pontum pervenit. apud quem eodem animo fuit erga Italiam, neque aliud quidquam egit, quam regem armavit & exercuit adversus Romanos. Quem cùm videret domesticis rebus minus esse robustum, conciliabat ceteros reges, adiungebatque bellicosas nationes. Diffidebat ab eo Pergamenus rex Eumenes, Romanis amicissimus, bellumque inter eos gerebatur & mari & terra. quo magis cupiebat cum Hannibal opprimi, sed utrobique Eumenes plus valebat propter Romanorum societatem: quem si removisset, faciliora sibi cetera fore arbitrabatur. ad hunc interficiendum talem iniit rationem. Classe paucis diebus erant decreturi. superabatur navium multitudine. dolo erat pugnandum, cum

par non esset armis. Imperavit quam plurimas venenatas serpentes vivas colligi, easque in vasa fictilia coniici. Harum cùm confecisset magnam multitudinem, die ipso, quo facturus erat navale proelium, classiarios convocat, hisque praecipit, *omnes ut in unam Eumenis regis concurrant navem, a ceteris tantum satis habeant se defendere. id facile illos serpentium multitudine consecuturos. Rex autem qua nave veheretur, ut scirent, se facturum; quem si aut cepissent, aut interfecissent, magno bis pollicetur praemio fore.*

XI. Tali cohortatione militum facta, classis ab utrisque in proelium deducitur. quarum acie constituta priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium in scapha cum caduceo mittit: qui ubi ad naves adversariorum pervenit, epistolam ostendens, se regem professus est quaerere. Statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat aliquid de pace esse scriptum. Tabellarius, ducis nave decla-

clarata suis, eodem, unde ierat, se recepit. At Eumenes, soluta epistola, nihil in ea reperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret. cuius etsi caussam mirabatur, neque reperiebatur, tamen proelium statim committere non dubitavit. Horum in concursu Bythyni, Hannibalis praecepto, universi navem Eumenis adoriuntur: quorum vim cùm rex sustinere non posset, fuga salutem petiit: quam consecutus non esset, nisi intra sua praesidia se recepisset, quae in proximo litore erant collocata. Reliquae Pergamenae naves cùm adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia, de quibus supra mentionem fecimus, coniici coepta sunt: quae iacta initio risum pugnantibus excitarunt, neque quare id fieret, poterat intelligi. postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, nova re perterriti, cùm, quid potissimum vitarent, non viderent, puppes averterunt, seque ad sua castra nautica retulerunt. Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit: neque

tum

tum solum, sed saepe alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios.

VII. Quae dum in Asia geruntur, accidit casu, ut legati Prusiae Romae apud L. Quintium Flamininum consulem coenarent, atque ibi de Hannibale mentione facta, ex his unus diceret, *eum in Prusiae regno esse.* Id postero die Flamininus senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibale vivo nunquam se sine insidiis futuros existimabant, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flamininum, qui a rege peterent, *ne inimicissimum suum secum haberet, sibique ut dederet.* His Prusias negare ausus non est. illud recusavit, *ne id a se fieri postularent, quod adversus ius hospitii esset: ipsi si possent, comprehenderent: locum ubi esset, facile inventuros.* Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei ab rege datum erat muneri: idque sic aedificarat, ut in omnibus partibus aedificii, exitus haberet, semper verens, ne usu eveniret, quod accidit. Huc

cum

cùm legati Romanorum venissent, ac multitudine domum eius circumdedissent, puer ab janua prospiciens Hannibali dixit, plures praeter consuetudinem armatos apparere. qui imperavit ei, ut omnes fores aedificii circumiret, ac propere sibi renunciaret, num eodem modo undique obsideretur. Puer cùm celeriter, quid esset, renunciasset, omnesque exitus occupatos ostendisset: sensit id non fortuito factum, sed se peti, neque sibi diutius vitam esse retinendam. quam ne alieno arbitrio dimitteret memor pristinarum virtutum, venenum, quod semper secum habere consueverat, sumsit.

XIII. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo. Quibus consulibus interierit, non convenit. nam Atticus Marco Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone, Coss. mortuum in annali suo scriptum reliquit. At Polybius L. Aemilio Paullo & Cn. Baebio Tamphilo: Sulpicius autem, P. Cornelio Cethego, M. Baebio Tamphilo.

At-

Atque hic tantus vir tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit litteris namque aliquot eius libri sunt, Graeco sermone confecti. in his ad Rhodios *de Cn. Manlii Vulsonis in Asia rebus gestis.* Huius bella gesta multi memoriae prodiderunt: sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Silenus, & Sosilus Lacedaemonius. Atque hoc Sosilo Hannibal litterarum Graecarum usus est doctore. Sed nunc tempus est huius libri facere finem, & *Romanorum* explicare *imperatores*: quo facilius collatis utrorumque factis, qui viri praeferendi sint, possit iudicari.

XXIV.

M. PORCIUS CATO.

Ex libro posteriore Cornelii Nepotis.

ARGUMENTUM.

1. *Cato adolescens in Sabinis versatus, dein Romam deductus in foro esse coepit. Militiam secutus Marcelli in Sicilia; Neronis in Italia, fortiter apud Senam pugnavit. Inde quaestor, aedilis, praetor, Ennium Romam adduxit.* 2. *Consul Hispaniam sortitus est, unde frustra illum Africanus voluit depellere: censura graviter functus, per omnem aetatem inimicitias reipublicae caussa suscepit:* 3. *Bonus agricola, iuris consultus, imperator, orator, quamlibet senior litterarum studia arripuerat. Scripsit orationes & historias, quibus originem & bella P. R. nec non miranda Italiae & Galliae persecutus est. Plura de illo Nepos libro singulari.*

I. Cato ortus municipio Tusculo, adolescentulus, priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis, quod ibi heredium a patre relictum habebat. Hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu censuraque habuit collegam, ut M. Perpenna Censorinus narrare solitus est, Romam demigravit: in foroque esse coepit. Primum stipendium meruit annorum decem septemque. Q. Fabio Maximo, M. Claudio Marcello Coss. tribunus militum in Sicilia fuit. Inde ut rediit, castra secutus est C. Claudii Neronis, magnique eius opera aestimata est in proelio apud Senam, quo cecidit Hasdrubal frater Hannibalis. Quaestor obtigit P. Cornelio Scipioni Africano, consuli: cum quo non pro sortis necessitudine vixit. namque ab eo perpetua dissensit vita. Aedilis pl. factus est cum C. Helvio. Praetor provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua quaestor superiore tempore ex Africa decedens, Q. Ennium poetam deduxerat: quod non minoris existimamus, quam quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum.

II.

II. Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco, sorte provinciam nactus Hispaniam citeriorem, exque ea triumphum deportavit. Ibi cùm diutius moraretur, P. Scipio Africanus consul iterum, cuius in priore consulatu quaestor fuerat, voluit eum de provincia depellere, & ipse ei succedere. neque hoc per senatum efficere potuit, cùm quidem Scipio in civitate principatum obtineret: quod tum non potentia, sed iure respubl. administrabatur. Qua ex re iratus consulatu peracto, privatus in urbe mansit. At Cato, censor cum eodem Flacco factus, severe praefuit ei potestati. Nam & in complures nobiles animadvertit, & multas res novas in edictum addidit, qua re luxuria reprimeretur, quae iam tum incipiebat pollulare. Circiter annos octoginta usque ad extremam aetatem, ab adolescentia reip. caussa suscipere inimicitias non destitit. a multis tentatus, non modo nullum detrimentum existimationis fecit, sed, quoad vixit, virtutum laude crevit.

III. In omnibus rebus singulari fuit pru-

prudentia & induſtria. Nam & agricola ſolers, & reipublicae peritus, & iuris conſultus, & magnus imperator, & probabilis orator, & cupidiſſimus litterarum fuit. Quarum ſtudium & ſi ſenior arripuerat, tamen tantum in eis progreſſum fecit, ut non facile reperire poſſis, neque de Graecis, neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. Ab adoleſcentia confecit orationes. Senex ſcribere hiſtorias inſtituit, quarum ſunt libri ſeptem. Primus continet res geſtas Regum populi Romani, ſecundus & tertius unde quaeque civitas orta ſit Italica: Ob quam rem omnes Origines videtur appellaſſe. In quarto autem bellum Punicum primum, in quinto ſecundum. Atque haec omnia capitulatim ſunt dicta. Reliquaque bella pari modo perſecutus eſt, usque ad praeturam Ser. Galbae, qui diripuit Luſitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, ſed ſine nominibus res notavit. In iisdem expoſuit, quae in Italia Hiſpaniisque viderentur admiranda. In quibus multa induſtria & diligentia comparet, multa doctrinae.

Hu-

Huius de vita & moribus plura in eo libro perſecuti ſumus, quem ſeparatim de eo fecimus, rogatu Titi Pomponii Attici. Quare ſtudioſos Catonis ad illud volumen delegamus.

XXV.

T. POMPONII ATTICI VITA EX CORNELIO NEPOTE.

ARGUMENTUM.

1. Atticus genere clarus, & optimo parente uſus, puer condiſcipulos antecellit & ingenio & ſtudio. 2. Patre orbatus in periculum incidit Sulpicii affinitate: Cinnano tumultu Athenas ſe ſtudiorum cauſſa confert: Marium pecunia ſublevat, rebus ſuis eo translatis, carus eſt Athenienſibus. 3. qui honores eì publice habent, quos ille parce admiſit. Fortuna dedit patriam dominam pruden-

dentia studiorum sedem optimam. 4. *Sullae quoque carus ob humanitatem & doctrinam, quem tamen sequi abnuit: Atheniensibus (aeque ac amicis) officia praestat, qui illum Romam remigrantem lacrymis persequuntur.* 5. *Asperitatem Caecilii fert, quare heres illius factus: Ciceronis & Hortensii copula.* 6. *Semper optimarum partium: honores non petiit, iustus, abstinens, ut neminem in provinciam sequeretur.* 7. *Bello Caesariano usus vacatione aetatis. Pompeianos amicos opibus iuvit: nec Pompeium offendit quiete nullo ei beneficio obstrictus: neque Caesarem, cui haec quies fuit gratissima.* 8. *M. Bruto, occiso Caesare amicus, etiam abiecto & fugienti:* 9. *nec Antonio hosti iudicato inimicus salva Ciceronis & Bruti amicitia. Fulviae in periculis praesens.* 10. *Vt rediit Antonius, decessit de foro, timens proscriptionem, sed & hanc procellam evasit.* 11. *Proscriptis promisit villam Epiroticam: utriusque fortunae ex aequo amicus.* 12. *Socer Vipsanii, conciliatore Antonio, qua*

affini-

affinitate solum usus in deprecandis amicorum periculis. 13. *Bonus pater familias, usus familia mediocri, sed perita & docta; elegans, non sumtuosus.* 14. *nunquam sine lectione coenatus, utramque fortunam aequaliter ferens; sine villis sumtuosis.* 15. *Verax, in amicorum negotiis laboriosus:* 16. *humanissimus, Ciceroni familiarior, quam frater Quintus, uti ex epistolis constat:* 17. *in matrem & sororem pius, vita philosophus, non sola doctrina:* 18. *peritus antiquitatis & genealogiae: nec ignarus poetices:* 19. *Morum elegantia Octaviani Caesaris affinitatem consecutus,* 20. *& antea familiaritatem, mutuis testatam litteris, non collisus dissensu illius ab Antonio.* 21. *Senex morbo oppressus valedicit amicis, suamque moriendi voluntatem manifestat,* 22. *quibus frustra ab consilio dehortantibus, die quinto moritur, & sine pompa, comitantibus omnibus bonis, iuxta viam Appiam sepelitur.*

I. Pomponius Atticus, ab origine ultima ſtirpis Romanae generatus, perpetuo a maioribus acceptam equeſtrem obtinuit dignitatem. Patre uſus eſt diligente, indulgente, & tum, ut erant tempora, diti, inprimisque ſtudioſo litterarum. Hic, prout ipſe amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, praeter docilitatem ingenii, ſumma ſuavitas oris ac vocis, ut non ſolum celeriter arriperet, quae tradebantur, ſed etiam excellenter pronuntiaret. Qua ex re, in pueritia, nobilis inter aequales ferebatur, clariusque exſplendeſcebat, quam generoſi condiſcipuli animo aequo ferre poſſent. Itaque incitabat omnes ſtudio ſuo: quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius C. filius, M. Cicero: quos conſuetudine ſua ſic ſibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

II. Pater mature deceſſit. ipſe adoleſcentulus, propter affinitatem P. Sulpicii, qui tribunus pleb. interfectus eſt, non expers fuit illius periculi. Nam-

Namque Anicia Pomponii consobrina nupserat M. Servio, fratri P. Sulpicii. Itaque interfecto P. Sulpicio, posteaquam vidit, Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet; dissociatis animis civium, cum alii Sullanis, alii Cinnanis faverent partibus: idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit. neque eo secius adolescentem Marium, hostem iudicatum, iuvit opibus suis: cuius fugam pecunia sublevavit. At ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum traiecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus. Nam praeter gratiam, quae iam in adolescentulo magna erat, saepe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Quum enim versuram facere publice necesse esset, neque eius conditionem aequam haberent: semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longius quam dictum esset, eos debere passus sit.

Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum aes alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit, ita ut singulis septem modii tritici darentur: qui modus mensurae medimnus Athenis appellatur.

III. Hic autem sic se gerebat, ut *communis infimis, par principibus* videretur. Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent, civemque facere studerent. quo beneficio ille uti noluit. quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam alia adscita. Quamdiu adfuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit: absens prohibere non potuit. itaque aliquot ipsi & Phidiae, locis sanctissimis posuerunt. Hunc enim in omni procuratione reipubl. actorem auctoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunae, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem & patri-

am haberet & dominam. Hoc speci-
men prudentiae, quod cùm in eam ci-
vitatem se contulisset, quae antiquitate,
humanitate, doctrina praestaret omnes,
unus ante alios fuerit clarissimus.

IV. Huc ex Asia Sulla decedens cùm
venisset, quamdiu ibi fuit, secum ha-
buit Pomponium, captus adolescentis &
humanitate & doctrina. Sic enim Grae-
ce loquebatur, ut Athenis natus videre-
tur. Tanta autem suavitas erat sermo-
nis Latini, ut appareret, in eo nativum
quendam leporem esse, non adscitum.
Idem poemata pronuntiabat & graece
& latine, sic, ut supra nihil posset addi.
Quibus rebus factum est, ut Sulla nus-
quam eum ab se dimitteret, cuperet-
que secum deducere. cui cùm persua-
dere tentaret, *noli, oro te,* inquit Pom-
ponius, *adversum eos me velle ducere,
cum quibus ne contra te arma ferrem,
Italiam reliqui.* At Sulla, adolescentis
officio collaudato, omnia munera ei,
quae Athenis acceperat, proficiscens
iussit deferri. Hic complures annos
moratus, cùm & rei familiari tantum

operae daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, & omnia reliqua tempora aut litteris aut Atheniensium reipubl. tribueret, nihilominus amicis urbana officia praestitit. Nam & ad comitia eorum ventitavit, & si qua res maior acta est, non defuit. sicut Ciceroni in omnibus eius periculis singularem fidem praebuit: cui ex patria fugienti LLS. ducenta & quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta & L. Torquato Coss. quem diem sic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lacrymis desiderii futuri dolorem indicaret.

V. Habebat avunculum Q. Caecilium, equitem Romanum familiarem L. Luculli, divitem, difficillima natura cuius sic asperitatem veritus est, ut quem nemo ferre posset, huius sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam. quo facto, tulit pietatis fructum. Caecilius enim moriens, testamento adoptavit eum, heredemque fecit ex dodrante. ex qua here-

hereditate accepit circiter centies SSL. Erat nupta ſoror Attici Q. Tullio Ciceroni: easque nuptias M. Cicero conciliarat; cum quo a condiſcipulatu vivebat coniunctiſſime, multo etiam familiarius, quam cum Quinto, ut iudicari poſſit, *plus in amicitia valere ſimilitudinem morum quam affinitatem.* Utebatur autem intime Q. Hortenſio, qui iis temporibus principatum eloquentiae tenebat, ut intelligi non poſſet, uter eum plus diligeret, Cicero an Hortenſius: & id quod erat difficillimum, efficiebat, *ut inter quos tantae laudis eſſet aemulatio, nulla intercederet obtrectatio, eſſetque talium virorum copula.*

VI. In republ. ita verſatus eſt, ut ſemper optimarum partium & eſſet & exiſtimaretur, neque tamen ſe civilibus fluctibus committeret, *quod non magis eos in ſua poteſtate exiſtimabat eſſe, qui ſe iis dediſſent, quam qui maritimis iactarentur.* Honores non petiit, cùm ei paterent propter vel gratiam vel dignitatem: quod neque peti more maiorum, neque capi poſſent conſervatis legi-

legibus, in tam effusis ambitus largitionibus, neque geri e republica sine periculo, corruptis civitatis moribus. Ad hastam publicam nunquam accessit. Nullius rei neque praes, neque manceps factus est. Neminem neque suo nomine, neque subscribens, accusavit. In ius de sua re nunquam iit: iudicium nullum habuit. Multorum consulum praetorumque praefecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus: honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum. Qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cùm apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur cùm praeturam gerere noluisset, asseclam esse praetoris, qua in re non solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cùm suspiciones quoque vitaret criminum. quo fiebat, ut eius observantia omnibus esset carior, cùm eam officio, non timori, neque spei tribui viderent.

VII. Incidit Caesarianum civile bellum, cùm haberet annos circiter sexaginta.

ginta. usus est aetatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe. Quae amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit. Ipsum Pompeium coniunctum non offendit. Nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut ceteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperant: quorum partim invitissimi castra sunt secuti, partim summa cum eius offensione, domi remanserunt. Attici autem quies tantopere Caesari fuit grata, ut victor cum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis & Q. Ciceronis filium ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere instituto vitae effugit nova pericula.

VIII. Secutum est illud occiso Caesare, cùm respublica penes Brutos videretur esse, & Cassium, ac tota civitas se ad eum convertisse videretur; sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens aequali familiarius, quam hoc sene: neque solum eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogi-

tatum est a quibusdam, ut privatum aerarium, Caesaris interfectoribus ab equitibus Romanis constitueretur. Id facile effici posse arbitrati sunt, si & principes illius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est a C. Flavio Bruti familiari Atticus, ut eius rei princeps esse vellet. At ille, qui *officia amicis praestanda sine factione* existimaret, semperque a talibus se consiliis removisset, respondit: *si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum quantum eae paterentur, se neque cum quoquam de ea re collocuturum neque coiturum.* Sic ille consensionis globus, huius unius dissensione disiectus est. Neque multo post superior esse coepit Antonius: ita ut Brutus & Cassius, provinciarum, quae iis dicis caussa datae erant a consulibus, desperatis rebus, in exsilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abiecto Bruto Italiaque cedenti H.S. centum millia muneri misit. eidem in Epiro absens, trecenta iussit dari: neque eo magis potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit.

IX. Secutum eſt bellum geſtum apud Mutinam. In quo ſi tantum eum prudentem dicam, minus quam debeam, praedicem, cùm ille potius divinus fuerit: ſi divinatio appellanda eſt perpetua naturalis bonitas, quae nullis caſibus neque agitur, neque minuitur. Hoſtis Antonius iudicatus Italia ceſſerat, ſpes reſtituendi nulla erat. non ſolum eius inimici, qui tum erant potentiſſimi & plurimi, ſed etiam amici adverſariis eius ſe dabant, & in eo laedendo ſe aliquam conſecuturos ſperabant commoditatem: eius familiares inſequebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus ſpoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus, cum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amiciſſimus eſſet Bruto: non modo nihil iis indulſit ad Antonium violandum, ſed e contrario familiares eius ex urbe profugientes, quantum potuit, texit: quibus rebus indiguerunt, adiuvit. P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficiſci non potuerint. Ipſi autem Fulviae, cum litibus diſtineretur, magnisque terroribus vexaretur, tanta diligentia offi-

officium suum praestitit, ut nullum illi stiterit vadimonium sine Attico, hic sponsor omnium rerum fuerit. Quin etiam, cum illa fundum secunda fortuna emisset in diem, neque post calamitatem versuram facere potuisset: ille se interposuit, pecuniamque sine foenore, sineque ulla stipulatione ei credidit, maximum existimans quaestum, memorem gratumque cognosci; simulque aperire, *se non fortunae, sed hominibus solere esse amicum.* Quae cùm faciebat, nemo eum temporis caussa facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed sensim is a nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odisse malos cives videretur.

X. Ille autem sui iudicii, potius quid se facere par esset, intuebatur, quam quid alii laudaturi forent. Conversa subito fortuna est. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum futurum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis

&

& Bruti. Itaque ad adventum imperatorum de foro decesserat, timens proscriptionem: latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus paullo ante, opem tulerat: (tanta varietas iis temporibus fuit fortunae, ut modo hi, modo illi in summo essent aut fastigio, aut periculo) habebatque secum Q. Gellium Canium, aequalem, simillimumque sui. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeo coniuncte vixit, ut ad extremam aetatem amicitia eorum creverit. Antonius autem etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed omnibus etiam eius amicis esset inimicus, eosque vellet proscribere: multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii, & ei, cùm requisisset, ubinam esset, sua manu scripsit, *ne timeret, statimque ad se veniret, se eum, & Gellium Canium de proscriptorum numero exemisse.* Ac, ne quod in periculum incideret, quod noctu fiebat, praesidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem

quem carissimum habebat, praesidio fuit. Neque enim suae solum a quoquam auxilium petiit salutis, sed coniunctim: ut appareret, nullam sciunctam sibi ab eo velle esse fortunam. Quod si gubernator praecipua laude fertur, qui navem ex hieme marique scopuloso servat: cur non singularis eius existimetur prudentia, qui ex tot, tamque gravibus procellis civilibus, ad incolumitatem pervenit?

XI. Quibus ex malis ut se emersit, nihil aliud egit, quam ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. Cùm proscriptos praemiis imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit, nemini non ibi perpetuo manendi potestas facta est. Quin etiam post proelium Philippense, interitumque C. Cassii & M Bruti, L. Iulium Mocillam praetorium, & eius filium, Aulumque Torquatum, ceterosque pari fortuna perculsos, instituerit tueri: atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari iussesit. Difficile enim est omnia persequi,

&

& non neceſſaria. Illud unum intelligi volumus: illius liberalitatem, neque temporariam, neque callidam fuiſſe. Id ex ipſis rebus ac temporibus iudicari poteſt: quod non florentibus ſe venditavit, ſed afflictis ſemper ſuccurrit. qui quidem Serviliam Bruti matrem, non minus poſt mortem eius, quam florentem coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias geſſit: quo neque laedebat quemquam, neque ſi quam iniuriam acceperat, malebat ulciſci, quam oblivisci; idem immortali memoria praecepta retinebat beneficia: quae autem ipſe tribuerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. Itaque hic fecit, ut vere dictum videatur: *Sui cuique mores fingunt fortunam.* Neque tamen prius ille fortunam, quam ſe ipſe finxit: qui cavit, ne qua in re iure plecteretur.

XII. His igitur rebus effecit, ut M. Vipſanius Agrippa, intima familiaritate coniunctus adoleſcens Caeſari, cùm propter ſuam gratiam & Caeſaris potentiam, nullius conditionis non haberet pote-

potestatem, potissimum eius diligeret affinitatem, praeoptaretque equitis Romani filiam generosam nuptiis, atque harum nuptiarum conciliator fuit (non est enim celandum) M. Antonius triumvir reipublicae constituendae: cuius gratia cùm augere possessiones posset suas, tantum absuit cupiditate pecuniae, ut nulla in re usus sit ea, nisi in deprecandis amicorum aut periculis, aut incommodis. Quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. Nam cùm L. Saufeii, equitis Romani, aequalis sui, (qui cum eo complures annos studio ductus Philosophiae habitabat, habebatque in Italia pretiosas possessiones,) triumviri bona vendidissent, consuetudine ea, qua tum res gerebantur: Attici labore atque industria factum, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse & recuperasse. Idem L. Iulium Calidum, quem post Lucretii Catullique mortem, multo elegantissimum poetam, nostram tulisse aetatem vere videor posse contendere, neque minus virum bonum: optimisque artibus eruditum, post proscriptionem equitum, pro-

propter magnas eius Africanas possessiones, in proscriptorum numerum a P. Volumnio, praefecto fabrum Antonii, absentem relatum expedivit. Quod in praesenti utrum ei laboriosius, an gloriosius fuerit, difficile fuit iudicare: quod in eorum periculis, non secus absentes, quam praesentes amicos Attico esse curae cognitum est.

XIII. Neque vero minus ille vir, bonus paterfamilias habitus est, quam civis. Nam cùm esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus aedificator. Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibusque optimis rebus usus est. Nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo hereditate relictam, cuius amoenitas non aedificio, sed silva constabat. Ipsum enim tectum antiquitus constitutum, plus salis, quam sumtus habebat: in quo nihil commutavit, nisi quod vetustate coactus est. Usus est familia, si utilitate iudicandum est, optima: si forma, vix mediocri. namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostae optimi, & plurimi

rimi librarii, ut ne pediſequus quidem quisquam eſſet, qui non utrumque horum pulchre facere poſſet. Pari modo artifices ceteri, quos cultus domeſticus deſiderat, apprime boni; neque tamen horum quemquam, niſi domi natum, domique factum habuit; quod eſt ſignum non ſolum continentiae, ſed etiam diligentiae. Nam *& non intemperanter concupiſcere, quod a plurimis videas, continentis debet duci: & potius diligentia, quam pretio, parare non mediocris eſt induſtriae.* Elegans, non magnificus; ſplendidus, non ſumtuoſus; omni diligentia munditiem, non affluentiam affectabat. ſupellex modica, non multa, ut in neutram partem conſpici poſſet. Nec hoc praeteribo, quanquam nonnullis leve viſum iri putem. cùm inprimis lautus eſſet eques Romanus, & non parcum liberaliter domum ſuam omnium ordinum homines invitaret; ſcimus non amplius, quam terna millia aeris, peraeque in ſingulos menſes, ex ephemeride eum expenſum ſumptui ferre ſolitum. Atque hoc non auditum, ſed cognitum praedicamus. Saepe enim propter

pter familiaritatem domeſticis rebus interfuimus.

XIV. Nemo in convivio eius aliud acroama audivit, quam anagnoſten: quod nos quidem iucundiſſimum arbitramur. Neque unquam ſine aliqua lectione apud eum coenatum eſt: ut non minus animo, quam ventre convivae delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores a ſuis non abhorrerent. Cùm tanta pecuniae facta eſſet acceſſio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitae conſuetudine: tantaque uſus eſt moderatione, ut neque in ſeſtertio vicies, quod a patre acceperat, parum ſe ſplendide geſſerit: neque in ſeſtertio centies affluentius vixerit, quam inſtituerat, parique faſtigio ſteterit in utraque fortuna. Nullos habuit hortos, nullam ſuburbanam, aut maritimam ſumtuoſam villam, neque in Italia, praeter Ardeatinum & Numentanum, ruſticum praedium: omniſque eius pecuniae reditus conſtabat in Epiroticis, & urbanis poſſeſſionibus. Ex quo cognoſci poteſt, eum

uſum

usum pecuniae non magnitudine, sed ratione metiri solitum.

XV. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque eius comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate: ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur, quam amarent. Quidquid rogabatur, religiose promittebat: quod non liberalis sed levis arbitrabatur, polliceri quod praestare non posset. Idem in nitendo quod semel admisisset, tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. Nunquam suscepti negotii eum pertaesum est. Suam enim existimationem in ea re agi putabat: qua nihil habebat carius. Quo fiebat, ut omnia M. & Q. Ciceronum, Catonis, Marii, Q. Hortensii, Auli Torquati, multorum praeterea equitum Romanorum negotia procuraret. Ex quo iudicari poterat, non inertia sed iudicio fugisse reipublicae procurationem.

XVI. Humanitatis vero nullum afferre maius testimonium possum, quam quod

quod adoleſcens idem ſeni Sullae fuerit iucundiſſimus, ſenex adoleſcenti M. Bruto: cum aequalibus autem ſuis, Q. Hortenſio & M. Cicerone ſic vixerit, ut iudicari difficile ſit, cui aetati fuerit aptiſſimus. quanquam eum praecipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. Ei rei ſunt indicio, praeter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus iam ſunt editi, ſexdecim volumina epiſtolarum, ab conſulatu eius usque ad extremum tempus, ad Atticum miſſarum: quae qui legat, non multum deſideret hiſtoriam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de ſtudiis principum, vitiis ducum, mutationibus reipublicae perſcripta ſunt, ut nihil in iis non appareat: & facile exiſtimari poſſit, prudentiam quodammodo eſſe divinationem. Non enim Cicero ea ſolum, quae vivo ſe acciderunt, futura praedixit: ſed etiam, quae nunc uſu veniunt, cecinit ut vates.

XVII. De pietate autem Attici quid plura commemorem? cum hoc

ipſum

ipſum vere gloriantem audierim in funere matris ſuae, quam extulit annorum nonaginta, cùm eſſet ſeptem & ſexaginta, ſe nunquam cum matre in gratiam rediiſſe, nunquam cum ſorore fuiſſe in ſimultate, quam prope aequalem habebat. Quod eſt ſignum, aut nullam unquam inter eos querimoniam interceſſiſſe, aut hunc ea fuiſſe in ſuos indulgentia, ut quos amare deberet, iraſci eis nefas duceret. neque id fecit natura ſolum, quanquam omnes ei paremus, ſed etiam doctrina. nam & *principum philoſophorum ita percepta habuit praecepta, ut iis ad vitam agendam, non ad oſtentationem uteretur.*

XVIII. Moris etiam maiorum ſummus imitator fuit, antiquitatisque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine expoſuerit, quo magiſtratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illuſtris eſt populi Romani, quae non in eo ſuo tempore ſit notata: & quod difficillimum fuit ſic familiarum originem ſubtexuit, ut ex eo clarorum viro-

virorum propagines poſſimus cognoſcere. Fecit hoc idem ſeparatim in aliis libris; ut M. Bruti rogatu Iuniam familiam a ſtirpe ad hanc aetatem, ordine enumeraverit, notans, qui, a quo ortus, quos honores, quibusque temporibus cepiſſet: pari modo Marcelli Claudii, de Marcellorum: Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, de Corneliorum & Fabiorum, & Aemiliorum quoque: quibus libris nihil poreſt eſſe dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiae clarorum virorum. Attigit quoque poëticen: credimus, ne eius expers eſſet ſuavitatis. Namque verſibus, qui honore rerumque geſtarum amplitudine ceterosRomani populi praeſtiterunt, expoſuit: ita, ut ſub ſingulorum imaginibus, facta magiſtratusque eorum, non amplius quaternis quinisque verſibus deſcripſerit. quod vix credendum ſit, tantas res, tam breviter potuiſſe declarari. Eſt etiam liber Graece confectus, *de conſulatu Ciceronis*. Hactenus Attico vivo edita haec a nobis ſunt.

XIX. Nunc quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur: &, quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus, *suos cuique mores plerumque conciliare fortunam.* Namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris divi Iulii filii: cùm iam ante familiaritatem eius esset consecutus nulla alia re, quam elegantia vitae, qua ceteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortuna humiliore. Tanta enim prosperitas Caesarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit: & conciliarit, quod nemo adhuc civis Romanus quivit consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Caesar vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni, Drusilla nato, privigno suó, despondit: quae coniunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.

XX. Quamvis ante haec sponsalia non

non solum, cùm ab urbe abesset, nunquam ad suorum quemquam literas misit, quin Attico mitteret, quid ageret, inprimis quid legeret, quibus in locis, & quamdiu esset moraturus: sed etiam cùm esset in urbe, & propter suas infinitas occupationes, minus saepe, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies tamen temere intercessit, quo non ad eum scriberet, quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret: modo aliquam ei quaestionem poëticam proponeret, interdum iocans eius verbosiores eliceret epistolas. Ex quo accidit, cùm aedes Iovis Feretrii, in Capitolio ab Romulo constituta, vetustate atque incuria detecta prolaberetur, ut, Attici admonitu, Caesar eam reficiendam curaret. Neque vero ab M. Antonio minus absens litteris colebatur: adeo, ut accurate ille, ex ultimis terris, quid ageret, quid curae sibi haberet, certiorem faceret Atticum. Hoc, quale sit, facilius existimabit is, qui iudicare poterit, quantae sit sapientiae, eorum retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum

aemulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantum fuit incidere necesse inter Caesarem atque Antonium, cùm se uterque principem non solum urbis Romanae, sed orbis terrarum esse cuperet.

XXI. Tali modo cùm septem & septuaginta annos complesset, atque ad extremam senectutem non minus dignitate, quam gratia fortunaque crevisset, multas enim hereditates nulla alia re quam bonitate est consecutus, tantaque prosperitate usus esset valetudinis, ut annos triginta medicina non indiguisset: nactus est morbum, quem initio & ipse & medici contemserunt. nam putarunt esse tenesmon. cui remedia celeria faciliaque proponebantur. In hoc cùm tres menses sine ullis doloribus, praeterquam quos ex curatione capiebat, consumsisset: subito tanta vis morbi in unum intestinum prorupit ut extremo tempore, per lumbos fistula putris eruperit. Atque hoc ...ius, quam ei accideret, postquam in ...dolores accrescere, febremque ac-

cef-

cessisse sensit, Agrippam generum ad se arcessi iussit, & cum eo L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducaeum. hos ut venisse vidit, in cubitum nixus, *quantam*, inquit, *curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cùm vos testes habeam, nihil opus est pluribus verbis commemorare. quibus quoniam, ut spero, satisfeci, nihilque reliqui feci, quod ad sanandum me pertineret, reliquum est, ut egomet mihi consulam. Id vos ignorare nolui. Nam mihi stat, alere morbum desinere, namque his diebus quidquid cibi sumsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. Quare a vobis peto primum, ut consilium probetis meum: deinde, ne frustra dehortando conemini.*

XXII. Hac oratione habita, tanta constantia vocis atque vultus, ut non ex vita, sed ex domo in domum videretur migrare, cùm quidem Agrippa eum flens, atque osculans, oraret atque obsecraret, *ne id, quod natura cogeret, ipse quoque sibi accelerararet: & quoniam tum quoque posset temporibus super*

se sibi suisque reservaret : preces eius taciturna sua obstinatione compressit. Sic cùm biduum cibo se abstinuisset: subito febris decessit, leviorque morbus esse coepit. tamen propositum nihilo secius peregit. Itaque die quinto, postquam id consilium inierat, pridie Kalend. Aprilis, Cn. Domitio, C. Sosio Coss. decessit. Elatus est in lecticula, ut ipse praescripserat, sine ullá pompa funeris, comitantibus omnibus bonis maxima vulgi frequentia. Sepultus est iuxta viam Appiam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Caecilii avunculi sui.

Pisowaty
Pisowaty

XV.

cces eius
n preſsit.
nuiſſet:
ue mor-
tum ni-
quinto,
, pridie
C. Soſio
ecticula,
pompa
s bonis
ltus eſt
pidem,
vun-

Cornelius
nepos